

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)

ISSN 1331-4688

politički
ZATVORENIK

GODINA XIV. - PROSINAC 2004. CIJENA 15 KN

BROJ **153**

*Sretan Božić
i Nova godina*

i Nova godina

politički ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Jure Knezović

UREĐENIČKI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knezović

OVAJ BROJ UREDIO
Tomislav Jonjić

UREĐENIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovićeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-zagreb@hdpz.htnet.hr

PRIJELOM I TISAK
TIVA Tiskara Varaždin, Trg bana Jelačića 21

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja preplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: 416446-7101 S.W.I.F.T.
Code VBCRHR22 kod Volksbank d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list ureduje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

www.hdpz.htnet.hr

Slika na naslovnoj stranici:
Lepoglavska župna crkva Bezgrješnog začeća
Blažene Djevice Marije
fotograf Damir Fajković

SRETAN BOŽIĆ!

Na pragu su dani radosti i darivanja, a mi bivši politički uzničari već smo davno zaboravili na naše Božićeve provedene u zatvorima, na dane kada smo mislima bili sa svojim najbližima u daljinama. Sjećate se? Dani su to bili kada smo krišom čestitali jedan drugom Božić i dijelili što smo imali. A danas nam nedostaje zajedništva i malo je onih koji se sjete da je netko tu blizu nas koji treba pomoći, a puno je onih među nama koji imaju, a ne dijele.

Sjetimo se i naših snova i nadanja, a danas uviđamo da je san bio ljepši od jave, da su ideale neki drugi, u koje smo vjerovali, pogazili i da vode narod svoj, o Gospodi, u nova sužanjstva globalnog podaništva, ne ištući za buduće generacije ni pravo da bar mogu tresti lancima. Gdje je ona naša Crkva, koja je za Božić 1971. u *Glasu koncila* unatoč masovnim uhićenjima i progonima objavila «Crni Božić»? Zašto se ona, kao iskusni tisućljetni sudionik globalizma ne prisjeti, da je i u Rimu potrebno biti subjektom? Tko može osim nas znati kako je nama i što je za nas najbolje? I zar nas povijest ne uči da se bolje poštuje onoga koji do sebe drži.

Čini mi se da su naši uzničari Božići bili puniji nade i ljubavi od ovih koji nam, unatoč bogatstvu darivanja i ukrašenim ulicama, predstoje.

Možda ćete i vi zaboraviti da je u ovom broju uložena uplatnica na predplatu *Političkog zatvorenika* i potvrditi da više nismo oni koji smo nekada bili. Svejedno, i vas ne isključujem u dalmama radosti, te svima želim radostne božićne blagdane i sretnu Novu 2005. godinu punu zdravlja i veselja!

Vaš

Jure KNEZOVIĆ
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika

NEZNANJE I MRŽNJA

Ma kako karikaturalan bio nedavni prizor sa zadarskih ulica, i bez obzira na to što među Hrvatima još uvijek ima onih koji misle da se hrvatsko rodoljublje dokazuje nehrvatskim, pa i protuhrvatskim simbolima kao što su rimski pozdrav i crna odora, zapanjujuće je neznanje onih koji su se, povodom skromnoga mimohoda zadarskim ulicama, okomili na Nezavisnu Državu Hrvatsku.

Da je Zadar «Pavelić prodao Italiji», u jednoj od udarnih televizijskih emisija izjavila je, ne trepuvši, rođena Zadrinka, bivša ministrica pravosuđa, poznata po umilnom glasu koji se savršeno uklapa u svojedobnu Vitezovu karakterizaciju Hrvatskog sabora. Jednako tako pišu listovi pokrenuti na područjima koja su stoljećima izložena talijanskim presizanjima, poput *Novog lista* i *Slobodne Dalmacije*, a slični su se tonovi, ne samo od dežurnog ridikula Ive Horvata u *Vjesniku*, nego i od drugih novinara i čitatelja ili u izravnim javljanjima slušatelja, dali čuti i u «gornjohrvatskim» medijima. Mržnjom opsjednutog šarlatana Marinka Čulića («...upravo su ustaše predale Zadar fašističkoj Italiji») u *Feralu* slijedi jedan drugi šarlatan: trenutačni predsjednik Republike Stipe Mesić također se zgraža nad činjenicom da se mimohod zbio «u gradu koji je bio prodan stranoj sili».

Pretežan dio hrvatske javnosti, osobito onaj koji bi to morao znati, reklo bi se, pojma nema o elementarnim činjenicama. I upravo zahvaljujući tom neznanju na dalje se podhranjuje mržnja, mržnja koji kipi iz svake geste i izjave.

Sudbina je grada Zadra nakon raspada Austro-Ugarske i talijanske okupacije hrvatskoga priobalja razriješena Rapaljskim ugovorom iz 1920. Njime je i Zadar postao sastavni dijelom Kraljevine Italije. Prema tome, nije u sastav susjedne nam države ušao nakon Rimskih ugovora od 18. svibnja 1941. I, što nije manje važno, Rapaljski je ugovor u ime Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca potpisao tadašnji ministar vanjskih poslova dr. Ante Trumbić, izvorno dalmatinski pravaš i kasnije glava Jugoslavenskog odbora. Drugim riječima, čovjek koji je borbu protiv talijanskih aspiracija pretvorio u smisao svoga političkog djelovanja.

Dijelovi hrvatskog teritorija koji su 1920. i kasnije (Riječka država!) ušli u sastav Kraljevine Italije bili su žrtva na jugoslavenskom oltaru, cijena priznanja i stabilizacije prve jugoslavenske države. Iako je potpisao Rapaljski ugovor, Trumbić nikad nije proglašen izdajicom. Žrtva u ime Jugoslavije uvijek se nagrađivala.

Kad je Pavelić 1941. žrtvovao dio za cjelinu, jugoslavenska ga je propaganda proglašila izdajicom: žrtva za Hrvatsku se ne nagrađuje nego kažnjava. Oni, pak, koji Pavelića doživljavaju kao personifikaciju odlučne borbe za uspostavu hrvatske države, neku, makar mršavu zadovoljštinu mogu pronaći u činjenici da se Trumbić pred smrt priklonio Paveliću, a ne obrnuto. Čak i onda kad se načelno razgovaralo o teritorijalnim žrtvama...

A iako njihova nacionalna država odnosno prostor pod vrhovništвом izabranoga vladara u posljednjih nekoliko stoljeća nije nikad izdržao više od četrdesetak godina bez promjena granica, Hrvati nikad nisu uspjeli shvatiti da granice, osobito one postignute nametnutim ugovorima, nisu vječne. I da nisu jedini koji su nešto morali žrtvovati da bi dobili državu. Hrvatski povjesničari – osobito jugokomunistička piskarala – nikad ne će hrvatskoj javnosti pokazati primjer grofa Cavoura, koji je ujedinjenju Italije bio spremjan žrtvovati Savoju i Nicu. Ne će posegnuti za irskim primjerom: Eamon De Valera i drugovi znali su da je i osakaćena Irska bolja od nikakve. Ne će im pasti na um da su se praktično jučer Kohl i Genscher, radi ujedinjenja rascijepljene Njemačke, lako, bez unutarnjih otpora i revolucija, odrekli Istočne Pruske, Sudeta...

Narodi koji drže do sebe ne nasjedaju lako na neprijateljske provokacije. Hrvati u te ne spadaju. I začudo, ne pada im na pamet ni to, da je 1991./92. napravljena i veća žrtva od one iz Rimskih ugovora: kako bi izborio državu, Tuđman se odrekao svih aspiracija ne samo na ono što je Bakarić darovao Sloveniji, nego i na istočni Srijem, Boku Kotorsku, čitavu Bosnu i Hercegovinu. O čemu je, dakle, riječ?

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

MASKE SU PALE 2

Ivan VUKIĆ

PISMA IZ ISTRE 4

Blaž PILJUH

SLOVAČKI DAN
ŽRTAVA TOTALITARIZMA 6

Jure KNEZOVIĆ

IVO PILAR,
ZNANSTVENIK, POLITIČAR,
POLITIČKI UZNIK (III.) 8

Dr. sc. Zlatko MATIJEVIĆ

BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC
I HRVATSKA DRŽAVA (X.) 12

Ivan GABELICA

PRILOG ŽIVOTOPISU
DRA MILE BUDAKA (IV.) 16

Dr. Jere JAREB

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI
LEKSIKON HRVATSKIH
POLITIČKIH UZNIKA (XXXI.) 20

Jure KNEZOVIĆ

TAKO SU GOVORILI
KOMUNISTI (III.) 21

IZ POŽUTJELIH BILJEŽNICA:
PRVI SUSRET S UDBOM 23

Stjepan DŽALTO

STRADANJE HRVATSKOG NARODA
- SJEĆANJA HRVOJA PEČUVČIĆA
(III.) 37

KAKO SE BRANIO
GRAD ZADAR (DNEVNIK) (II.) . . 41

Bruno ZORIĆ

AZRA 43

Vlado JURCAN

SLANO, PRVI PUT 44

Dr. Antun CAR

MASKE SU PALE

Smrt monsinjora **Vlade Pezelja** prouzročila je nenadoknadiv gubitak gospičkoj podružnici HDPZ-a. Pokojni je bio izuzetan svećenik i čovjek. Čvrst, pouzdan, nesalomljiv. Nije se dodvovoao nikom, niti prešućivao bilo čije slabosti ili umanjivao vrline. Svojim životom svjedočio je katoličku vjeru, vjernost Bogu i svomu hrvatskomu narodu. Imao je razvijenu proročku vjerdost.

Kada smo u Podružnici, potaknuti željom mnogih Gospićana i svojom osobnom moralnom odgovornošću, preuzeли obvezu investitora za izgradnju spomen obilježja žrtvama partizanskog pokolja uz groblje Svetе Marije Magdalene, na sastanku izvršnog odbora predložio je da ne dopustimo rušenje javnog zahoda izgrađenog na jednoj od skupnih grobnica, jer je ta građevina sama po sebi spomenik i mnogi će je željeti srušiti, jer opterećeju njihovu savjest. Onog čega nema nije se ni dogodilo.

I zaista, nakon takvoga našeg zahtjeva sručila se na nas bujica podlih prizemnih udaraca. Podvaljivali su nam da želimo da taj zahod ostane u funkciji, što je bezumna laž, da su to morbidne zamisli, da smo ludi i slično.

Kada bismo se nakon sastanka s gradonačelnikom, županom i drugim glede izgradnje spomen obilježja, vraćali uvjereni da su dana obećanja iskrena, prizemljio bi nas riječima: "Lipo mede, od toga ništa."

Nakon otkrivanja spomenika pobijenim Hrvatima u Bužimu, rodnom mjestu **Jakova Blaževića**, koje su pobili njegovi partizani, gledajući napuštene kuće uzdahnuo je pokojni Vlade i rekao: "Da sam na položaju s kojeg bih mogao odlučivati, ove bi kuće bile nastanjene našim pukom, koji bez nade u budućnost u Hrvatskoj napuštaju Bosnu i Hercegovinu, Vojvodinu i Hrvatsku. Sprječio bih iseljavanje hrvatskog življa".

Želja mu je bila da se nova katedrala, biskupski dvor i pastoralni centar izgradi na istočnoj strani Gospića. Kako je bio u pravu, svjedoči razvoj događaja na tome prostoru.

Kada bi pokojni Vlado nešto želio nglasiti, govorio je ikavicom. Milozvučnom ikavicom, koja nas podsjeća

Piše:

Ivan VUKIĆ

na našu mladost, naša odrastanja, koja se govorila u našim kućama i na ulici, ikavicom koja je državnim terorom ugašena.

Na misi u groblju na blagdan Svetе Marije Magdalene, potaknut nepoštovanjem žrtava pobijenih nakon pada Gospića 4. travnja 1945. sa strane vlasti, u propovijedi uz ostalo je rekao: "...Oni prvi su ih pobili i zakopali, a ovi sada zabetonirali, kanda će uteći". Vidite kako je asfalt još vruć. Izradili su uz groblje prema Balinovcu nova brda, kanda i o'de malo imamo..."

Pokojni Vlado Božjom zaštitom ostao je živ 4. travnja 1945. Njegova majka s djecom tražila je sklonište pred partizanskim pokoljem po gospičkim podrumima. Iz jednog podruma poveli su partizani i njega, jer je bio visok i razvijen, a ubijali su sve muškarce starije od 16 godina. Dok mu je majka skamenjena gledala taj prizor, istrgnula ga je iz partizanskih ruku jedna žena vičući: "To je dite, što vam je ono skrivilo". Odveli su starije, a on je ostao i preživio.

Razgovarali smo u Podružnici o potrebi da obiđemo sela naše županije i tonski snimimo ikavski govor starog pučanstva, kako bi ga sačuvali od zaborava. Nažalost, zamisao nije oživotvorena, jer je prevagnulo mišljenje da to trebaju raditi drugi koji su za to plaćeni, te da nismo stručni za to. Mi,

koji smo bili za tu zamisao, nismo ni mislili prikupljenu građu stručno obraditi, već je predati stručnjacima da obave stručni dio posla.

Kada je zamisao propala, osobno sam razgovarao s pokojnim monsinjorom Vladom da on snimi svoj ikavski govor i riječi kojih se sjeća, a koje su nasilno potisnute iz svakodnevног govora. Ne znam je li to uradio i ostavio u svojoj ostavštini. Ako nije, i sam se osjećam odgovornim zbog toga, jer sam trebao biti uporniji i osigurati mu tehnička pomagala.

Nakon partizanske pobjede uz fizička nasilja nad Hrvatima vršena su i nasilja nad hrvatskim jezikom. Učitelji bi nam davali negativnu ocjenu, ako bi nam se u govoru i tekstu potkrala koja ikavski izgovorena ili napisana riječ. Bila je stvorena bolesna klima, ikavica je proglašena seljačkim govorom a seljaci negativcima, nazadnjacima i kulacicima. Sela, nositelje, tradicije, sustavno se duhovno i tvarno razaralo i raseljavalo.

Gradska djeca išla su u gimnaziju, a u učiteljsku školu djeca sa sela i malobrojna gradska. Mi iz gimnazije nismo se ni družili s vršnjacima iz učiteljske škole, a fizički smo bili odijeljeni samo nezaključanim vratima hodnika.

Stidim se zbog toga, zbog svojih učitelja i profesora koji nam nisu rekli da čuvamo ikavicu kao zjednicu oka svoga, a u školi govorite i pišite službenom ijkavicom. To su mogli, ali nisu htjeli. Neki iz uvjerenje, a neki zbog kukavičluka. Stidim se što su mi iskorijenili ikavicu i što govorim srpskim kaplarskim jezikom, kojeg hrvatski

Gospic 1991. – na sličan način i od iste ruke poharan 1945.

BANDITIKAM SNIMLJENO

Povlašenjem neprijatelja ispred jedinica JNA u danima oslobođenja 1945 godine u Liki je ostalo 244 ustaše i 63 četnika, koji su uformljeni u 32 grupe ilegalno se krili po šumama na području Like. Sve toga 77 četnika i ustaša krilo se ilegalno - pojedinačno kroz bunkeraši. Dobar dio ovih odmetnika likvidiran je već 1945 godine, ali ih je priličan broj i ostao, tako da je banditizam predstavljao problem sve do konca 1948 godine kada su likvidirane i posljednje odmetničke grupe. Broj ovih grupa i odmetnika sve više se smanjivao. Grupe su postajale sve manje, jer su pojedinci hrvatani, likvidirani, a neki su se i predali, pa su tako malobrojne grupe ujedinjavale se, stvarajući od dvije i više grupe jednu grupu. Međutim i poslije 1948 godine likvidacijom grupe sa banditizmom nije končano riješeno, jer je likvidacija i raspoloženje odmetničkih grupa nekolicini uspjelo povjedi, pa su se kasnije krili kod rodbine i prijatelja i tako još godinama živili bunkerisani. Neki su u tom vremenu nestali i za njihovu sudbinu se nešto ni danas, dok je jednom malom broju uspjelo emigrirati i sada se nalaze u inostranstvu.

Od ukupno 384 ustaša i četnička odmetnika:

- likvidirano je	192
- sudjeljeno na vremenske kazne	43
- uhvaćeno i pušteno bez sudjenja.....	17
- predalo se, a nisu sudjeni.....	73
- nestalo.....	47
- emigriralo.....	16

Neke od ovih grupa bile su vrlo aktivne, kretale su se širem području, imale mnoge jatake i izvršile mnoge zločine, dok je opet bilo i takovih grupa koje su bile neaktivne i nisu izvršile nikakvu terorističku akciju.

Grupa ŠMKTČ JOSZ, brojila je 9 članova koji su bili rodom sa našeg kotara a još nekoliko odmetnika imala je u svom sastavu koji su rodom su području kotara Ogulin. Ova grupa nastala je tako što su ostali iz neprijateljskih jedinica u povlačenju ispred NOV-a 1945 godine. Kretala se u okolici Sabarskog, Sertić Poljanje, Plitvice, Rakovice, Vaganje i u nekim selima kotara Bihać. Likvidirana je 1948 godine.

Udbin elaborat o križarima oko Gospića

vukovci nazvaše hrvatsko-srpski, a danas hrvatskim jezikom.

Mogli su a nisu. Da su mogli, uvjerio sam se u Građevinskoj tehničkoj školi u Rijeci. Profesor povijesti **Margetić** govorči nam o partizanskim ofenzivama rekao nam je ono što nije bilo napisano u knjigama: "Partizani su se služili hajdučkom taktikom ratovanja. Napadali su iz zasjede i vršili prepade. Neprekidno su bili u pokretu, jer nisu imali stalno zaposjednuta područja. Nisu imali zatvore ni stalno osiguranu opskrbu. Zbog toga su zarobljenike odmah po zarobljavanju ubijali. Malo koji je zarobljenik ostao živ i razmijenjen za zarobljenog partizana."

Tek tako kao usput reče nam: "Na današnji dan ubijen je najveći hrvatski književnik **dr. Mile Budak**. On i obitelj ubijeni su na najgrozniji način. Da je živio u drugim uvjetima i pod drugim okolnostima, sigurno bi bio nobelovac."

Kada sam 1965. uhićen zbog djela "protiv naroda i države", žena i sestra **Marica** zakopale su u voćnjak knjigu **Rascvjetala trešnja** dr. Mile Budaka. U jutro ih je Udba privela i tražila da do-

nesu zakopane knjige. Netko od malobrojnih koji su dolazili u kuću mojih roditelja i pred kojim nisu imali tajni, odao ih je.

Posjedovanje i čitanje knjiga dr. Mile Budaka bio je veliki grijeh koji me je teretio. To što je Budak bio ustaša, a ustaše u savezu s Hitlerovom Njemačkom, zar je dokaz da je fašist? Zar SSSR pod vodstvom **Staljina** nije bio u savezu s **Hitlerom**? Zar SSSR i nacistička Njemačka kao saveznici nisu okupirali Poljsku? Zar Sovjeti nisu u Katinskoj šumi pobili zarobljene poljske časnike i dočasnike? Po toj logici SSSR i njegovi komunisti bili su u isto vrijeme i fašisti! Kako su jugoslavenski partizani bili u savezu sa SSSR-om, a neki jugoslavenski komunisti umirali kličući, "Živio drug Staljin", znači da su i oni fašisti!!!

Eto, danas opet razapinju mrtva dr. Milu Budaku. Mijenjaju nazive ulica koje nose njegovo ime i ruše spomen ploču otkrivenu njemu, piscu i domoljubu, u čast. Sada to rade oni koji se neće baviti prošlošću, kako rekoše, već će se okrenuti budućnosti. Od njih počinje nova era. Odriču se i svoje prošlosti do Domovinskog rata, a ako bude potrebno, odreći će se i Domovinskog rata, sve u interesu boljšika "nove europske Hrvatske", a ta njihova "nova europska Hrvatska" bit će kolonija globalizirane Europe.

Bestidno nam lažu da Europska unija traži to od njih. Što je Europskoj uniji stalo do dr. Mile Budaka? Zar su iz Europske unije izbacili Italiju zato što u njezinu parlamentu sjede zastupnici fašističke stranke, Njemačku što jedan njezin ministar ima takvu prošlost, koja bi mu u Hrvatskoj bila pripisana za neoprostiv grijeh, Francusku zbog iseljavanja Židova, zbog poremećenih međuljudskih odnosa i da dalje ne nabrajam.

Hrvatski političari, puzavci i nagodbenjaci, kao toliko puta u našoj teškoj povijesti traže novog gospodara, sebi u korist a na štetu naroda.

Europskoj uniji trebaju države čiji narod ima ponos, stav, koji je borben i žilav, koji živi od svog uma i rada, a ne od očekivane milostinje, narod koji zna braniti svoje interese, svoje granice, pa će braniti i interese i granice Europske unije.

Mala Slovenija zaposjela je hrvatski posjed Sveti Geru i naš dio Savudrijske vale. Slično je na jugu s Crnom Gorom, a na istoku sa Srbijom. Slovenci nas tužakaju na sve strane i ucjenjuju štiteći svoje interese, a naši političari puze i cmizdre. Odlažu rješenje problema, što odgovara slovenskim interesima, jer će trenutno zaposjednuto odugovlačenjem, ostati im u trajnom vlasništvu.

Nakon Masleničke akcije, ruski promatrač, premda naklonjen buntovnim Srbima, rekao nam je: "Niste smjeli to napraviti, ali kada ste već to napravili, trebali ste zmiji stati na glavu, a ne na rep."

To je politika koju poštuje Europa i svijet. Nitko ne voli gubitnike. Budi čvrst, budi svoj na svome, ne puzi, ne traži milostinju, radi!!

ZDRAVO KRALJU NEBESKI

*Zdravo kralju Nebeski,
Hrvati Tvoj rođendan
pozdravljuju
I svojim božićnim pjesmama
Tvoje rođenje proslavljaju.*

*Milostiv budi Gospodine,
Daruj nam darove svoje,
Mir neka svijetom zavlada
Slaveći ime Tvoje.*

*Zdravo kralju Nebeski,
Tvom se rođenju veselimo.
Ljubav i sreću u svaki dom
Daruj nam, smjerno Te
molimo.*

*Daruj nam stalnost u
kušnjama,
Daruj strpljenje u patnji.
S Marijom majkom, Isuse,
U vječnoj budi nam paratnji.*

*Zdravo kralju Nebeski,
Hrvati Tvoj rođendan
pozdravljuju
I svojim božićnim pjesmama
Tvoje rođenje proslavljaju.*

Vlade VICIĆ

PISMA IZ ISTRE

Mnogo vike, ni za što!

Tresla se brda, rodio se miš! Ud svega skupa... na kraju niš!

A ča ste očekivali? Spektakularno skidanje glavah? Eli da će specijalci z črin maskami na licu prid TV-kamerami voditi plitičare-lopove z rukami na ledima i z glavon na trbuhi! Ma dajte, vas molim. Svi ti vrli predstavnici uvega brižnjega našega hrvackega naroda, bivši, sadašnji i budući vlastodršci hikada se nisu i ne će posvaditi okolo osnovnega pitanja: Da li vlast, moć, iskoristiti za osobni probitak! Uza sve, tobōže ideološke razlike, jena njin je parola zajednička: "DOKOPAJ SE VLASTI DA MOŽEŠ KRASTI!" Uostalon, sve to ni počelo z ministron Žužulom, niti će š njin finiti. A počelo je z hrvackom puškom na hrvacken ramenu i z hrvacom lisnicom u hrvacken žepu. Jer su niki maheri zajno na početku te stvari pobrkali. Pak su tako niki šoldi namjenjeni hrvackoj puški na hrvacken ramenu, finili u nikoj hrvackoj (?) lisnici u niken (?) hrvacken žepu. Inšoma, kad je prvi švercer proda, preproda pušku prven hrvacken dragovoljcu, sve nan je pošlo znuopoko. Naopako, da naopako! Pak je došla privatizacija, pak je sve zastarilo, a najveć... moral!

I tako se je lipi moji sve to saborsko, javnopriopćivačko nadmetanje lupestanje i blebetanje svelo na bit:

Vlast: "Ča vi to oporbenjaci sad prizdite! I vi ste kreli, meštarili, mito primali, poslove rodbini štimali i druge svinjarije delali! Z kojin pravon sad upirete prston u nas!"

Oporba: "To ča smo mi delali, a ne trudimo se to ni opovrgavati, ne daje pravo i vami da to delete. Svinjarije svinjarijama ne moru biti opravdanje! Ki je u pravu? I jeni i drugi! I to svoje pravo će koristiti kad god budu na vlasti!"

U jenoj TV-anketi, referendumu, se je 91 posto gledatelja izjasnilo za smjenu ministra Žužula. I? Jebe se njemu za to! On i dalje dela, a Hrvacku prid vratima Europe svitu predstavlja. A zašto i ne bi! Pa baš je on takov kakav je, pravi predstavnik uve vlasti i uve države, takove kakova je!!!

Piše:

Blaž PILJUH

A dovoljno se je okolo sebe ubrnuti, ne triba, ne po Zagrebu lopove iskati. Vero hi je i poli nas u Istri. Ča niste primjetili da se uvi naši IDS-ovci ne svađaju više s HDZ-jon. Su se lipo dogovorili, podilili sgere uticaja, kako ča to delaju ozbiljni poslovni ljudi i ... mafiozi!!! Pak su tako prodali netaknutu, djevičansku i ...neurbaniziranu(!) obalu ud Fažane do Lima, bogatin strancima. Pak su se jopet sastali. Pak su se dogo-

vorili da se to lipo urbanizira! Pak je tako metar kvadratni te iste obale priko noći (a po noći je škuro i niš se ne vidi!) poskupija za tako, jeno 2000 posto!!! Da je niki tu debele šolde vrga u (anti)hrvacku lisnicu i u svoj (anti)hrvacki žep, svaken tovaru je jasno! Za nič su niki pošteni ljudi, pa čak i pošteni IDS-ovci (uglavnen uni bivši), digli uzbunu. Za niš su skupili više nego dupli broj glasova za referendum o sudbini "Zemlje-Istre". Uzalud van trud svirači! I zviždači! Kad sve to moćnicima... niš ne znači! A ča vas nisan i ja upozorava: NEMOJTE DA VAS KOZE DRŽE ZA OVCE! A, ne!

Srušena crkva u Pokupskom

Ne nudin van ja to ni mirenje z pos-tojećin, ni beznađe ni apatiju. Ni sve tako prozaično u ten životu. Ja van nudin poeziju. Stih koji san zapisa niki dan kad san z suzicon u krajčiku oka i nostalgijon u srcu lista svoj album, slika sa ratišta. Pak san zapisa:

O Hrvatsko,
tko li mi te uze,
kada otrem suze!

To je to to... šjora Carla!!!

Ma takovu vas volin! I sve ča budete oštiri, ja ču vas više voliti! Ma ča voliti? Obožavati!

Stvarno mi ni jasno ča je uta hrvacka javnost toliko protiv šjore Dragice nabrijana. A koliko ja vidin, ona nan je jedini spas. Okolo nas črni mrak, a Carla del Ponte... svitli trak! Da se mene pita ona bi dobila spomenik nasrid Jelačić placu. Zapravo radi ekonomičnosti, ja bin zajno izbacija iz sedla unega Jelačića bana. Koji k...c tamo maše z unon sabljetinon. U atmosferi, okružju to jest, ozračju, ako van je to lipše, sveopćega europskega bratstva, sablja je ankronizam. A ionako izgleda kako da je to spomenik... Slavenu Letici! Pak bin načinija jenu statuu ud bronce Carle del Ponte, naguženu i z raširenen nogami! Da more zajahati na upražnjeno sedlo! Pak bin vrga veliki natpis:

CARLA DEL PONTE - DRAGICA OD MOSTA SPASITELJ HRVATSKE NEOVISNOSTI, SUVERENITETA I SLOBODE! NAJVEĆI DOBROTVOR HRVATSKOG NARODA OD STOLEĆA SEDMOG. Naravno u ruki ne bi imala sablju nego ... prut, šibu! Z kojon bi simbolično rastirala sve nove guske koje srlijaju u novu maglu!

Ako je već Franjo Tuđman zaslужija svoj most, ma vero ga je i šjora Carla zaslужila. Jer sve ča je Tuđman stvorija more već sutra pojti u p...u materinu, ko nas Carla ne spasi. Ja san zato da onu most koji će hoditi priko Pelješca nosi natpis: "IL PONTE DE CARLA DEL PONTE - MOST DRAGICE OD MOSTA! A tu je i simbolika: i most i šjora Carla zaslужni su za integritet hrvacke države!

Vi mislite da se ja to zajebavan? Eli da san poludija? Neee! Lipi moji, ki nas još more spasiti ud novega ropsstva, ud novega jarma? Ud neokolonijalizma koji se danas zove globalizam. Ud tega da nan svi uni lopovi na vlasti, kako

državnoj, tako i lokalnoj, ne rasprodaju i zadnje ča se još da rasprodati u lipoj našoj! Pod okriljem novih gospodara. Koji će, ako nas šjora Carla ne spasi, nami Hrvatima u državi koja je sve manje naša, određivati i ča ćemo sijati i saditi i proizvoditi i kupovati i piti i jisti. I svoje nan zakone propisati. Da carstvo carstvu ne propisuje zakone! Takove su stupidece vridila tamo u rimska doba.

Inšoma, ako nas ne spasi šjora Carla, Hrvacka ne će biti raj na zemlji, nego... kupleraj prez svoje zemlje!!!

A ko su nana najveći potencijalni neprijatelji? Slovenci? Koji se malo malo zaletavaju u naše more i zajebavaju naše ribare? Neee! Talijani koji pretendiraju na po hrvackega teritorija? Koji su već počeli i pucati na naše brodove! Neee! Srbi? Koji bi nan, da moru, uzeli unu drugu polovinu Hrvacke! Neee! Najveći potencijalni neprijatelj Hrvacke je ... Ante Gotovina! Vero je, van ja rečen! Jer ud stoljeća sedmog do danas, nidan nas ne more toliko zajebati kao general Gotovina! Ča ja znan ča je njemu u glavi. Dokle mu... rade o glavi! Nagovaraju ga iz petnih žilah da gre u Haag, jer ako ne, da Hrvacka u Europu ne će ni prisrmrditi. Ja se samo nadan da je Gotovina još vajk pametan, pošten hrvacki domoljub, kako ča je i do sada bija. I da ne će dozvoliti da radi njigovega nesmotrenega poteza strada cili hrvacki narod. INŠOMA,

ISKRENO SE NADAN DA ĆE SE I DALJE USPJEŠNO SAKRIVATI I DA MU NI NA KRAJ PAMETI NE ĆE PASTI DA SE PREDA!!! Jer ako se preda, joh je i njemu i nami, van ja rečen! Njemu, jer su ga tako i tako, unaprid proglašili ratnin zločincen i osudili! Naime, jer ćemo jopet finiti u jenoj novoj tamnici naroda! I u magli iz koje nikad više ne izajdemo!!!

Vaš Blaž Piljuh

OSTAVŠTINA

*Dozivamo slike
ranoga djetinjstva
i štitimo uši
od topovske rike
da nas one načas
odmaknu od rata.
A tuga nas guši
i panika hvata.
Vraćamo se tada
na livade cvjetne
hodajući bez dana
da bi opet bile
radosne i sretne,
bez muke i straha.
Koliko smo sunca
imali u domu!
Sigurno smo bili
svoji i na svomu.
Kroz majčino srce
gledale smo ljude,
primale sa smiješkom
što bude da bude.
Slušale smo oca
što priča o ratu,
ljudima i Bogu.
Borio se časno
za ljubav i slogu.
Znali smo od davnina
da smo mi Hrvati,
imamo povijest,
jezik svoj i grudu,
da nas sudba teška
kroz stoljeća prati
al' živimo dalje
po Božjemu sudu.
Ništa nije prošlo,
a neće ni proći,
dok će svijesti biti,
dok će srce moći,
prihvatići jade,
dok će biti vjere,
ufanja i nade.*

Ovaj cvijet uvenuti ne će

*koliko god mu
uskratili vode
koliko god mu
uskratili sunca
ovaj cvijet
uvenuti ne će

gle
latice su mu
sve veće i veće
iako je žedan
ne bunca

vaši mu mraci
ne škode
ima svoje
vode
ima svoga
sunca*

Mario BILIĆ

Višnja SEVER

SLOVAČKI DAN ŽRTAVA TOTALITARIZMA

U Slovačkoj je ozakonjen Dan žrtava totalitarizma i državni je blagdan. Na spomeniku piše da je podignut žrtvama totalitarizma od 1945. do 1989., ali se izričito ne spominje kako se misli na žrtve komunističkoga sustava. To očito

Piše:

Jure KNEZOVIĆ

žrtve komunističkoga totalitarizma, nego su bili članovi komunističke stranke, ali ni onda nisu

svečanoga čina. Predsjednik ZPKO-a, gospodin **Jozef Vicen**, prisjećajući se u svome govoru žrtava podsjetio je da je rehabilitiranih osoba u Slovačkoj bilo 72.000, ali nije zaboravio ni one koji su zbog neslobode morali napustiti svoju domovinu i možda ostaviti kosti u tudini. Poražavajući činjenicu za komunizam, a koja nije bila izgovorena toga dana, svjedoče podatci ministarstva pravosuđa, koji govore da je u Slovačkoj između 1948. i 1957. bilo uhićeno 391.400 osoba od kojih je, prema podacima o rehabilitaciji koju je provodilo ministarstvo pravosuđa po službenoj dužnosti i prema sudskim predmetima, procesuirano bilo najmanje 72.000. Izvršene su 52 smrtnе osude. Zanimljivo je da i u Slovačkoj, kao i u Ukrajini, zakonom nisu rehabilitirani „separatisti“, tj. ljudi koji su na primjer

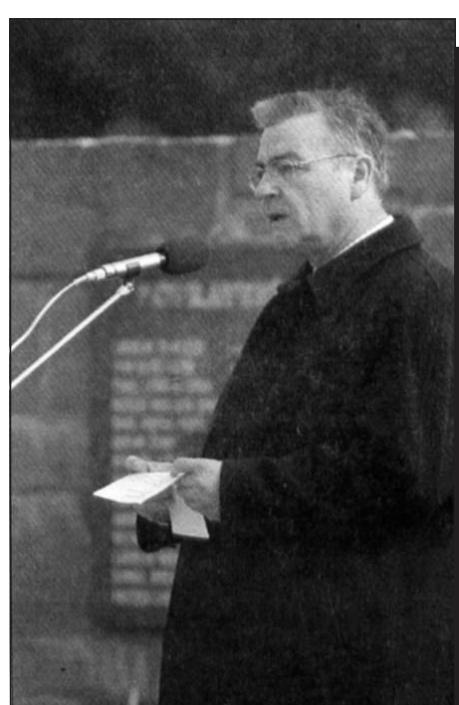
Izaslanstvo Inter-Asso polaze vijenac

kuže i hrvatski diplomati, pa zbog toga već nekoliko godina ne odgovaraju na pozive na svečanost sjećanja na žrtve komunističkoga nasilja. Naravno, oni smatraju da se takvima ne trebaju ni ispričati. Tako eto i nakon promjene vlade na Zrinjevcu, ništa nova! Zato dođu drugi strani predstavnici i polože makar kitu cvijeća, kao francuski veleposlanik naprimjer.

Ove godine svečanost je predvodio predsjednik Slovačke Republike, **dr. Ivan Gašparović** u pratnji svoga kancelara **dr. Čića**, naše gore grane. Državni čin prvoga reda. Uz Predsjednika počasni vojni zbor, vojna glazba i mnoštvo naroda, među kojima i oni koji nisu bili

držali, a danas još manje drže, da je to bilo humano i tolerantno doba. Kažu: Živjeti se moralo, a nikome osobno nismo učinili zla. Zbog toga se žrtve svojim zaoštrenim moraliziranjem moraju čuvati sprječavanja dolaska na mjesto sjećanja onima, koji nisu bili na njihovoj strani. Štoviše, ljudi koji dolaze na mjesta naših sjećanja, moraju imati sigurnost, da normativno distanciranje od komunističkog režima ne znači i kolektivno obezvrđivanje njihova života u komunizmu.

To je dan kada slovačka udruga političkih uznika ima svoj dan, jer je ZPKO (Savez protukomunističkog otpora) organizator tog

Predsjednik Inter-Asso Jure Knezović

Predsjednik Slovačke Republike polaže vijenac

hvalili **dr. Jozefa Tisu** ili se izjašnjavali za samostalnu slovačku državu. Ako su rehabilitirani, onda je to bilo na temelju komunističke kvalifikacije djela da su fašisti, jer su za samostalnu slovačku državu ili su hvalili prvog predsjednika samostalne Slovačke. Povjesničari ipak objavljaju da je dr. Tiso bio protiv vojnog angažiranja slovačkih jedinica na Istočnome bojištu, da je bio za neutralnost Slovačke u ratnom vrtlogu, te da su Slovaci za njegova doba imali posla, nisu trpjeli glad ni strah.

Predsjednik Interasso, **Jure Knežović**, položio je zajedno s predstavnicom domaćinske udruge ZPKO, koja je također članica Inter-Assa, gospodom **Renatom Pilar**, vijenac žrtvama totalitaričkog terora u Slovačkoj. Pozdravivši predsjednika Slovačke Republike, strane diplome i nazočne, u svom je govoru istakao ohrabrujućom činjenicu da su ovom činu nazočni tako visoki državni predstavnici, a da se tako ne štiju žrtve u svim državama sljednicama komunističkoga sustava. U Hrvatskoj se, na žalost, ohrabruju nositelji komu-

nističkoga terora. Mjesta stradanja i spomenici na žrtve trebaju služiti razvijanju kulture sjećanja, ali bez znanstvene obrade stradanja, buduće će generacije biti prikraćene za jednu veliku spoznaju strašnoga totalitarnoga komunističkog doba, koje nije bilo označeno samo zatvorima, prisilnim radom, onemogućavanjem napredovanja ili ograničavanjem putovanja, nego je bilo doba educirane diktature. Puno strašnije od koncentracije na godine provođenja diktature i brutalnih represija su posljedice provođenja diktature u svakodnevici povijesne realnosti, a tamo se upravo skriva političko-pedagoška mogućnost prikazanja da se kod komunističkih režima radi o prilično elaboriranoj formi moderne vladavine. Ona se u cijelosti manje prepoznaje kroz otvoreni teror, a više kroz potencijal manipulacije i discipliniranja njenih aparata: kroz simbiozu propagande, politike i policije. Komunistički mehanizmi integracije, usmjeravanja i discipliniranja, koji su bili uvjet umrežavanja građana u mrežu totalitarnog zahtjeva kontrole i zah-

valnosti višoj vlasti, danas su manje zastarjeli od Golog otoka. Budući da se radi se o izoštrenim metodama zavodenja, manipulacije i discipliniranja, koje administrativna vlast naprednog totalitarizma i instrumentalni razum u modernoj demokraciji mogu razviti, postoji opasnost od novog totalitarizma, pa makar ga naknadno potvrdilo vijeće UN-a, i zvalo se novi svjetski poredak.

Noćas

*Moja je zemlja
SLOBODNA.*

*Nema ratova
više.*

*Još peku stare
rane.*

*Ipak se lakše
diše.*

*U kutu maleni
bor*

*U punom sjaju
blista,*

*A oko bora
dječica
i ukućani srca
čista.*

*Pod borom male
jaslice.*

*Josip i Marija
stoe.*

*Na slamici leži
djetešće
Maleni Isus
to je.*

*I mole ukućani
noćas Isuse, donesi
dobre dane,
dok vani zavija
vjetar
i rese snježne
grane.*

Marija KOSTANJEVAC

IVO PILAR, ZNANSTVENIK, POLITIČAR, POLITIČKI UZNIK (III.)

POLITIČKE KONCEPCIJE I DJELOVANJE IVE PILARA U SUTON AUSTRO-UGARSKE MONARHIJE (1918.)

Prva stanica na **Tiszinu** velikom političkom putovanju po jugu Monarhije bio je Zagreb, gdje je stigao 13. rujna 1918. Nekoliko dana kasnije, 17. rujna 1918., general **Sarkotić** primio je u Badenu Tiszinu brzojavku u kojoj ga je ovaj zamolio da ga «20 rujna dočeka u Sarajevu». Prema Sarkotićevu mišljenju Tiszino je putovanje bilo -«neumjesno», ali se morao pokoriti carevu mišljenju i dočekati madarskog grofa u Sarajevu. U Sarajevu se Tisza sastao s brojnim, uglavnom jugoslavenski orientiranim bosansko-hercegovačkim političarima iz sve tri

Piše:

Dr. sc. Zlatko MATIJEVIĆ

etničko-vjerske zajednice (hrvatsko-katoličke, srpsko-pravoslavne i muslimanske), među kojima su, na preporuku zemaljskog poglavara Sarkotića, bili i protujugoslavenski orijenirani dr. **Pilar** i ing. **Vancaš**. Tisza je 21. rujna 1918. primio u audijenciju dr. Pilara i ing. Vancaša.

Prema novinskom izvješću, razgovor između Tiske i Pilara tekao je na sljedeći način:

«Dr. Pilar, koji kako je poznato prisustvuje uz program stranke prava od god. 1894 zastupao je pred grofom Tiszom nazor, da je u ovom času rješenje bosansko-hercegovačkog pitanja uobće najvažniji problem za Hrvate, dok su sva ostala pitanja programa za sada manje važna. Stoga dr. Pilar nastoji, da izvojni bosanskom problemu prvo mjesto, te se veći dio navoda dr. Pilara pred grofom Tiszom odnosi na bosanski problem. Grof ga je Tisza veoma interesirano slušao, te se ograničio samo na to, da je ovdje, ondje dobacio koju primjetbu ili koji prigovor. U glavnom zastupao je dr. Pilar zahtjev teritorijalnog ujedinjenja Hrvatske, Slavonije, Dalmacije sa Bosnom i Hercegovinom. On dakle zahtjeva hrvatsko rješenje, i odklanja svako ugarsko rješenje, budući da niti on ni njegova stranka tj. frankovačka Stranka prava za Bosnu i Hercegovinu ne će pristati na nikakove polovične mjere. Samo podpuno rješenje moglo bi težko izkušani narod, koji više ne vjeruje obećanjima, sprijateljiti sa idejom monarhije. Dr. Pilar je upozorio i na to, da je uzkrata izpunjenja zahtjeva Hrvata kroz decenije iste tjerala iz prkosa i očaja u naručaj Jugoslavstva. Tako zvano magjarsko rješenje urođilo bi najgorim posljedicama i moglo bi dapače prouzročiti nove ratne zapletaje».

Prema istom novinskom izvješću, ing. Vancaš rekao je grofu Tisi sljedeće:

«Naša stranka stoji nepokolebivo na stanovištu svojedobne stranke Hrvatske Katoličke Udruge razpuštenog bosansko-hercegovačkog sabora, prema tome na stanovištu hrvatske stranke prava, čije je političko vjerovanje izraženo u stranačkom programu od 26. lipnja 1894. 'Naša stranka' - reče - 'vidi stoga u *sjedinjenju svih hrvatskih zemalja u samostalnu državu*, a u okviru habsburške monarhije pod slavnim žezlom Njegova Veličanstva kralja **Karla** jedinu mogućnost, kojom bi se izpunili his-

Pro memoria.

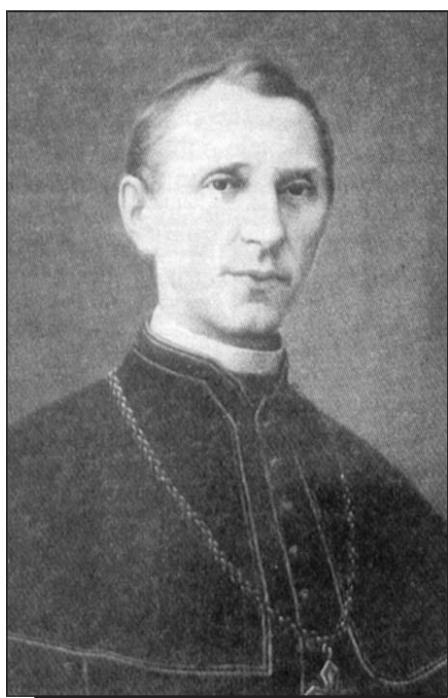
1) Hrvati u Bosni-Hercegovini moraju težiti za takim položajem svoje domovine, gdje će biti slobodni:
 a) u vjerskom pogledu, jer naš narod sastoji se od više vjera, pa bi bilo pogubno po njih bez opće vjerske tolerancije, b) u narodnom pogledu ne smestajući time nimalo narodnosti srpske ili posebnom narodnom položaju muslimana, koji su još neodlučni, no joj će narodnost privoljeti.
 c) gdje ćemo moći uopće učiniti sve one slobode, koje su potrebne za naš daljnji razvitak u evropskom smislu.

2) Da se taki položaj postigne, smatra se B. i H. tri mogućnosti a) da B. i H. pripadne Srbiji b) da postane samostalni c) da se pripoji Hrvatskoj. Sad se piše, što je od toga broga za nas kao Hrvate najbolje.

Protiv prve mogućnosti govoriti to, što mi u Srbu nemamo nikakva povjerenje, da bi u njih mogli postati slobodni u evropskom smislu, jer živeći prema dva kada u neposrednoj blizini na svoje oči gledamo, što nam čine i što nam misle, otkad ih poznamo:

a) Njima je čin u oku svaki naš napredak i nastoji u svakoj radi da ga omesti. Pošto

Pilarova promemorija

Dr. Josip Stadler, nadbiskup vrhbosanski

torički i pozitivni zahtjevi hrvatskoga naroda, konsolidovale prilike u smislu monarkije i učvrstila poziciju monarkije kao velevlasti».

Grof je Tisza, «kao ugarski državnik i politički vodja», izjavio da on: «drži samo ono riešenje jugoslavenskog dotično hrvatskog pitanja mogućim, kojim se ne bi diralo u dualističku državnu formu». On je stoga smatrao da: «pripojenje Bosne i Hercegovine trojednoj kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, to jest zemljama svete krune sv. Stjepana, baš tako mogućim kao i direktno pripojenje Bosne Ugarskoj». Vančaš je na te Tiszinе riječi «prigovorio, da njegova stranka očekuje, da će magjarski narod razumjeti i pripadnike drugih naroda. Stoga moraju Hrvati, da zahtijevaju samostalnu *Veliku Hrvatsku u okviru monarkije i odlučno se izjavili protiv direktnog pripojenja Ugarskoj*».

Uručenje Pilarove Spomenice

Nakon razgovora, oba su hrvatska političara otišla veoma nezadovoljni. Sljedećeg dana, 22. rujna 1918., Tisza je ponovno primio dr. Pilara na razgovor, koji je potrajao 45 minuta. Tom je prilikom Pilar uručio mađarskom političaru «Spomenicu», kojom je želio opravdati «proaustrijsku orientaciju» svoga političkoga kruga u nastojanju

da dođe do državnopravnog ujedinjenja svih hrvatskih zemalja, u koje je on ubrajao Hrvatsku, Slavoniju, Dalmaciju, Bosnu i Hercegovinu te - Istru.

Pilar je «Spomenicu» započeo opširnim uvodom, u kojem je ustvrdio da se počeo baviti «južnoslavenskim pitanjem» prije «dvanaest godina», tj. oko 1906., kad je spoznao «... kakav se katastrofalni obrat stvari dogodio na Jugu» Monarhije. Prema Pilarovu mišljenju: «U Ugarskoj nema svjesti da su hrvatske zemlje bile i da će uvijek ostati najugroženija točka cijele Monarhije». Svoju je tvrdnju Pilar izveo iz geopolitičkog položaja hrvatskih zemalja: «Geopolitički položaj ovih zemalja uvjetovan je činjenicom da svaka vodeća sila na Apeninskem i Balkanskem poluotoku stalno teži prema njihovom posjedovanju. One tome moraju težiti iz zakonomjernih geopolitičkih razloga, te stoga imaju stalno nagnuće prema stvaranju saveza protiv svakoga tko u Hrvatskoj ima vlast». Glede aktualnoga svjetskog sukoba, Pilar je smatrao da si je: «Naša Monarhija sasvim nepotrebno priskrbila na jugu povod za svjetski rat, time što je 1867. godine stvorila takav državnopravni položaj koji je uvjetovao da se država, da bi održala taj protiv životnih interesa Hrvata stvoreni položaj, morala osobito oslanjati na Srbe i Talijane, a protiv Hrvata. Ta se politika tako dugo uspješno vodila dok se nije pojavio povod za svjetski rat i sada je jasno, da su se Srbi i Talijani ujedinili da bi oduzeli ove hrvatske zemlje našoj Monarhiji».

U dalnjem izlaganju, Pilar je iznio svoje viđenje odnosa Mađara prema Hrvatima tijekom osamstoljetnog života u zajedničkoj državi. Prema njegovu mišljenju ta se državna zajednica uspjela tako dugo održati, jer Mađari nisu ometali postojanje hrvatske državnosti: «Mi smo Hrvati mogli s Mađarima živjeti kako treba 800 godina, jer su oni dopustili da naša državnost nastavi živjeti». Problemi između dva naroda nastupili su, prema Pilarovu mišljenju, tek u XIX. st. kada se pojavila «ideja jedinstvene mađarske države» i zamijenila dotadašnji povijesni pojam Ugarske: «Naši su se odnosi nepopravljivo zatrovali tek s idejom jedinstvene ugarske mađarske države, koja bi također morala obuhvatiti i progutati Hrvatsku. Vjerujem da je Kossuth Lajos dao toj ideji

najoštiri oblik, jer je htio ukinuti hrvatsku autonomiju, raskomadati Hrvatsku, a Hrvate mađarizirati».

Madžarsko nepoznavanje srpstva

U nastavku svoje raščlambe hrvatsko-mađarskih odnosa, Pilar je izrazio veliko čuđenje zbog mađarskih simpatija za Srbe. Njemu su te simpatije bile dokaz da Mađari ne poznaju «niti ciljeve niti prirodu srpstva». Naime, «ciljevi Srba su slabljenje i konačno asimiliranje Bugara i Hrvata, te ujedinjenje cijelog slavenskog Balkana u veliku Srbiju. Temelje za to im pruža njihov središnji položaj između Bugara i Hrvata, njihova državnopolitička i crkvenopolitička tradicija ... , te okolnost da su oni kao prvi od Južnih Slavena mogli obnoviti svoju državu nakon sloma Osmanlija». Pilar je bez okolišanja optužio Mađare da su pomažući Srbe pridonijeli tome da su «oni na jugu postali tako jaki, da će moći Monarhiji osporavati posjed južnoslavenskih zemalja». Iz toga je slijedila izravna optužba: «50 godina borbe za jedinstvenu mađarsku državnu ideju pokazalo je kao jedini rezultat, da je sada na jugu srpska državna ideja na najboljem putu da pobijedi». Za Pilara nije bilo nikakve sumnje, da je Srpskoj pravoslavnoj crkvi bila namijenjena glavna uloga u ostvarenju velikosrpske državne ideje: «Srpska pravoslavna nacionalna crkva je provedbeno sredstvo; ona je više jedna socijalno-politička borbena i osvajačka organizacija nego vjerska zajednica, a o njezinoj se moći dugo nije stvorilo zadovoljavajuću predodžbu».

Upozoravajući Tisu na svu pogubnost aktualne politike prema hrvatskim težnjama, Pilar doslovno kaže:

«Država je dospjela u položaj, da se ne može djelotvorno suprotstaviti opasnim centrifugalnim silama na jugu, naime velikosrpskoj iredenti, koja već od 1860. godine potiho dje luje, nego da mora svoje prirodne ne prijatelje Srbe podupirati protiv lojalnog elementa Hrvata. Tu se pogubnu politiku vodilo tako dugo dok lojalni Hrvati nisu uvidjeli da lojalnost ništa ne pomaže, nego da čak postaje nelojalna, a da nelojalnost uvijek bolje prolazi».

Pilar je upozorio Tisu da je stanje na jugu Monarhije tako teško da su gotovo svi politički čimbenici protiv nje: «Bojim se da je 'frankovačka' Stranka

prava, kojoj pripada i potpisani I. Pilar, vjerojatno posljednja lojalna stranka u hrvatskim zemljama», a da je položaj takav, da će «Monarhija ako ne u ovome ratu, a onda svakako u sljedećem nepovratno izgubiti »južnoslavenske zemlje».

Neriješeni državnopravni položaj

Oskar Potiorek

hrvatskih zemalja doveo je, prema Pilarovu mišljenju, do toga da su Hrvati «danasm velikim dijelom pripravljeni nadomjestak za hrvatsku državu unutar Monarhije, prihvatići srpsko-hrvatsku državu izvan Monarhije, a to je temeljna ideja jugoslavenstva». No, ono što je znao Pilar, nisu znali Mađari: «Nažalost u Mađarskoj se još uvijek ne zna, koliko je već sada opasno stanje na jugu. Isto se tako ne zna, da se stoji pred točno određenim izborom: ili Kraljevina Hrvatska kao krunska zemlja unutar Monarhije ili uskoro kraljevina velika Srbija izvan Monarhije». Za Pilara je postojalo samo jedno rješenje teškog položaja u kome se našla Monarhija: «Došlo se već tako daleko, da danas može pomoći samo jedno brzo ujedinjenje Bosne i Hercegovine s ostalim hrvatskim zemljama, te uvođenje jednoga hrvatskog političkog smjera. Pokušaj da se dosadašnju politiku nastavi voditi, mora imati za posljedicu samo daljnje pogoršanje položaja države na jugu. Ali, položaj je tako 'napet' da on više ne bi mogao podnijeti daljnje pogoršanje».

Konačno, Pilar je u «Spomenici» predložio sljedeće: 1. Hrvatska, Slavonija, Dalmacija, Bosna i istarski otoci ujedinit će se u Hrvatsku kraljevinu; 2. Hrvatska kraljevina treba biti politički u rukama Hrvata i hrvatski program provoditi na odgovarajući način; 3. Hrvatsko kraljevstvo uključiti će se u dualističko uređenje u formi subdualizma i ono bi raspolagalo djelomičnim suverenitetom u okviru zemalja krune sv. Stjepana, a kao uvjet za to treba a) jamčiti Hrvatskoj bezuvjetni nacionalni i državni individualitet i pružiti joj mogućnost da se na novom teritoriju nesmetano razvijaju privreda i saobraćaj; b) da Austrija pristane na takvo rješenje.

Pilarova «Spomenica» bila je pokušaj ostvarenja «nepotpunog trijalističkog» preuređenja Monarhije: «Onaj tko na nas uvijek računa, mora računati i s postojanjem naše državnosti ... Taj mora biti siguran, da naša državnost mora uvijek prirodno težiti da se za nju nađe mjesto u habsburškoj državi, jer ona inače odmah pada pod jugoistočno-jugozapadnim pritisakom, kome se već prije 830 godina nije mogla oduprijeti, a danas to može još manje». Dosljedno tome ona je bila u izravnoj suprotnosti s mađarskom namjerom o učvršćenju dualističkog sustava, dio kojeg su bili i planovi o izravnom povezivanju Bosne i Hercegovine s Ugarskom, kao «corpus separatum». Pilarova nastojanja zasigurno nisu našla na odobravanje grofa Tisze.

Neuspjeh Tiszina putovanja

Pravaško-«frankovačko» novinstvo popratilo je Tiszinu političku turneu sljedećim komentarom:

«... hrvatsko rješenje jugoslavenskoga pitanja znači za unutarnju politiku konačno i centripetalno rješenje, a za vanjsku politiku jedno vrlo šakaljivo pitanje manje. Hrvatsko rješenje jugoslavenskoga pitanja pojačava u svim, paće i u najnesretnijim slučajevima izglede monarkije. Magjarsko rješenje održalo bi se časovito samo za slučaj bezuvjetnog mira iza pobjede središnjih vlasti a da ne bi odstranilo ni nutarnjih potežkoća ni vanjskih napetosti. Uz takve izglede ne može biti težak izbor, prosudjujemo li stvar sa gledišta probitaka čitave monarkije i dinastije».

General Sarkotić je u svom izvješću Beču, Tiszinu posjetu Sarajevu ocijenio kao potpuno neuspjelu i kao «žalostan kraj jedne pogrešne politike». Nakon završetka neuspjele političke misije na Jugu Monarhije, Tisza je, 29. rujna 1918., caru Karlu podnio izvješće o svom putovanju.

Odmah nakon Tiszina odlaska iz Sarajeva u glavni je bosansko-hercegovački grad doputovalo 24. rujna 1918. novi zajednički ministra finančija Alexander von Spitzmüller.

Vijest o vojnom slomu Bugarske 24. rujna 1918. i njezinom istupanju iz vojnoga tabora Centralnih sila, potaknuli su Sarkotića i Spitzmüllera na žurno djelovanje usmjereni na pokušaj učvršćivanje položaja Monarhije na njezinim jugoistočnim granicama. Predstojniku careva vojnog ureda, generalu Egonu Zeidler-Sternecku poslali su brzojavku u kojoj su ustvrdili da će na jugu Monarhije doći do potpune destrukcije, ako se ne provede hitno ujedinjenje Dalmacije te Bosne i Hercegovine s Hrvatskom i Slavonijom, uz subdualističko povezivanje pretostavljenje državnopravne jedinice s Ugarskom. Obojica su upozoravali da je posljednji trenutak za provedbu takvog rješenja: «Ne bude li iskorušen taj posljednji trenutak dinastiji i Mon-

DAS SÜDSSLAVISCHE PROBLEM

IM

HABSBURGREICHE

VON

L. v. SÜDLAND

▼

AUS DER IZ „KROATISCHEN RUNDSCHAU“

PREIS: 50 H. ODER 50 PF.

ZAGREB 1918.
NADJISKUPSKA TISKARA, ZAGREB

Jedan od radova neumornog Ive Pilara

arhiji vjerno hrvatstvo bit će neopozivno otjerano u jugoslavensku kolotečinu, u kojoj će onda i ono *propasti*, u prvom redu na štetu Ugarskoj, ali i cijele Monarhije». General Sarkotić je min-

istro Spitzmülleru u privatnom pismu, podnio «soju konačnu prosudbu» o «južnoslavenskom pitanju». U pismu se, među ostalim, kaže: «Ja sam mnogo puta skretao pozornost na političke opasnosti koje prijete na jugu Monarhije i tražio sam odgovarajuće protumjere. Ipak, pravi trenutak nije nikada iskoršten, pa nam sada prijeti opasnost da izgubimo i naše posljedne kohezione dinastičke sile u južnoslavenskim zemljama Monarhije i da u južnoslavenskom rješenju doživimo katastrofu za Monarhiju. Naime, bojim se, *da je jugoslavenski pokret u Hrvatskoj zadobio takve dimenzije, da će on odnijeti pobjedu nad silama vjernim Dinastiji [Habsburg-Lothringen], te bi mogao čak*

General Sarkotić

kod Hrvata dovesti do otklanjanja hrvatskog rješenja u korist ostvarenja jugoslavenskih težnji. Držim svojom dužnošću, da odlučno i jasno kažem, da nam samo odmah provedeno rješenje južnoslavenskog pitanja u hrvatskom smislu, u okviru Krune s.v. Stjepana, može donijeti jačanje i osnaženje na jugu!».

Nije bilo nikakve sumnje da se posljednji zajednički austro-ugarski ministar financija, pod čijom se neposrednom nadležnošću nalazila Bosna i Hercegovina, u potpunosti slagao s generalom Sarkotićem glede rješavanja «južnoslavenskog pitanja».

(nastavit će se)

KOMUNIZAM U MUZEJ?

U Weimaru, Savezna Republika Njemačka, održan je od 21. do 23. listopada 2004. godine 3. međunarodni

Piše:

Jure KNEZOVIĆ

rial», koji nije odgovarao programu simpozija.

Što mogu muzeji? Koju

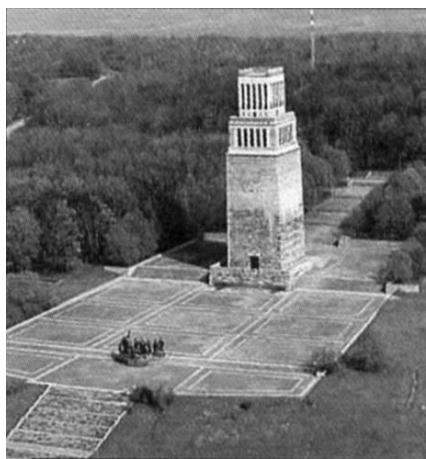
simpozij «Komunizam u muzej» na kojem su sudjelovali predstavnici muzeja iz Madžarske, Rumunjske, Estonije, Litve, Letonije, Poljske i Njemačke. Iz Madžarske se predstavio muzej «Kuća terora», a iz Rumunjske su žrtve komunizma predstavile muzej u Sighetu. Češki «Muzej komunizma» iz Praga kratko prije početka odkazao je svoje sudjelovanje, pa je od toga profitirala dodatna poljska udruga «Karta» iz Varšave. Njemačku su zastupali «Forum za suvremenu povijest» iz Leipziga i Zaklada «Kuća povijesti». Baltičke zemlje su aktivno predstavljene: iz Litve «Muzej genocida», Letonije «Letonski muzej okupacije», a iz Estonije također estonski «Muzej okupacije». Poljsku su zastupala dva predstavnika zaklada «Socland» i Centar «Karta». Predstavnici ovih ustanova nisu samo objasnili svoje koncete, nego su izvjestili o prihvatljivosti i otporima na koje su u svojim pokrajinama nailazili.

Vidljivo je da se sve ne može svesti pod zajednički nazivnik, ali je vrijedan pokušaj njemačkog domaćina Zaklade Ettersberg i Zaklade Aufarbeitung der SED-Diktatur, da se otvori europski dijalog o mogućnostima i granicama mujejske razmjene iskustava o diktaturama. «Mujejsko savladavanje može biti prosvjetiteljsko, može slijediti slobodarsko demokratski prosvjetni zadatak, pomoći čuvati uspomene i povijesnu od zaborava», naglasio je **prof. Hans-Joachim Veen** kod otvaranja simpozija kojem je nazočilo više od 200 sudionika iz sedam europskih država.

To je prvi slučaj da su se, nakon pada Berlinskoga zida, okupili zastupnici relevantnih istočneuropskih muzeja diktature i mesta sjećanja. Hrvatska ni ovdje nije ponudila ništa. Na simpoziju je nedostajao predstavnik Rusije, kolijevke staljinizma u kojoj, prema riječima **dr. Ulricha Mählera** iz Zaklade savladavanje SED-Diktature, ne postoji javno mjesto sjećanja na milijune žrtava komunističke diktature. U Rusiji postoji samo organizacija za ljudska prava «Memo-

vrijednost u pojedinim europskim državama ima savladavanje prošlosti? Kakve se perspektive za suradnju pružaju? O tim se temama raspravljalo. Svaka se zemlja predstavila na svoj način. Baltičke zemlje su primjerno muzealno obradile svoje doba raznih diktatura. Latvija se ističe inicijativom i potporom svoje emigracije koja je centru Rige kupila impozantan objekt i sačinila muzej svoga nacionalnog trpljenja, nadaju se da će i država pomoći istom mjerom i nadograditi drugi dio, a za to imaju već obećanja. Studenti sa sveučilišta Friedricha Schillera iz Jene prikazali su svoje studijsko putovanje po muzejima od Tallina do rumunjskog Sigheta. Zanimljivo ih je bilo slušati i diviti se, s kojim su entuzijazmom obradili posjećene muzeje i mesta sjećanja, ali nisu ni skrivali svoj mladenački sud o postignutom i načinu na koji se to vodi.

Najbitnije što se moglo ponijeti sa simpozijom jest saznanje da se u muzeje ne mogu postaviti deformacije koje je elaborirana komunistička diktatura ostavila. Moto bi mogao biti, da se tuga i sjećanje ne mogu odijeliti od znanja. To znači da se moraju znanstveno obraditi stradanja za vrijeme komunističke diktature, a bez takve obrade ne će sljedeće generacije imati pravu sliku o tome strašnom vremenu. Gdje je tu Hrvatska?

BLAŽENI ALOJZije STEPINAC I HRVATSKA DRŽAVA (X.)

NEZADOVOLJSTVO BANOVINOM HRVATSKOM

Ovakav razvitak dogadaja u Hrvatskoj seljačkoj stranci izazivao je sukobe i u samoj Stepinčevoj ličnosti između želje da podpomogne legitimne težnje hrvatskoga naroda za slobodom i odlučnosti da ostane vjeran katoličkim načelima. To je posebno došlo do izražaja prilikom parlamentarnih izbora 11. prosinca 1938.

Ti su izbori imali plebiscitarno značenje za hrvatski narod, a Hrvatska seljačka stranka na njima je bila nositelj hrvatske ideje. Stepinac se je prije izbora bio dogovorio s biskupima Garićem, Nyaradijem i Akšamovićem, da neće ići na izbole. Ali na sam dan izbora dobio je pisma od biskupa Akšamovića i Pušića i od kanonika don Ive Bojanića, kojima mu javljaju, da će oni ići na izbole i mole njega, da ide i on. A on je, kako Nežić tvrdi u Dnevniku 11. prosinca 1938., bio odlučio, "da neće ići, jer ga ogorčuju mnoge ljevičarske pojave kod HSS", a "nekoji kandidati upravo vrijedaju". Kao primjer naveo je, da je "kandidat za Samobor neki Španović javno govorio, da je Isus Krist nezakoniti sin Marijin", pa se je zapitao, "kako može nadbiskup da diže takvog čovjeka". Ipak, nakon dobivenih pisama i "dugog razmišljanja odlučio je, da ide" na izbole i "da izbjije svaki argument protiv katoličke Crkve iz ruku ljevičarskih

Piše:

Ivan GABELICA

elemenata kod HSS, kao da je Crkva u odlučnom momentu izdala hrvatski narod". Glasovao je za Mačekovu listu, ali je preko krugovala javljeno, da je glasovao za Jugoslavensku radikalnu zajednicu, kojoj je bio na čelu Stojadić, kako bi se time unijela zabuna u hrvatski narod. Stoga je demantirao tu vijest, zjavljujući, da je glasovao "za listu, kojoj je nosioc dr. Vladko Maček". Uz to je dao obrazloženje, da "kao odgovorni crkveni poglavar" nije "pripadao" i da ne će "pripadati nijednoj političkoj stranci" te da nije glasovao "ni za osobu ni za stranku", nego je htio javno kazati, "da je potrebna pravda za sve, a u prvom redu za hrvatski narod"(155). Dakle, glasovao je za slobodu vlastitoga naroda i tako je ispunio svoju dužnost. Zbog istih razloga je čestitao Mačeku na uspostavi Banovine Hrvatske.

Represivne mjere banovinskih vlasti

Unatoč svim nesporazumima i sukobima s Hrvatskom seljačkom strankom, Stepinac se je iskreno nadoao, da će se stvaranjem Banovine Hrvatske popraviti položaj hrvatskoga naroda. No, ubrzo se je razočarao, a ta su razočaranja svakoga dana sve više rasla. Dana 11. studenoga 1939. otiašao je na hodočašće u Rim, gdje se je zadržao nekoliko dana. Vrativši se u Zagreb, saznao je za "teške incidente na univerzi što je razbijesnilo vodstvo HSS-a, pa je Dr. Krnjević napao žestoko na skupštini u Cerniku Dr. Šimraka", a kad je ovaj htio odgovoriti u "Hrvatskoj straži", odgovor mu je bio zaplijjenjen. Dvanaestak sveučilištaraca dobito je na dvije godine izgon iz Zagreba, pa je nadbiskup išao moliti Šubašića, da im ublaži tu drakonsku kaznu, ali mu je molba bila odbijena. Tako je na prвome koraku izgledala demokratičnost banovinske vlasti, a što vrijeme bude više odmicalo, to će se ona sve više pokazivati u autoritarnom svjetlu. U svemu tomu Stepinac je video loš početak, pa je is-

toga dana u Dnevniku zapisao: "Bojam se da ovo ne će dobro djelovati, jer je veliki broj profesora protivan ovakvim mjerama". Istodobno ga je posjetio župnik Pavunić iz Koprivnice, "gorko se tužeći što su postavili za gradonačelnika 32-godišnjeg Židova profesora Hiršla, koji je bio suđen zbog komunizma". Zbog toga je već 4. prosinca 1939. u Dnevniku zabilježio, da "komunisti počeše sve odlučnije dizati glavu, a anarhija i razvratnost sve jače se širi" i da "ima, nažalost, dosta negativnih struja u HSS koji su se tamo uvukli pod plaštem hrvatstva a u cilju da razorne ideje boljševizma provode i u naš javni život". Uskoro su pojačani progoni i zatvaranja ustaša. Na udaru se je našao i dr. Mile Budak, istaknuti hrvatski književnik i prvak domovinskoga Ustaškog pokreta, koji je odmah nakon uhićenja stupio u štrajk glađu. Prof. Filip Lukas, predsjednik Matice Hrvatske, i dr. Mile Starčević, gospodarski tajnik Matice Hrvatske, zamolili su Stepinca, da se zauzme kod bana Šubašića za oslobođenje Budaka, koji štrajka glađu već deveti dan, i njegovih drugova iz zatvora, što je nadbiskup istoga dana, ali bez uspjeha, i učinio (156).

U Dnevniku, što ga je u tjedniku "Danas" priredio prof. Boban, stoji da je Lukasov i Starčevićev posjet Stepincu bio 4. veljače 1940. Po tomu je Budak mogao biti uhićen najkasnije 27. siječnja ujutro. Ali, to je pogrešno. Rudolf Horvat, suvremenik i kroničar tadašnjih političkih zbivanja, piše, da je Budak zatvoren 25. veljače 1940.(157). Jere Jareb, pozivajući se na "Nezavisnu Hrvatsku Državu", koja je izlazila u Pittsburghu, Sjedinjene Američke Države, kaže, da je to bilo 27. veljače 1940.(158). Isto tvrdi i Ivo Petrinović, ali se pri tomu poziva na Rudolfa Horvata, kojega pogrešno navodi(159), što samo po sebi govori o "solidnosti" njegova rada. Budak je uredio zadnji broj tjednika "Hrvatski narod", koji je zbog zabrane banovinskih vlasti prestao izlaziti 1. ožujka 1940. Nemoguće je, da bi on taj broj uredio na više od mjesec dana prije nego je izišao. U zatvoru ga sigurno nije uredio. Prema Bobanu, u Dnevniku pod nadnevkom 4. veljače 1940.

Nadbiskup Stepinac

također je zabilježeno, da je zatvoreno "mnogo omladine radi demonstriranja uz obljetnicu Starčevićeve smrti". Obljetnica Starčevićeve smrti je 28. veljače, pa je omladina jedino tada mogla biti zatvorena, što se nije moglo znati 4. veljače, te toga dana nije moglo biti ni uneseno u Dnevnik. Zbog toga treba isključiti mogućnost, da su Lukas i Mile Starčević posjetili Stepinca i molili ga, da se zauzme za Budaka prije mjeseca ožujka 1940. Ako je Budak štrajkao glađu već deveti dan, a 1940. bila prijestupna godina, pa je veljača imala 29 dana, onda je Budak mogao biti zatvoren 25. veljače 1940., kako tvrdi Horvat, a opisani posjet bio je 4. ožujka te godine. Nastala je pogreška u pisanju, što je razumljivo. Svi ostali nadnevci su pogrešni, pa i Jarebov i Petrinovićev, da je Budak uhićen 27. veljače. Zašto je Petrinovićevo mišljenje neprihvatljivo, već je naveden razlog. "Nezavisna Hrvatska Država" su bile emigrantske novine, sigurno sa slabo organiziranim dopisnom službom, pa je lako mogla grijesiti u pojedinostima. Stoga, kao i zbog svih ostlih okolnosti, Horvatov podatak je pouzdaniji od Jarebova.

Negativne tendencije u društvenom životu

Dobivši mrvicu vlasti osnivanjem Banovine Hrvatske, prvaci Hrvatske seljačke stranke počeli su sve odlučnije braniti Jugoslaviju, odvajati se od naroda i primjenjivati nasilje, da suzbiju narodno nezadovoljstvo. Takvom politikom dolazili su u sve jači sukob s nadbiskupom Stepincom, koji nije odobravao njihove postupke. Iz dana u dan raslo je njegovo neslaganje s banovinskom vlašću. Iz njegova Dnevnika izbija sve sumornija slika političkoga stanja u Hrvatskoj. Dana 12. ožujka 1940. u Dnevniku je zabilježeno, da se sve više "zaoštravaju prilike i između HSS i grupe Starčevićanaca", da su zatvorili "puni studenata, inteligencije, radništva etc. etc", pa su danas "čak zatvorili i 3 bosiljka radi tobožnjega širenja letaka ustaških". Uz to su se dužnosnici Hrvatske seljačke stranke ponašali sve bahatije prema narodu. Stepinca je 30. travnja 1940. posjetio **Adem-aga Mešić**, prvak islamskih Hrvata, i žalio mu se, da ga je Krnjević obećao primiti na razgovor, a kada je on došao, nije ga

Banovina Hrvatska kao sredstvo za učvršćivanje Jugoslavije

primio. Povodom toga događaja Stepinac je zapisao, da "Adem aga Mešić nije nažalost prvi koji se tuži na netaktično držanje vodstva HSS i raznih članova HSS". Kaže, da "ta netaktičnost izaziva sve veću opoziciju kod inteligencije i to u vrijeme kad bi nam sloga bila potrebnija nego ikada do sada". Takvi netaktični ljudi pravili su i njemu osobno smetnje u svetištu Majke Božje u Mariji Bistrici, zbog čega je on imao "već davno želju" da napravi "reda u Mariji Bistrici ali ljudi pod uplivom HSS nisu bili najskloniji redu". Zbog toga je bio prisiljen općini staviti "ultimatum - ili red ili se ukidaju proštenja" (160).

Kako proizlazi iz Dnevnika, banska vlast pokazala se je posve nesposobnom upravljati zemljom. Pod nadnevkom 18. lipnja 1940. Stepinac piše, da je "Gospodarska sloga", ta "centralna organizacija seljačkog pokreta u Hrvatskoj dospjela uslijed nesposobnosti vodstva u težak položaj i prisiljena je tražiti pomoći od katoličkih krugova". No, njega je najviše pogodao moralni razvrat, koji se je ubrzano širio na sve strane društvenoga života. On je to povezivao s uspostavljenjem diplomatskih odnosa između Jugoslavije i Sovjetskoga

Saveza, čemu se je kao osvijedočeni antikomunist uporno protivio. Taj moralni pad bio je uzeo tolikoga maha, da je, prema Dnevniku od 22. srpnja 1940., tih dana "upravio pismo na gospodina Bana radi stanovitih zločina koji se događaju". Kaže, da su ubojstva "na dnevnom redu, napadaju se svećenici i časne sestre, crkve se pljačkaju i robe, seljaci otimaju crkvene zemlje i tako redom". Tri tjedna kasnije stanje u Hrvatskoj je oslikalo još crnjim bojama. Dana 16. kolovoza 1940. završio je treći svezak Dnevnika, pa je tim povodom očajnički naveo, da ga završava "u dane strahovitog klanja u svijetu i nažalost nevidenog kaosa u Hrvatskoj". Taj kaos se sastoji u tomu, što "bandska vlast gubi iz dana u dan sve više autoritet", a istodobno "zločini rastu, ubojstva, pljačke, otimačine, preljubi, krađe". Prema njegovim tvrdnjama, to je "donijela uspostava diplomatskih veza sa Sovjetima". Ne pripisuje on taj nemoral cijelomu narodu, u kojem vidi na tisuće uzornih osoba, nego maloj skupini "sumnjivih tipova ili zločinaca po raznim selima i mjestima", koji drže "pod terorom ogromnu većinu drugih". Stanje je tako očajno, da "hrvatski narod u svojoj historiji nije proživljavao težih i sudbonosnijih

"časova" i da "on nema nigdje ni jednog iskrenog prijatelja koji bi mu mogao pomoći osim Boga na nebu i Svetе Stolice na zemlji"(l61).

Nakon uspostave diplomatskih odnosa sa Sovjetskim Savezom oživjela je komunistička djelatnost u Hrvatskoj, a banska vlast, prema Stepincu, ništa nije poduzimala, da je suzbije. Nije to

destruktivno kao crv na zdravom deblu. Bože, spasi Hrvatski narod!"(162).

Stepinac se nije uljuljkivao u san nego je otvorenim očima gledao i video, kako se rat približava hrvatskim granicama. U tomu je video najveću nesreću za hrvatski narod. Ničemu dobrom nije se nadao od pobjede ni jedne zaraćene strane u Drugome

je u Dnevniku od 20. studenoga iste godine zapitao: "Kakova razlika između govora Dr. Mačka i šefova HSS prije kratkoga vremena i danas! Da je koji predstavnik Crkve samo spomenuo ime Jugoslavija HSS bi ga bila pribila na križ. A danas čak i Dr. Krnjević koji je bio 'preko granice' skupa sa Banom smatra izdajom tko traži nešto preko granice i pozivlje na borbu protiv Jugoslavije".

Ovim su Crkva i Stepinac u pogledu Hrvatske seljačke stranke stekli "opet jedno dragocjeno iskustvo". I za njezinovo vodstvo bi se moglo reći, da tu nema načela, nema morala, nema istine, nema pravde, nema poštjenja. Istina govoreći, ono je uvijek bilo za Jugoslaviju, ali je narodu lagalo i govorilo, da je za slobodnu Hrvatsku, kako bi dobilo hrvatske glasove na izborima. Primicanjem rata hrvatskim prostorima i ono je moralno odkriti svoje pravo lice i reći tomu dugo varanom narodu, koji mu je politički cilj. Jednako tako je to vodstvo Hrvatske seljačke stranke pokazalo svoje pravo lice i u pogledu demokracije i odnosa prema Crkvi. Dok je bilo u oporbi, smatrano je borcem za demokraciju, nastojeći u svemu izići u susret Crkvi. Sada je izbila na vidjelo njegova diktatorska narav. Povodom 1300. obljetnice pokrštenja Hrvata Stepinac je pripremio organiziranje Euharistijskoga kongresa u Zagrebu u 1941. godini. U tomu je tražio suradnju i novčanu pomoć Banovine Hrvatske. Zbog toga ga je 30. studenoga 1940. primio na razgovor ban Šubašić, ali im se je ubrzo pridružio Maček. Obojica su počeli "dokazivati da se crkva miješa u politiku i da će biti prisiljeni raspustiti neke konfesionalne škole iz kojih izlazi mladež zatrovana nacionalizmom".

Maček i Šubašić na dan banova ustoličenja (29. VIII. 1939.)

ni mogla učiniti, jer su se u samome njezinu vrhu i u vrhu Hrvatske seljačke stranke nalazili ljudi, koji su bili skloni toj djelatnosti. Tako su u hrvatskom narodu razarane moralne vrijednosti, bez čega nema opstanka ni narodu ni državi. Tomu su izravni krivci Hrvatska seljačka stranka i banska vlast. U njih je Stepinac upirao prstom kao na krivce za svu nesreću, koja je snašla hrvatski narod, pa je 13. listopada 1940. poput proroka Jeremije gotovo proplakao nad sudbinom svoga naroda i svoje domovine: "O naša draga sveta Hrvatska! Hoću li ju ja ikada doživiti. Ovakva kakvu je danas gledam pred sobom, a kakvu ju je uglavnom napravio **Radićev** pokret slična je bogumilskoj Bosni koja se raspada od strašne unutarnje bolesti. Bog joj je na jeziku (jer nitko više ne spominje Boga nego HSS u svojim organizacijama) ali srce njezino daleko je od Njega. Ne mislim čitava, ali ima jedan manji dio u seljačkom pokretu koji je upravo tako destruktivan kao i bogumilstvo u Bosni. Razni **Miškine**, **Gaži**, **Hercezi**, **Bićanići**, **Mare Matočec** i slični djeluju

svjetskom ratu, jer ni jedna od njih nije ratovala u ime nekih etičkih načela nego za ostvarenje svojih imperijalističkih probitaka. Zato je i zapisao u Dnevniku od 5. studenoga 1940.: "Pobijedi li Njemačka bit će grozan teror i propast za male narode. Pobijedi li Engleska ostat će na vlasti masoni, Židovi, prema tomu nemoral, korupcija u našim zemljama. Pobijedi li SSSR onda je davo dobio vlast nad svijetom i pakao. Dakle kuda ćemo Gospode nego k Tebi podići oči?"

Istdobro s jačanjem ratne psihoze Hrvatska seljačka stranka je poput kameleona sve više isticala svoje jugoslavenstvo, a potiskivala hrvatstvo. Kako je Stepinac zabilježio u Dnevniku od 19. studenoga 1940., Zagrebom se "uporno šire glasovi da su Jugoslaviji dani izbrojeni i da je rat na našim vratima", a ban Šubašić u isto vrijeme "putuje po Zagrebu i javno govoriti da ćemo braniti svaku stopu zemlje bilo u Zagorju, bilo u Makedoniji". Ovakva promjena političkoga raspolaženja njemu je, kao čovjeku načela, bila posve nerazumljiva, pa se

Konačno priklanjanje ideji hrvatske državne nezavisnosti

Tko poznaje Stepinčevu borbu s beogradskim režimima, da sačuva vjerske škole i time utjecaj Crkve na odgoj mladeži, može razumjeti, kako ga se je "bolno dirnulo ovo njihovo razlaganje". Nakon tih riječi on se je zapitao, "što je ostalo od te toliko razvikane demokracije i čovječnosti HSS". Razočarano je morao spoznati, da ni "beogradski režimi nisu ništa više gonili svojih protivnika nego ih goni

HSS". Iz te Mačekove i Šubašićeve primjedbe na rad Crkve i prijetnje raspuštanjem vjerskih škola on je bio, da njih ustvari "boli što je narod počeo sve više ostavljati HSS i prilaziti nacionalistima", to jest ustašama. "A jesmo li mi krivi zato?" pitao se je Stepinac i odmah odgovorio: "Mi nismo obećali narodu "naša puška na našem ramenu", a onda mu nedali ni štapa u ruke"(163).

Da sačuvaju svoj udio u vlasti, makar kako on mali bio, ne pitajući se, odgovara li to hrvatskomu narodu,

daju zlo", kao "Herceg, Gaži, Miškina i toliki drugi". Po Stepinčevu mišljenju, ban je bio nemoćan da išta učini u razrješavanju ovih neprilika, jer "ga je masonerija dobro uhvatila u mrežu" i "ona gospodari i dalje u Hrvatskoj". Zato je bio uvjeren, da "se spremaju crni dani i crkvi i domovini Hrvatskoj"(164).

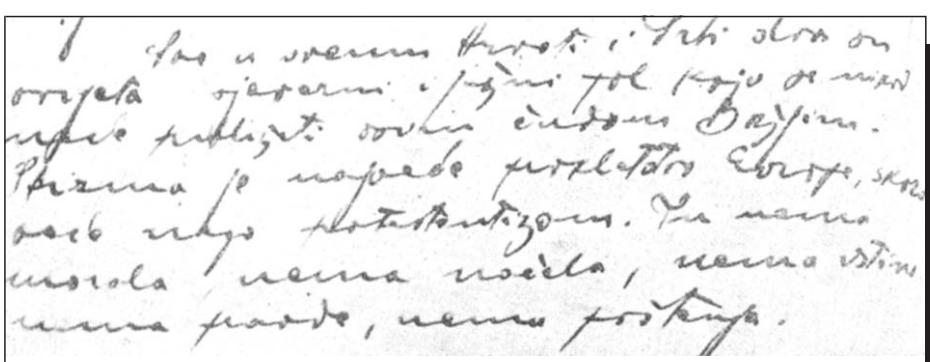
Dakle, gotovo od početka Stepinčeve javne djelatnosti postojaо je sad jači, sad slabiji njegov sukob s Hrvatskom seljačkom strankom. Uzrok nije bio u političkomu su-

u nesposobnost Hrvatske seljačke stranke da upravlja zemljom. Velikosrpska hegemonija, koja je i dalje trajala, i podpuno razočaranje u Banovinu Hrvatsku i Hrvatsku seljačku stranku, uz stalno jačanje Ustaškoga pokreta, o čemu će se dalje govoriti, i u Stepincu su izazvali slom političke koncepcije, koja je išla za rješenjem hrvatskoga nacionalnog pitanja u okviru Jugoslavije. Odbacivanjem Banovine Hrvatske, on je sredinom 1940. odbacio i tu koncepciju.

Ali, Stepinac je na suđenju u Zagrebu u listopadu 1946. izjavio, da je Maček njegov predpostavljeni i da je, posjećujući Slavka Kvaternika, slijedio Mačekove smjernice. No, na dalje pitanje, kako bi postupio, da je Maček dao drugčije smjernice, odgovorio je: "Onda bi vidjeli što bih učinio"(165). Kad bi mu Maček zaista bio predpostavljeni u politici, onda je i na to pitanje bio logičan odgovor, da bi slijedio njegove smjernice. Na Mačeka se ne poziva ni u obrambenomu govoru 3. listopada 1946. nego na plebiscitarno izraženu volju hrvatskoga naroda. Dakle, početno pozivanje na Mačeka kao na predpostavljenoga samo je pokušaj utemeljenja obrane na legitimitetu, koji potjeće iz izbora 1938., od čega je odmah odustao, jer je s Mačekom politički već bio raskrstio i nije ga više smatrao svojim političkim vodom.

Bilješke:

155. Bilješka 104., str. 65.
156. Bilješka 127., str. 65.
157. Bilješka 3., str. 616.
158. Jere Jareb: Prilog životopisu dra Mile Budaka (Sv. Rok, Lika, 30. kolovoza 1889.) Zagreb, 7. lipnja 1945.) u Spomen-zborniku "Mile Budak: Pjesnik i mučenik, uredio Vinko Nikolić, Barcelona - Muenchen,1990., str. 51.
159. Ivo Petrinović: Mile Budak - portret jednog političara, Split, 2002., str. 86.
160. Bilješka 63., tjednik "Danas" pod naslovom "Predskazanje užasa", Zagreb, 10. 7. 1990., str. 66.
161. Bilješka 129., str. 65.
162. Bilješka 130, str. 67.
163. Bilješka 63., tjednik "Danas" pod naslovom "Kaos na sve strane", Zagreb, 7.8.1990., str. 66.
164. Bilješka 131., str. 66.
165. Sudski spis Vrhovnog suda NR Hrvatske, Stup 6/46 - Proces Lisaku, Stepincu i dr., str. 2038.

"Hrvati i Srbi dva su svijeta" - zapis u dnevniku nadbiskupa Stepinca
od 28. III. 1941

prvaci Hrvatske seljačke stranke okrutno su progonili svoje političke neistomišljenike. U Dnevniku od 5. siječnja 1941. Stepinac je zapisao, kako čuje, da je već "pooštren režim u Zagrebu osobito prema t.z. frankovcima to jest hrvatskim nacionalistima". No, vlasti nisu time mogle obuzdati ustašku djelatnost usmjerenu na uspostavu Nezavisne Države Hrvatske. To proizlazi i iz samoga Dnevnika, u kojem nadbiskup kaže, da ipak vidi i zapaža "i dalje živu djelatnost ove političke struje među Hrvatima". On je 22. siječnja 1941. opet otisao k Šubašiću na razgovor. Zapisaо je, da je išao teška srca, ali se je još žalosniji vratio. Rekao je banu, "da mi padamo sve dublje jer vlast ništa ne čini da udari sjekirom tamo gdje je korijen zala". Naveo je, da "imamo godišnje 20.000 abortusa, ali nijedan liječnik ne biva kažnjen. U kinima se propagira komunizam a vlast ništa ne čini da to spriječi. Nemoral u štampi se i dalje propagira a vlast šuti. Crkve se pljačkaju a vlast nije do sada usprkos tolikih slučajeva uspjela odkriti bandite niti osigurati crkve". U lice je rekao Šubašiću, da njihovi prvaci po selima i gradovima i čine i propovijele

parništvu. Stepinac je poštivao volju naroda i priznavao je Mačeka i Hrvatsku seljačku stranku legitimnim hrvatskim predstavnicima. Svuda, gdje je mogao, podupirao ih je u ostvarenju njihovih političkih ciljeva, dugo vremena misleći da oni rade za dobrobit hrvatskoga naroda. To je tako bilo osobito do uspostave Banovine Hrvatske, za koju je vjerovao, da će osigurati napredak Hrvata i zajamčiti im ravнопravnost u Jugoslaviji. U početku je sukob bio isključivo zbog moralnih razloga. Vjerski život prvaka Hrvatske seljačke stranke nije bio na visini, koju je on očekivao, niti je odnos te stranke prema Katoličkoj crkvi uvijek bio u skladu s crkvenim učenjem. Kako su u stranku sve više ulazile osobe s liberalističkim i prokomunističkim shvaćanjima i u njoj zauzimale sve istaknutije položaje, putem kojih su širile svoj utjecaj, sukobi su se pojačavali. Ti sukobi su uspostavom Banovine Hrvatske doobili posve novu kvalitetu. Stepinac je bio podpuno razočaran Banovinom Hrvatskom. Njezina dekadentna djelatnost na svim životnim područjima konačno ga je uvjerala u nemogućnost da se pomoću nje osigura ravnopravnost hrvatskoga naroda u Jugoslaviji i

PRILOG ŽIVOTOPISU DRA MILE BUDAKA (IV.)

(SV. ROK, LIKA, 30. KOLOVOZA 1889. — ZAGREB, 7. LIPNJA 1945.)

A sada da rečemo koju o **Budakovićim** dužnostima za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske.

MINISTAR NASTAVE, OD 16. TRAVNJA DO 2. STUDENOGA 1941.

Na 16. travnja 1941. Budak je imenovan ministrom bogoštovlja i nastave. Prema Zakonskoj odredbi o državnoj vlasti Nezavisne Države Hrvatske od 24. lipnja 1941., odsjek bogoštovlja prebačen je u ministarstvo pravosuda, a ministarstvo se od tada zove ministarstvo nastave⁹¹. Budak je bio ministrom nastave do 2. studenoga 1941., kada je razriješen te dužnosti i imenovan poslanikom u Berlinu.

Bez sumnje, prva briga ministra nastave bilo je hrvatsko školstvo. Bilo bi vrijedno ustanoviti promjene na direktoškim položajima u gimnazijama, te imenovanja, umirovljenja i premještaje gimnazijskih profesora. Izdavanje novih školskih udžbenika nije se moglo odgoditi. Profesor **Pavao Tijan** sjeća se, da su Budak, kao ministar nastave, i profesor **Marko Veršić**, kao državni tajnik u istom ministarstvu, povjerili priređivanje novih čitanki za srednje škole dru **Mati Ujeviću**, profesoru **Vjekoslavu Štefaniću**, i njemu, Tijanu, te nastavlja: «I mi smo to obavili u rekordnom vremenu. Ako se uzme u obzir program naših gimnazija iz onih godina te stanoviti cenzuralni pritisak, naše čitanke i danas mogu poslužiti kao uzorne antologije (*Sjetva, Prve brazde, Plodovi srca i uma*)»⁹².

Naredbom ministra Budaka od 2. svibnja 1941. osnovano je pri ministarstvu bogoštovlja i nastave Povjerenstvo za Hrvatsko Sveučilište, sastavljeno od 11 sveučilišnih profesora na čelu s profesorom drom **Stjepanom Zimmermannom**, sa zadatkom: da «što skorije predloži sve nacrte i prijedloge reforme naučnog, nastavnog i osobnog značaja», te «da izradi i predloži nove zakone i odredbe za Hrvatsko Sveučilište i ostale visoke škole»⁹³. Prva sjednica toga povjerenstva u prisutnosti ministra Budaka održana je

Piše:

*Dr. Jere JAREB,
Loretto, Pennsylvania, SAD*

15. svibnja 1941.⁹⁴ Rezultat rada toga povjerenstva i Sveučilišnog Senata bila je Zakonska Odredba o Hrvatskom Sveučilištu od 23. listopada 1941., koja u članku 114 određuje, da propisi ove zakonske odredbe, «u koliko se odnose

Akademija Znanosti i Umjetnosti, naslijedivši svu imovinu Jugoslavenske Akademije. Prema toj zakonskoj odredbi, Poglavnik je istog dana imenovao deset prvih članova HAZU iz redova akademika JAZU, čija je dužnost bila: «da izrade i podnesu Poglavniku na potvrdu pravila akademije, da mu predlože na potvrdu članove Hrvatske Akademije Znanosti i Umjetnosti i da do izbora i potvrde predsjednika i častništva vode poslove

Gundulićeva 22 u Zagrebu, sjedište Pavelićeve odvjetničke pisarnice

na izbor i stalnost nastavnika, ne će se primjenjivati kroz vrieme od pet godina od dana stupanja na snagu ove zakonske odredbe. Kroz ovo vrieme imenovat će se profesori odredbom Poglavnika, a ostalo nastavno osoblje odlukom ministra nastave»⁹⁵. U vremenu, dok je Budak bio ministar nastave, nije bilo značajnih promjena u profesorskom zboru Hrvatskog Sveučilišta (umirovljeno je 14 profesora), iako je bez sumnje bila ukinuta sveučilišna autonomija⁹⁶.

Zakonskom odredbom od 12. srpnja 1941. bila je osnovana Hrvatska

akademije»⁹⁷. Pročelnikom tih prvih deset akademika bio je **dr. Tomo Matić**, poznati hrvatski jezikoslovac i književni povjesničar, koji će biti kasnije predsjednikom HAZU za čitavo vrijeme rata. Pravila HAZU bila su proglašena 2. rujna 1941.⁹⁸

Bez sumnje, Budakovom zaslugom osnovan je Zakonskom Odredbom od 9. kolovoza 1941., Hrvatski Izdavački Bibliografski Zavod (HIBZ)⁹⁹, koji je izrastao iz poduzeća Hrvatske Enciklopedije. Na čelu toga zavoda bio je profesor dr. Mate Ujević kroz cijelo vrijeme rata. Pored nastavka izdavanja

Budak s drugim državnim dužnosnicima u podrumu zatvora u Savskoj

Hrvatske Enciklopedije (svesci II-V.), HIBZ je u toku rata objavio nekoliko stotina knjiga i bio je do sada najuspješniji podhvatač u povijesti hrvatskog nakladništva.

Spominjemo još nekoliko događaja iz ministrovana Mile Budaka. Budaka je posjetila 2. svibnja 1941. delegacija Društva Hrvatskih Književnika na čelu sa **Slavkom Kolarom**. Na 17. svibnja 1941. Budak je održao konferenciju u Hrvatskom Državnom Kazalištu. Prigodom gostovanja talijanske opere Budak joj je priredio svečano primanje u hotelu Esplanadi 2. srpnja, a svečani objed u čast gostovanja berlinske filharmonije 21. rujna 1941.¹⁰⁰

Budak je zaštitio za vrijeme rata, uz odobrenje Poglavnika, hrvatskog književnika **Miroslava Krležu**. Prije svog imenovanja za poslanika u Berlinu, Budak je predlagao Paveliću, da imenuje Miroslava Krležu intendantom Hrvatskog Državnog Kazališta, a **Ivana Meštrovića** ministrom prosvjete¹⁰¹.

Marko Čović tvrdi, da je Budak u početku Nezavisne Države Hrvatske spašavao «nebrojene srpske intelektualce, pa i srpske političare (**Svetozar Ivković**, jedan od voda **Pribićevićevih** samostalaca i, poslije pada Krbečka,

podban Khuena **Šubašića** za Banovine Hrvatske), koji su se na nj, u ono vrijeme bili obratili»¹⁰². **Ivo Andrić**, poznati književnik i bivši jugoslavenski diplomat, poručio je preko **Gustava Krkleca**, koji je tu poruku prenio Marku Čoviću, da bi se želio preseliti u Zagreb. Kada je Čović o tome obavijestio Budaka, ovaj mu reče: «Ima u NDH mjesta za sve Hrvate, pa bi se lako moglo naći pravo mjesto i za Ivu Andrića. Prima Poglavnik u diplomatsku službu i gore od njega, pa zašto bi onda odbio Andrića? Znam da je tu Andrićevu poruku već primio i s drugih strana. Samo, ne vjerujem da je 'fra Ivo' iskren!» Pavelić i Budak bili su spremni prihvatići Andrića, ali Čović zaključuje: «NDH nije odbila 'bez razmišljanja' ni Andrića, a ni ponuđenu suradnju. Sam je Andrić brzo uvidio, da se je prenaglije s tom svojom porukom, pa je brzo i promijenio svoju odluku, jer je video, da se i politička i ratna situacija strahovito komplicira»¹⁰³.

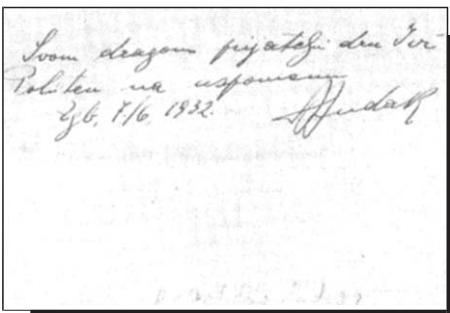
POSLANIK U BERLINU OD 2. STUDENOGA 1941. DO 23. TRAVNJA 1943.

Na 2. studenoga 1941. Budak je imenovan hrvatskim poslanikom u Berlinu i na tom položaju ostao do 23. travnja 1943., kada je imenovan ministrom

vanjskih poslova. Dakle, Budak je bio hrvatski poslanik u Berlinu skoro godinu i pol dana.

Njemački poslanik u Zagrebu, **Siegfried Kasche**, obavijestio je svoje ministarstvo na 11. listopada 1941., da Poglavnik namjerava imenovati Budaka hrvatskim poslanikom u Berlinu. Na 17. listopada Berlin javlja Kascheu, da je, prema podacima dvaju nezavisnih izvora, Budak vođa Italiji sklene grupe u hrvatskoj vladi, «jer ne vjeruje u konačnu pobjedu Njemačke i računa s ispadom Italije iz rata», i uz to je još i slobodni zidar. Kasche se moli, da se o tome izjasni. Kasche je odgovorio Berlinu 21. listopada, odbijajući podatke njemačkog ministarstva vanjskih poslova o Budaku. Kasche među ostalim kaže: «Kako absurdne mogu biti glasine, proizlazi iz činjenice, da su Švicarske novine prije nekog vremena označile Milu Budaku kao vođu njemački orientirane linije u Hrvatskoj. Budak je hrvatski nacionalist i književnik. Kao književnik cijeni kulturna dobra Italije. Kao Hrvat otklanja talijansku politiku. Kao Hrvat on je i katolik i kao svi katolici pozitivan u vjerskom smislu... Prema svima izvorima kojima raspolažu u Zagrebu, Budak nije slobodan zidar... Budak je sigurno u osnovi sklon Njemačkoj. U NDH predstavlja značajno i dobro ime. Njegov je nedostatak što kao književnik koji put uzima previše olako riječi, no to ne mora biti štetno. Imat će, zasigurno, bolji odnos s ministarstvom nego dosadašnji poslanik **dr. Benzon**. Budak će i u stavu prema Italiji biti manje ukočen i manje lišen razumijevanja nego njegov predstasnik»¹⁰⁴. Tada je uslijedio njemački pristanak za Budakovo imenovanje, te je, kako smo vidjeli, bio imenovan hrvatskim poslanikom u Berlinu 2. studenoga 1941.

Budak je stigao u Berlin 8. prosinca i bio primljen od njemačkog ministra vanjskih poslova **Joachima von Ribbentrop** 16. prosinca 1941. Ribbentrop je posebno naglasio: «da je sigurno i u dobrom **Pavelićevom** prijateljstvu s Italijom učinjen veliki korak naprijed. Njemu je poznato, rekao je, da je u hrvatskoj državi bilo mnogo grupa jednostrano orientiranih prema Njemačkoj. Tome se, međutim, mora suprotstaviti činjenica da je

Budakova posveta dr. Ivi Politeu, na poledini fotografije snimljene nakon atentata 1932.

Njemačka više zainteresirana za nordijsko područje (prema sjeveru), a Hrvatska ulazi u interesno područje Sredozemnog mora i, prema tome, Italije. U nerazrušivom prijateljstvu Njemačke i Italije Pavelić će sigurno naći pravi put da trajno normalizira odnos NDH prema Italiji. Budak je na to istakao kako hrvatski narod veoma simpatizira njemački narod i da poglavnik umije svoj odnos prema Italiji svršishodno odrediti. Izrazio je i

mundu Glaise von Horstenau. Vjerojatno Budak nije bio podpuno ni obaviješten o ovom razvoju. Samo jednom Budak je bio ukopčan u rješavanje značajnog problema, uspostavljanja žandarmerije u Hrvatskoj pod njemačkom kontrolom u proljeće 1943.

Izgleda na 10. travnja 1943., general njemačkog redarstva, glavar njemačkog sigurnosnog redarstva u Hrvatskoj i **Himmlerov predstavnik kod generala Glaisea u Zagrebu, Konstantin Kammerhofer** — u prisutnosti generala Glaisea i ministra vanjskih poslova **Lorkovića** — izložio je Poglavniku svoje dalekosežne planove o organiziranju žandarmerije u Hrvatskoj. Bit toga prijedloga bio je, da bi cijelokupno oružništvo u Hrvatskoj bilo pod njemačkom kontrolom. Lorković je o ovom obavijestio Kaschea, a ovaj svoje ministarstvo u Berlinu, brzojavom od 11. travnja. U istom brzojavu Kasche javlja, da će poslanik Budak — koji se upravo vraća iz Zagreba u Berlin — o

hološko gledište na koje je i sam upozorio državnog tajnika»¹⁰⁷.

"Iskopčan iz rješavanja političkih pitanja, Budak je u Berlinu usmjerio svoja nastojanja u tri pravca: posvetiti pažnju hrvatskim radnicima zapošljenim u Njemačkoj, uspostaviti prijateljske veze sa stranim diplomatima u Berlinu — posebice s turskim poklisarom i velikim muftijom jeruzalemškim, **Emin el Huseinom** — i produbljivati hrvatsko-njemačku kulturnu suradnju. Nemamo bitnih podataka o Budakovom posjećivanju hrvatskih radnika u Njemačkoj. O tome je sigurno dosta pisano u novini **Domovina Hrvatska**, koja je tiskana u Berlinu za hrvatsko radništvo pod uredništvom **Otona Oreškovića**, a nije nam na raspolaganju. Treba posebice naglasiti, da se je Budak prigodom povratka u Zagreb na dužnost ministra vanjskih poslova oprostio u Berlinu od hrvatskog radništva govorom na 9. svibnja 1943.¹⁰⁸ u svojim rijedkim posjetima njemačkom ministarstvu vanjskih poslova, Budak je također ukazivao na potrebe i probleme hrvatskog radništva u Njemačkoj¹⁰⁹.

Bilješke:

91 Zbornik zakona i naredaba Nezavisne Države Hrvatske 1941. (Zagreb: Izdanje Zakonodavnog povjerenstva, 1942.), broj 286., 204-208. Prema zakonskoj odredbi o hrvatskoj državnoj vladi od 9. listopada 1942., ministarstvo nastave bilo je preimenovano u ministarstvo narodne prosvjete i tako je ostalo do konca rata.

92 Nikolić, *Pred vratima domovine*, II, 485, i Pavao Tijan, «Razbuktala duša: Iz mojih sjećanja na Milu Budaku», *Hrvatska Revija* (Barcelona), 39. (1989.), 4., 674.

93 Jaroslav Šidak, «Sveučilište za vrijeme rata i okupacije od 1941-1945.», u *Spomenica u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu* (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1969.), 174.

94 Hrvatski Narod (Zagreb), III., 93., 16. V. 1945., 3 i 11.

95 Zbornik zakona..., nav. dj., 797-812, 51. 114, 811.

96 Šidak, *nav. dj.*, 175-176.

97 Zbornik zakona..., nav. dj., 275-276.

98 Isto, 538-542. Poglavnik je odredbom od 30. XII. 1941. imenovao daljnjih 19 članova HAZU, među kojima je bio i Vladimir Nazor: «Imenovanje članova HAZU», *Prosvjetni Život* (Zagreb), I., 1.-2., srpanj-kolovož 1942., 45.

99 Zbornik zakona..., nav. dj., 275-276. Pavao Tijan iznosi, kako je iz poduzeća Hrvatske Enciklopedije nastao HIBZ. Budak je poduzeo korake, da je Poglavnik primio u audijenciju — valjda u srpnju 1941. — Matu Ujevića i Pavla Tijana i «u načelu odobrio naše pla-

Prisega prve hrvatske državne vlade u travnju 1941.

uvjerenje da NDH neće stvarati Italiji nikakve teškoće»¹⁰⁵.

Budak je tek 28. veljače 1942. bio primljen u nastupnu audijenciju kod **Adolfa Hitlera**, te mu predao opozivno pismo za Benzona i svoje poslaničke vjerodajnice. Hitler je uglavnom govorio o problemima borbe sa Sovjetskim Savezom i o ustanku u Srbiji. Hitler je također rekao: «Nikada nije pomicljao na sukob s Grcima, nikada na konflikt sa Srbima»¹⁰⁶.

Budakovo djelovanje kao poslanika u Njemačkoj politički nije bilo značajno. Hrvatsko-njemačka politička pitanja rješavana su u Zagrebu između Pavelića i Kaschea, odnosno njemačkog generala u Hrvatskoj, **Ed-**

tome razgovarati s ministarstvom, kad stigne u Berlin. Budak je već 12. travnja posjetio državnog tajnika Ernsta von Weizsäckeru i predao mu notu o tome pitanju. Njemačko ministarstvo vanjskih poslova nije bilo u podpunosti obaviješteno o Kammerhoferovim zahtjevima u Zagrebu. General SS **Gottlob Berger**, glavar glavnog ureda SS, reče Weizsäcker Budaku, nije u Berlinu, nego se nalazi na putovanju. Poslije njegovog povratka u Berlin, ispitat će se cijeli problem. Budak je pri odlasku naglasio, «kako je zapravo cilj njegova koraka da se pobrine da diskretno raspravljanje o tome pitanju održe u Zagrebu, pri čemu bi njemačka strana imala uvažiti pretežno psi-

ZEMALSKO BLAGO

nove za buduće djelatnosti»: P. Tijan, *nav. dj.*, 673.

¹⁰⁰ Svi su ti dogadaji zabilježeni u dnevniku *Hrvatski Narod*.

¹⁰¹ Čović, *nav. dj.*, 178-179. Čović tu među ostalim navodi: «Budak je meni još 1938., pri našem prvom susretu i razgovoru, rekao da Budak i Krleža mogu i moraju ići zajedno, da za njih obojicu i hrvatskog nacionalista i hrvatskog — naglašavam ovo hrvatskog — marksista ima mesta u oslobođenoj Hrvatskoj. Kad marksista ima po cijeloj Europi i po čitavu svijetu, može ih biti i u nas, u našoj Hrvatskoj».

Dr. Mile Budak kao doglavnik

¹⁰² Isto, 177.

¹⁰³ Isto, 418-421, citati, 420.

¹⁰⁴ Krizman, *Pavelić između...*, 204-206.

¹⁰⁵ Isto, 207-208. Originalna njemačka bilješka o razgovoru Ribbentrop-Budak objavljena je u: *Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918-1945. Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes*. Serie E: 1941-1945, Band I (Vandenhoeck et Ruprecht in Gottingen, 1979.), Dok 17, 29-30. Ta će se kolekcija nadalje citirati kao: *ADAP*, E, I.

¹⁰⁶ Krizman, *isto*, 215-217; *ADAP*, E, I, Dok. 252, 475-477. Mile Budak, «Izjava doglavnika ministra Dra Mile Budaka hrvatskom novinstu. Doglavljanik ministar Dr. Mile Budak o dojmovima s primanja kod Führera velikog njemačkog Reicha, o hrvatsko-njemačkim odnosima i o hrvatskim radnicima u Njemačkoj», *HN*, IV., 362., 26. II. 1942., 15.

¹⁰⁷ Krizman, *isto*, 531-533; *ADAP*, E, V, Dok. 295, 576-578.

¹⁰⁸ «Govor ministra dra Budaka u Berlinu, u kino dvorani Gloria Palast, na skupštini hrvatskih radnika 9. V. 1943.», *HN*, V., 728., 11. V. 1943.

¹⁰⁹ Razgovori Budaka s Weizsäckerom, 29. XII. 1942. i 4. III. 1943., Krizman, *nav.* 468 i 516.

(nastavit će se)

Makar so imali zemalsko bogato blago, Bog im neje potonka dal. Živeli so svojim načinom življenja. Gulili so selsko sirotinjo koja im je za kamate hrmbala gorice i grunta. Koja je je pokorno služila - roblje im bila.

Gospon **Vrhovski** podretlo je bil polski Židov. Doklatil se je još 1929. leta vu Podravino. Mladi prefriganec teral je svojo šustarijo. Rasprl je kožnoga dučana vu Đurđevcu. Šeft je šefta delal. Vrhovski je priskrbel imetka, kaj to star meštani neso znali i mogli. Tak čeu petnast let stekel je tri hiže i puno grunta. On i negova poslovna žena **Julka**.

Vu onom cajtu niše neje znal da Vrhovski počkoma šuruje s komunisti vu Zagrebu. Tak je več krej sebe 1938. leta osnoval prvo crleno komunističko gnezdo vu selu. Bili so to negovi šustari člani partije koje kakvi proleteri.

Vu cajtu od 1942.-45. leta, gospone Vrhovski počkoma vu Bilogore pomaže partizane. A več 1946. leta, za zafalo, Titova agrarna reforma, Vrhovskomu je zela dve hiže i nekaj grunta. Prezvala ga je "kulak".

Vrhovski je pobedastel. On zbumen iskal je sucko pravico kojo našel neje. A onda je popluval crleno zvezdo i postal neprijatel **Titove** ideologije. Neje imal dlako pod jezikom pa so ga negovi drugovi, koje je vu šume pomagal i ranil, prezvali "buntovnik", zapirali ga v rešt.

Več ne za dugo Julka mu je obetežala i vmrla. Negovo se je življenje menjalo. Zapustil se je. Hodal je rijav i cundrav, napuščen od si. Postal je pustinjak i problem za drugove meštane. Prodal je hižo, gorice, otisnel u Bjelovar vu starački dom. No, ni tam neje bil smiren, dok neje obetežal - vmrl.

Vrhovskovo zemalsko blago nestalo je brže nek ga je stvaral. A crlena zvezda i revolucija pojela je svojo vlastito deco.

Slavko ČAMBA

STAROST

Niše ne će biti star, a mora se biti star. Starost je, vele, više pot štrafovana z greji još od mladi dnevov. Ona nas vodi vu rastanek ze sem onem kaj smo vu življenju priskrbeli i čuvali. Ona dojada postija, spušča se kak meglja v jarek, ofuri coveka kak mraz lista.

Znamo da je največja sreća dok moro starci mirno čiveti nuz svoje deco kojo so rodili. No novi cajti i celo društvo doneslo je denes starcem drugo življenje. Mladi očo biti sami, živeti po svoje mustre. Oni se očo rešavati starcov, porinoti je nekam v kut, ili je, ako im penzija doseže dati vu starački dom.

Baka **Jeva** je več 76. let starja. Ona je blajburška udovica. Nejin pokonji čovek **Martin** nestal je na Križnom putu vu drugom sveckom boju. Ostala je sama svojim sinčkom, jedincom, kojega je odgojila kak Bog zapoveda. Pričuvala je svoje gospodarstvo i grunta. Delala je se moške posle, dok se neje sinek oženil.

Ivek je dopelal mame snejo, a sebe ženo. Več drugo leto rodil im se dečec. - Nek se zove - glasi se baka - **Martin!** Nek nosi dedovo ime! Nek bu junak Hrvat kakav je dedo bil! Bog ga poživel!

- Ne, ne! To ne! Zvali ga bumo Željko! To je moje dete, ja sem ga rodila - glasi se sneja, mati.

Ivek je dihal gliboko. Našel se je med dva jogna. Štel bi on vgoditi mame i žene. No, više je vgađal žene. Rodilo im se i drugo dete, deklička. Baka vu straju čkomi. Nema kaj reči, a rekla bi puno toga. Detetu so dali ime **Višnja**.

Več pod jesen dok je Višnje bilo sedem meseci, baki so rekli da se mora seliti vu Koprivnico vu starački dom, kak bi Višnja dobila bakino sobo.

Cmiži baka Jeva vu staračkom domu. Zaprta je kak vu reštu. Betežna je. Niti koga razme, niti jo što razme. Čez sozne joči razmišla svoje življenje. Špota svojega sina, jedinca, koj ju je za ženino voljo doselil vu dom. Tu, gde je se zdeno i ledeno!

Več drugo leto baka Jeva je zanavek zaklopila svoje sozne joči. Preselila se je k svojemu Martinu, s kojem se je vu mladosti rastala, a vu Večnosti sastala. Je, žmeko je biti star, a mora se biti star.

Slavko ČAMBA

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (XXXI.)

2301. MUSIĆ-RADNIĆ, Katica (Vicko) - rođ. 17.11.1925. u Zadru. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Oblasti Dalmacije zbog pomaganja okupatora na 6 god. zatvora.

2302. MUSTAČ, Marija (Stjepan) - rođ. 22.10.1930. u Koprivnici. Osuđ. 1951. presudom Okružnog suda Varaždin po KZ čl. 120. na 2 god. zatvora.

2303. MUSULIN, Mara (Jozo) - rođ. 01.01.1922. u Vidu, Metković. Osuđ. 1946. presudom Okružnog suda Srednje Dalmacije po ZPND čl.3.t.14. na 4 god. zatvora.

2304. MUŠKINJA, Radmila (Ignjac) - rođ. 01.01.1909. u Martijancu, Ludbreg. Osuđ. 1949. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl. 9. st. 1. na 1 god. zatvora.

2305. MUŠKOVIĆ, Ankica (Anton) - rođ. 01.01.1919. u Malom Muni, Buzet. Osuđena 1952. presudom Kot. suda Buzet po KZ čl. 303 na 10 mjes. zatvora.

2306. MUTAK, Vera (Stjepan) - rođ. 16.03.1933. u Karlovcu. Osuđ. 1949. presudom Okr. suda Karlovac po ZPND čl. 3. t. 8. na 18 mjes. zatvora.

2307. MUTNJAKOVIĆ, Jelena (Stipo) - rođ. 01.01.1909. u Gorici. Osuđ. 1945. presudom Div.Voj. suda Sl. Požega po ZPND čl.11. na 2 god. zatvora.

2308. MUZLER, Alfred (?) - rođ. 23.07.1926. u Zagrebu. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl.3.t.8. i 11.,čl.9. na 18 god. zatvora.

2309. MUŽINIĆ, Sofija (Martin) - rođ. 01.01.1905. u Đurđevcu. Osuđ. 1945. presudom Komande Bjelovarskog korpusa po ZPND čl. 3. t. 3. na 20 god. zatvora.

2310. NADJAKOVIĆ, Marica (Mato) - rođ. 30.03.1918. u Josipdolu, Ogulin. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 3 god. zatvora.

2311. NAĐ, Rožica (Josip) - rođ. 24.11.1923. u Osijeku. Osuđ. 1945. presudom Div. vojnog suda Sl. Požega po ZPND čl. 8. na 2 god. zatvora.

2312. NAGY, Slava (Andrija) - rođ. 03.02.1933. u Kotoribi, Prelog. Osuđ. 1952. presudom Okružnog suda Varaždin po KZ čl. 110. i 235. na 1 god. i 3 mjes. zatvora.

2313. NAJBAUER, Marta (Ćiril) - rođ. 01.01.1901. u Gradištu. Osuđ. 1948. presudom Okružnog suda Sl. Brod po ZPND čl. 3. t. 14. na 2 god. zatvora.

2314. NALTER, Mirna (Pavel) - rođ. 28.02.1925. u Zagrebu. Osuđ. 1952. presudom Okružnog suda Ljubljana po KZ čl. 303, st. 1. na 14 mjes., zatvora.

2315. NEFERANOVIĆ, Martinka (Franjo) - rođ. 22.08.1901. u Privlaci. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 14. na 4 god. zatvora.

2316. NEGRI, Marija (Jakob) - rođ. 20.07.1894. u Rijeki. Osuđ. 1946. presudom Vrhovnog suda N.R. Hrvatske po ZPND čl. 3. t. 2. na 4 god. zatvora.

Priredio:

Jure KNEZOVIĆ

2317. NEKIĆ, Dragica (Mate) - rođ. 01.11.1921. u Biljevini. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Komande Ogulina po ZPND 6L.3.t.7. na 5 god. zatvora.

2318. NEKIĆ, Jelena (Josip) - rođ. 01.01.1915. u Osuđ. 16.08.1949. presudom Okružnog suda Split po KZ čl. 303. na 20 mjes. zatvora.

2319. NELT, Marija (Stjepan) - rođ. 28.05.1928. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 8. t. 1. i čl. 11. na 3 god. zatvora.

2320. NEMČANIN, Bosiljka (Franjo) - rođ. 22.02.1921. u Varaždinu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda X. Korpusa Zagreb po UVS čl. 5, 16,17. i 27. na 2 god. zatvora.

2321. NEMEC, Ana (Antun) - rođ. 24.08.1929. u Štrigovi. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl.3.t.3, na 10 god. zatvora.

2322. NEMEC, Beata (Matija) - rođ. 01.01.1895. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl.16 i 17, na 3 god. zatvora.

2323. NEMEC, Katarina (Antun) - rođ. 22.11.1925. u Štrigovi Čoki, Varaždin. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14, 2 god. zatvora.

2324. NEMEC, Štefanija (Anastazije) - rođ. 22.01.1914. u Varaždinu. Osuđ. 1952. presudom Kot. suda Varaždin po KZ čl. 303. st. 1. na 8 mjes. zatvora.

2325. NEMET, Anica (Marko) - rođ. 13.01.1924. u Bojanjevcima. Osuđ. 1945. presudom Div. vojnog suda Požega po ZPND čl. 11. na 1 god. zatvora.

2326. NETIG, Olga (Dragutin) - rođ. 17.02.1903. u Osijeku. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Slavonije po UVS čl. 14. na 2 god. zatvora.

2327. NEŽIĆ, Marica (Augustin) - rođ. 24.08.1923. u Golom Brdu. Osuđ. 1947. presudom Div.Voj. suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 1 god. zatvora.

2328. NEŽMAKER, Dragica (Šime) - rođ. 01.01.1901. u Krapinskom. Osuđ. 1953. presudom Okružnog suda Varaždin po KZ čl. 303. st. 1. na 1 god. 2 mjes. zatvora.

2329. NIKI, Terezija (Mijo) - rođ. 13.05.1904. u Erdutu. Osuđ. 1946. presudom Div. Voj. suda Osijek po ZPND čl. 11. na 1 god. zatvora.

2330. NIKIĆ, Ankica (Krsto) - rođ. 07.07.1919. u Šibeniku. Osuđ. 1945. presudom Okružnog Nar. suda Šibenik po ZPND čl.3.t.3. na 4 god. zatvora.

2331. NIKOLIĆ, Adelka (Adam) - rođ. 29.11.1921. u Barilovcu, Karlovac. Osuđ. 1945. presudom Suda za zaštitu nacionalne časti Srba i Hrvata u Hrvatskoj u Petrinji po čl. 2. t. 1., 2. i 8 Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba na 10 god. zatvora, te ponovo suđena 1952. presudom Okružnog suda Osijek po ZPND čl. 118. na 4 god. zatvora.

(nastavit će se)

TAKO SU GOVORILI KOMUNISTI (III.)

Pismo iz Zagreba

Teško je bilo u hrvatskom Zagrebu širiti razne «jugoslavenske» ideje, još je teže bilo uliti kuraži krvavom kralju Aleksandru da posjeti «svoj mili Zagreb», a najteže je bilo zaštитiti «milog kralja» da mu hrvatski narod ne priredi doček, kakav ga spada.

UI izvršavanju ovog teškog zadatka odigrali su medju ostalim, naročito slijedeći «Jugoslaveni» jednu vidnu ulogu: Prvi je profesor **Smrdkulj** Stje-

Nije čudo da su se ova dva gospodina najviše trudila oko toga, da pripreme dolazak krvavog kralja u Zagreb. No sve te njihove pripreme bile bi uzaludne, da u njima nije učestvovao još jedan treći gospodin, a to je **Janko Bedeković**, šef zagrebačke policije, krvnik i ubojica radnika. (...) Doček kralja pripremao je Bedeković punе dvije godine i «dobro» ga je pripremio. 1.500 radnika i seljaka prošli su kroz ruke inkvizitora iz zagrebačke glavnjače, Bedeković je lično rukovodio ubistvom nekih 80 radnika i seljaka. On je

leteći mitinzi, demonstracije i izleti. zahtevajmo ukidanje ruskih vojnih škola! Zahtevajmo da se miloni koji se izdaju ruskim vrangelovcima prenesu u fond za besposlene! Neka se širom cele Jugoslavije čuje naša reč, da ćemo mi svima silama raditi na sprečavanju rata, ali ako on uprkos svega toga bukne, onda ćemo mi rat protiv radnih masa Sovjetskog Saveza pretvoriti u rat protiv svoje sopstvene buržoazije.

(*Proleter, br. 20/III, juli 1931, str.1.*)

Socijal-fašisti pripremaju rat protiv Sovjetske Rusije

Priprema rata protiv Sovjetske Rusije sve jasnije izbjija na vidjelo i danas je postao neposrednom opasnošću za proletarijat cijelog svijeta. Vodje Druge – Žute Internacionale neposredno učestvuju u tim pripremama i pomažu buržoaziji. O tome nam je vrlo jasne i nepobitne dokaze dao proces Centralnog Komiteta socijal-fašističke menševičke partije u Moskvi.

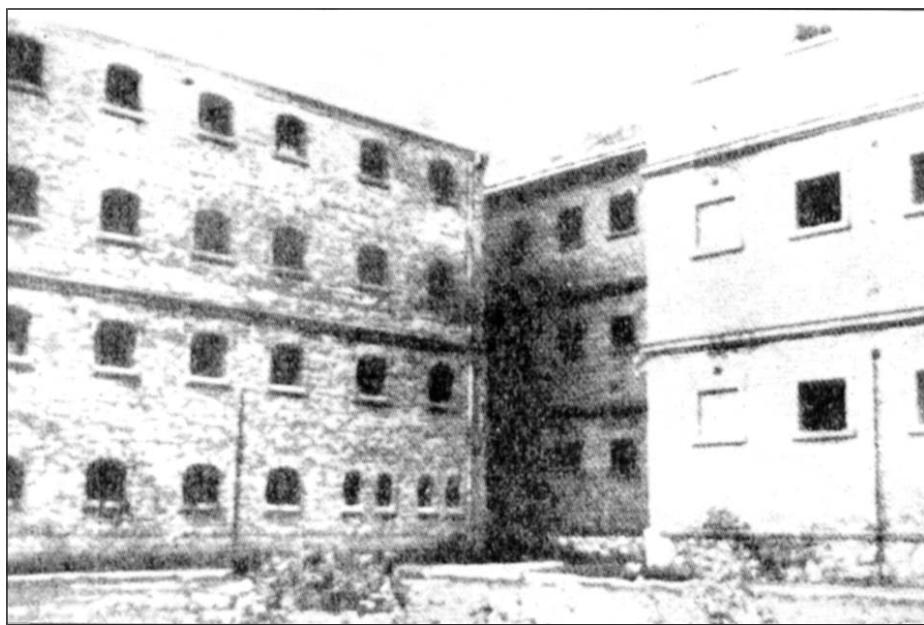
Glavna zadaća socijal-fašista je ideolesko i političko pripremanje rata u širokim masama radnog naroda. Oni istovremeno pomažu u stvaranju raznih imperijalističkih grupacija uperenih protiv Sovjetske Unije pomoću širenja najgnusnijih kleveta protiv diktature proletarijata i pričanja kako opasnost prijeti od Sovjetske Rusije, a ne od buržoazije; precutkivati ogromne uspjehe radničke klase Sovjetske Rusije u izgradnji socijalizma...

(*Proleter, br. 20/III, juli 1931, str. 2.-3.*)

Iz dopisa osudjenika

«Proleter» dobiva od vremena do vremena sa velikim zakašnjenjem dopise, pisma naših osudjenih drugova iz raznih kazaniona. Iz razumljivih razloga mi te dopise ne možemo u celini da objavimo. Stampamo samo najvažnije podatke iz tih pisama naših borbenih drugova koji i unutar tamničkih zidova ostaju nepokolebivi borci komunizma.

Brojno stanje komunista u pojedinim zatvorima nije tačno poznato. Najviše komunista i drugih političkih robiša (n. pr. Makedonaca i Hrvata) ima u Sremskoj Mitrovici. I u pitanju raspodele komunista po pojedinim kaznenim zavodima režim ostaje dosledan svojoj politici nacionalnog ugnjete-

Srijemskomitrovička kaznionica

pan Srkulj, op. prir.], gradonačelnik Zagreba. Prije diktature bio je on veliki hrvatski «rodoljub», no toga se je okanio, pa je postao «jugoslaven», jer mu je to danas mnogo unosnije. On često putuje u Beograd, a nijedno putovanje nije mu donijelo ispod jednog miliona dinara. Zbog toga nije čudo što mu se «jugoslavenstvo» tako svidja. Drugi vidni «Jugoslaven» jeste pop Rittig, sluga božiji i Aleksandrov, župnik crkve sv. Marka u Zagrebu. On drugovima govoriti neka budu mirni i pokorni, jer da će tada doći u nebo – no za sebe se brine da mu bude dobro na zemlji. Njega Zagrebčani mogu svaki dan vidjeti kako se vozika u autu, kojeg mu je kralj (ne na svoj, nego na državni račun) poklonio. Režim vojno-fašističke diktature traje dvije godine, a pop Rittig je za to vrijeme na svom jugoslavenstvu došao do tri trokatnice u Zagrebu.

žario i palio po Zagrebu pripremajući dolazak kralja. Na koncu je došao krvavi kralj u Zagreb i stanovništvo ga je dočekalo s prezicom i mržnjom – i prasanjem paklenih mašina...

(*Proleter, br. 19/III, maj 1931, str. 6.-7.*)

1. avgust. Medjunarodni dan borbe protiv ratne opasnosti

...Parola pretvaranja imperijalističkog rata u gradjanski rat protiv svoje buržoazije mora se što bolje popularisati kako pomoću usmene, tako i pismene propagande u najširim narodnim masama.

1. avgusta jeste medjunarodni dan borbe protiv ratne opasnosti. Tog dana treba da demonstriraju radne mase grada i sela pod rukovodstvom naše partije protiv ratne opasnosti, a za zaštitu Sovjetskog Saveza – domovine proletera sviju zemalja. Neka se toga dana prirede

vanja. Komunisti koji su po nacionalnosti Slovenci šalju se ponajviše u Požarevac i u Mitrovicu; u Maribor i Lepoglavu šalju se komunisti koji su po porjetlu Srbi; komunisti iz Hrvatske najviše se šalju u Maribor, u Zenicu i po nešto u Lepoglavu. Osudjene drugarice sede ili u Požarevcu ili u Zagrebu.

U svima kaznionicima komunisti su izjednačeni sa kriminalcima u svakom pogledu. Zapravo prema njima se još gore postupa, jer im se ne priznaju niti one olakšice koje zakon predviđa sa kojima se koriste svi kriminalci pa i onaj najokorelji ološ. Kriminalci mogu da se koriste n. pr. uslovnim dopustom i otpustom što se ni jednom komunisti ne priznaje. (...) Komuniste se primorava da rade kao i sve druge, ne dozvoljava im se da čitaju, pišu, puše i da medjusobno opšte. Prema njima postupa se još gore jer još pored svega dobivaju batine.

Batine su po nekim kaznionama pravilo za sve komuniste.

Hrana je rdjava i od ranije bila, ali od kako je nastala kriza i od kako su skraćeni kaznionama krediti nastalo je formalno gladovanje. Tako drugovi iz Mariborske kaznione pišu da dobivaju svega nedeljno jedan mali komadić mesa inače je stalni jelovnik: kupus i krompir. U Mitrovici dobijaju drugovi svaki drugi dan večeru. To je sada a šta će biti u zimu?

Knjige se mogu dobijati samo preko cenzure. A cenzura odbija sve marksističke knjige i časopise.

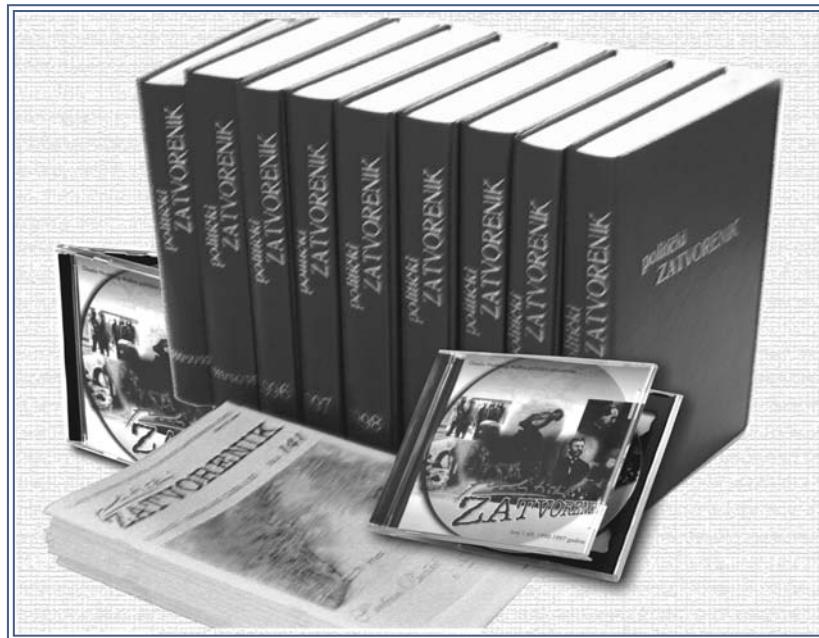
Posete se mogu primati jedanput mesečno. Kako nema odredjene dužine vremena za posetu to činovnici zavoda to vreme skraćuju često na 10 minuta. Pisma se mogu pisati i primati samo jednom u mesecu, paketi isto tako i to samo do 5 kg. Novaca osudjenici mogu dobiti koliko hoće, ali im se potrošnja

ograničava samo na 200 do 250 Din. mesečno i ako usled rdjave hrane svi gladuju. (...)

Sve uprave kazniona, izgleda po naredbi odozgo, odelile su radnike od intelektualaca, pa malo nastoje da povlašćuju intelektualce i da stvaraju jaz između radnika i intelektualaca. (...) U vezu sa proslavom 15-god. Okt. Revolucije treba organizovati masovno šiljanje u sve zatvore svima političkim robišima pakete sa hranom, odelima, pozdravna pisma i novčane pošiljke. (...) U toku cele kampanje oko proslave godišnjice pobedonosne revolucije treba isticati zahtev bezuslovne amnestije sviju političkih osudjenika. Njih može iz tamničkih dubina da osloboди samo revolucionarna borba radnika, seljaka i ugnjetenih naroda.

(Proleter, br. 27/VIII [sic!], oktobar 1932, str. 7.-8.)

Politički zatvorenik na CD-ROM-u!

Prvih 12 godišta našeg mjeseca objavljeno je i na CD-ROM-u. CD izdanje sadrži sve brojeve od 1 - 129 u PDF i HTML formatu te brojeve od 130 -141 u HTML formatu.

Dvostruki CD-ROM možete naručiti u središnjici HDPZ-a, Vojnovićeva 15 u Zagrebu, na telefon: **01 / 46 15 437, 46 15 438** ili na mail: **hdpz-sred@hdpz.htnet.hr**

po cijeni od **140,00 kn.**

IZ POŽUTJELIH BILJEŽNICA: PRVI SUSRET S UDBOM

Komunističke su vlasti nakon Drugoga svjetskoga rata prisilno zabranile rad većini katoličkih sjemeništa i bogoslovija u Hrvatskoj i BiH. Đakovačka bogoslovija, na kojoj sam i sam u drugoj polovici pedesetih godina prošloga stoljeća studirao, bila je jedna od rijetkih koje nisu zatvorene. Unatoč olovnim go-

Piše:

Stjepan DŽALTO

to on na svoj neponovljivi način znao reći, izrekao «pravednu i zaslужenu kaznu». Osuden je najprije na 7 godina zatvora, a

Sarajevo nekad

dinama, iz tih studentskih godina pamtim, razumljivo, mnogo doista lijepih trenutaka, ali, dakako, i neke koji mi nisu ostali u najljepšem sjećanju. Tako se i danas s nelagodom prisjećam moga prvoga susreta s tada svemoćnom i svepri-sutnom Udbom.

Dne 5. listopada 1959. pripadnici Udbe opkolili su našu bogosloviju i uskoro su uhićeni neki profesori, poglavari bogoslovije, ali i nekoliko bogoslova, među kojima sam bio i ja. Odvedeni smo u Osijek, u istražni zatvor, a mene je Udba ispitivala o kazališnom komadu pod naslovom «Optužena», pronađenom u pretresu internata, kojega sam napisao prigodom nove, 1959. godine. Riječ je bila o najočnjijim studentskim šalama, a «Optužena» je bila, zapravo, stara 1958. godina, koju smo komadom simbolički ispratili. No, udbaši su tekst toga bezazlenog komada tumačili na svoj način i pokušavali u njemu pronaći neka skrivena značenja, ali su ipak, nakon moje nepopustljivosti, odustali od svojih apsurdnih optužbi, pa sam relativno brzo pušten iz zatvora.

No, takve sreće kao ja nisu bili svi uhićeni. Tu ponajprije mislim na tadašnjeg našega duhovnika, a kasnijeg biskupa đakovačkog mons. Ćirila Kosa. Njemu je Okružni sud u Osijeku, kako je

potom mu je Vrhovni sud u Zagrebu snizio kaznu na 5 godina. Kaznu je izdržavao u Staroj Gradišci, odakle je, zahvaljujući amnestiji, 1962. pušten na slobodu.

Udba je tada izvršila veoma jak pritisak na đakovačku bogosloviju, a čak je, govorilo se, bilo prijetnji njenim zatvaranjem, što su, uostalom, komunisti učinili s većinom katoličkih sjemeništa i bogoslovija na području Hrvatske i BiH. Sjećam se da se u to vrijeme pričalo da to komunističke vlasti nisu učinile samo zahvaljujući starom biskupu Akšamoviću koji je u to vrijeme bio u mirovini, a koji je bio osoba od velikog ugleda i utjecaja u narodu, pa su tu činjenicu čak i komunisti morali na neki način uvažavati. O njemu se također pričalo da je prije Drugog svjetskog rata prijateljevao s kraljem Petrom, te da ga je posjećivao u Beogradu, a kralj mu je uzvraćao posjete u Đakovo.

Okrutnosti Mome Šešuma

O kakvoj je opsežnoj akciji UDBE bila riječ, možda najbolje govori činjenica da su u vrijeme moga boravka u osječkom zatvoru, kuću moga oca u selu Voljicu kod Uskoplja pretresla dvojica udbaša, a jedan od njih bio je, u uskopaljskom kraju po zlu poznati, **Momo Šešum**. Prema pričanju moga oca, pomno su pretraživali

moje stvari, a osobito fotografije, budući da sam već u to vrijeme imao fotoaparat kojim sam fotografirao meni zanimljive i bliske ljudе, te veoma često prirodu. Udbaši su, nakon što u pretresu nisu našli ono što su željeli pronaći, otišli rekavši da među mojim stvarima ima svašta, ali samo ne onoga što oni traže.

Momo Šešum, podrijetlom iz Vukovskoga, srpskog sela na Kupreškoj visoravni, bio je, uz **Jusku (Jusufa) Babića**, najpoznatiji i najzloglasniji bugojanski udbaš. Veliki je broj događaja koji o Šešumu govore kao o zločincu najgori vrste. Jedan od najpoznatijih slučajeva jest ubojstvo cijele obitelji **Sabljo** iz sela Podgrade. Naime, u vrijeme nakon rata Udba je optuživala i zatvarala brojne Hrvate pod izlikom da suraduju sa šumnjacima (križarima) kojih je u to doba na uskopaljskom području bilo relativno mnogo. Organizirane su brojne potjere i postavljanje zasjede kako bi pohvatili šumnjake. Na tobožnju dojavu da se šumnjaci nalaze u Sabljinoj kući, Šešum je sa svojim krvnicima opkolio kuću i prilikom upada pobjio cijelu obitelj Sabljo, a šumnjake, dakako, nije uhvatio niti ubio.

Borba Tomislava Vidovića

No, razgovaraajući kasnije o našem uhićenju sa svojim tadašnjim kolegama i posebice biskupom Ćirilom Kosom, tadašnjim našim duhovnikom i samim tim osobom koja je bila najupućenija u sva događanja u bogosloviji, svi smo se uvijek nekako vraćali na **Tomislava Vidovića**, koji je jedno, veoma kratko vrijeme i sam bio bogoslov. Tomislav je, naime, u to vrijeme bio novinar u sarajevskom listu **Oslobodenje**, a ilegalno je radio na organiziranju jedne hrvatske protukomunističke organizacije kojoj bi konačni cilj bio oslobođenje hrvatskog naroda ispod komunističke vlasti. Bio je doista fanatik, neumorno je radio na okupljanju hrvatskih ljudi i nikada, ni na trenutak nije posumnjao u puni uspjeh svoje misije. Za svoju organizaciju zainteresirao je mnoge hrvatske ljudе iz raznih dijelova Herceg – Bosne i Hrvatske, a dolazio je, kako sam kasnije doznao, i u selo Bistricu kod Uskoplja, u kuću pokojnog **Blažana Barnjaka**. Ti posjeti svakako su bili jedan od razloga da Blažanov sin **Grga (Vlatko) Barnjak**, koji je stanovao kod vlč. Alojzija Zagara, tada župnika u Novom Sarajevu, u vrijeme zatvaranja u Đakovu završi u komunističkom zatvoru na Golom otoku. Kasnije, kad sam postao župnik u župi Obri kod Konjica, saznao sam da je To-

mislav i na tom području pokušavao razviti svoju tajnu mrežu.

U bogosloviju je došao 1953. godine uz pomoć i zagovor vlč. Žagara i vrhbosanskog nadbiskupa **Alaupovića**. Naime, Tomislav je vlč. Žagara upoznao u novosarajevskoj crkvi Presvetog Trojstva u kojoj je pjevao u zboru. Tomislav je, kako je govorio, zavidio svećenicima, pa se s čuđenjem pitao zašto svećenici u povijedima malo više ne upotrebljavaju Sveti Pismo protiv komunističkih ugnjetača, pa mu se iz tog razloga činilo uputnim da i u okviru Katoličke crkve u Hrvata, a znajući njen utjecaj, proširi svoju mrežu i uvjeri barem neke od bogoslova i profesora u potrebu i opravdanost svoga načina borbe protiv komunističke vlasti. I mene je, između ostalih, pozvao na razgovor, te mi nakon duljeg uvoda u kojemu mi je rekao da nikomu ništa ne govorim o onome što će mi reći, počeо

govoriti o borbi i oslobođenju hrvatskog naroda ispod komunističke čizme. Razgovarao je, dakako, i s drugim bogoslovima koji su kao i ja prihvaćali njegove argumente, ali se, isto tako, i dalje držali strogih pravila koja su tada vladala u bogosloviji. Biskup Ciril Kos mi je u jednom kasnijem razgovoru rekao je da je Tomislav i s njim razgovarao, te da mu je on savjetovao da napusti bogosloviju, budući da je u tim teškim vremenima, kad nikoga ne bi iznenadilo ni njeno zatvaranje, za nastavak njezina rada to bilo najbolje. Tomislav je, nakon toga doista i napustio bogosloviju i nastavio neumorno širiti svoje ideje kojima je, izgledalo je, posvetio sav svoj život. Tolika je bila njegova ljubav prema Hrvatskoj i hrvatskom narodu.

Komunističke vlasti su ga nakon odslaska iz bogoslovije otkrile i u ljeto 1959. godine s još petnaestak njegovih prijatelja (prozvanih na sudu «Vidovićevom

grupom») uhitile. U zatvoru je proveo 15 godina, a komunisti mu, po svom starom, prokušanom receptu ni nakon puštanja nisu dali mira, pa je često bio i dalje zatvaran. Za jednog od svojih čestih boravaka u zatvoru, Tomislav je i obolio, pa je od posljedica boravka u komunističkim kazamatima i umro. Opće je prihvaćeno mišljenje među svima koji su ga poznavali, da je Tomislava Udba otrovala.

Na žalost, Tomislav Vidović danas je zaboravljen. A doista su rijetki oni koji su kao on i u tako teškim olovnim vremenima s dušom i srcem radili za Hrvatsku. Za njenu slobodu i slobodu svoga hrvatskog naroda Tomislav je, u doslovnom smislu, živio. Na koncu, za Hrvatsku on je i umro. I nije dobro da se danas Hrvatska ne sjeća Tomislava i ljudi poput njega. Onih čije kosti trunu po zatvorskim grobljima, ali, na žalost, i u našem zaboravu.

PRESUDA «VIDOVIĆEVOJ SKUPINI»

Potaknuti tekstom **Stjepana Džalte**, u prilogu objavljujemo prvostupanjsku presudu tzv. skupini **Tomislava Vidovića**. Nju je pod br. K-499/59 dne 18. prosinca 1959. izrekao Okružni sud u Sarajevu, praktično u cijelosti prihvaćajući teze optužnice Okružnoga javnog tužištva Sarajevo KTO-br. 239/59 od 26. listopada 1959. Svi su optuženici pravodobno izjavili žalbe protiv osudujuće osude, ali su sve žalbe odbijene 8. lipnja 1960. presudom Vrhovnog suda SR BiH KŽ-271/60. S obzirom na podudarnost teza optužnice, prvostupanjske i drugostupanjske presude, iz razloga ekonomičnosti objavljujemo samo prvostupanjsku. U jezik i pravopis, naravno, nismo dirali. (Ur.)

**OKRUŽNI SUD U SARAJEVU
BROJ K: 499/59
Sarajevo, 18 decembra 1959 g.**

U IME NARODA!

Okružni sud u Sarajevu, u vijeću sastavljenom od sudsije Žirojević Bogdana, kao presjednika vijeća, sudsije Luketić Feliksa, sudsija -porotnika Bošnjak Marka, Čehajić Safeta i Bilik Josipa, kao članova vijeća, te zapisničara Radan Bojanu, u krivičnom predmetu protiv **VIDOVIĆ TOMISLAVA** i ostalih, zbog kriv. djela iz člana 117 KZ, nakon usmenog i javnog pretresa održanog u prisustvu optuženih, koji se nalaze u istražnom zatvoru, Ćićić Pavla, advokata iz Sarajeva kao branionca optuženog Vidović Tomislava, Pavićić Dr. Ivana, advokata iz Sarajeva kao branionca optuženih Gašo Željka, Čurak Ante i Šunjić Mirka, Nikić Dr. Branka, advokata iz Sarajeva, kao branionca optuženog Jablanović Ernesta,

Halilbašić Ibrahima, advokata iz Sarajeva kao branionca optuženog Jurić Jakova, Merkadić Dr. Ante, advokata iz Sarajeva kao branionca optuženih Pinjušić Ante, Bonić Bože, Bonić Mije, Ljubas Vjekoslava i Sivrić Branka, Šerka Zvonimira, advokata iz Sarajeva kao branionca optuženih Čeprnić Josipa i Lasić Vencela, Tulić Husnije, advokata iz Sarajeva kao branionca optuženog Šimić Zdravka, te Jurjević Ante, advokata iz Sarajeva kao branionca optuženog Šunjić Stjepana, te zastupnika Okružnog javnog tužioca u Sarajevu Albahari Josipa, dana 18 decembra 1959. godine, donio je

P R E S U D U

OPTUŽENI VIDOVIĆ TOMISLAV, zvani "Tonko", sin Ilije i majke Serafine rođene Raštegorac, rođen 23.X.1934. godine u Sarajevu, gdje i boravi, Braće Vukovića broj 25, po zanimanju novinar, po narodnosti Hrvat, državljanin FNRJ,

OPTUŽENI GAŠO ŽELJKO, zvani "Živko", sin Marka i majke Viktorije rođene Blatančić, rođen 31.I.1935. godine u Travniku, srez Zenica gdje i boravi, Soše Madžara broj 28, službenik, Hrvat, državljanin FNRJ,

OPTUŽENI JABLANOVIĆ ERNEST, sin Srećka i majke Slavke rođene Marjanović, rođen 6.I.1934. godine u Livnu, nastanjen u Travniku, Rizaka Hercegova broj 4, tehničar, Hrvat, državljanin FNRJ,

OPTUŽENI JURIĆ JAKOV, sin Ivana i majke Luce rođene Šimunović, rođen 1.V.1930. godine u Goranima, srez Konjic, nastanjen u Sarajevu, Mlini broj 7, automehaničar, Hrvat, državljanin FNRJ,

OPTUŽENI PINJUŠIĆ ANTE, zvani "Tunja", sin Stjepana i majke Šime rođene Kasić, rođen 25.VII. 1935. godine u selu Gorani, srez Mostar, nastanjen u Zagrebu, Hrenjinska broj 5, automehaničar, Hrvat, državljanin FNRJ,

OPTUŽENI ŠUNJIĆ MIRKO, sin Mate i majke Anice rođene Primorac, rođen 20.IX.1933. godine u Vojnom, srez Mostar, nastanjen u Sarajevu Dolac Kolonija broj 5/II, pravnik, Hrvat, državljanin FNRJ,

OPTUŽENI ŠIMIĆ ZDRAVKO, zvani "Braco", sin Josipa i majke Katarine rođene Slugić, rođen 7.XII.1931. godine u Varešu, srez Sarajevu, nastanjen u Sarajevu Dobrovoljačka broj 60, student filozofije, Hrvat, državljanin FNRJ,

OPTUŽENI BONIĆ BOŽO, sin Ilije i majke Marije rođene Jozić, rođen 15.XII.1935. godine u olovu, srez Tuzla, nastanjen u Čatićima, srez Sarajevu, student prava, Hrvat, državljanin FNRJ,

OPTUŽENI BONIĆ MIJO, zvani "Milo", sin Ilije i majke Marije rođene Jozić, rođen 2.VIII.1932. godine u Olovu, srez Tuzla, nastanjen u Sarajevu, Blagoja Parovića broj 49, nastavnik muzike, Hrvat, državljanin FNRJ,

OPTUŽENI ČURAK ANTE, sin Josipa i majke Jelene rođene Matanović, rođen 3.VI.1935. godine u Sarajevu, gdje i boravi, Blagoja Parovića broj 49, student medicine, Hrvat, državljanin FNRJ,

OPTUŽENI ČEPRNIĆ JOSIP, sin Špire i majke Katice rođene Barić, rođen 11.VIII.1931. godine u Splitskoj, srez Split, nastanjen u Sarajevu, Hrvat, državljanin FNRJ,

OPTUŽENI ŠUNJIĆ STJEPAN, zvani "Šćepo", sin Tadije i majke Ive rođene

SJEĆANJA I SVJEDOČENJA

Zadro, rođen 11.VIII.1936 godine u Vojnom, srez Mostar, gdje i boravi Vojno broj 9, učenik Srednje tehničke škole u Mostaru, Hrvat, državljanin FNRJ,

OPTUŽENI LJUBAS VJEKOSLAV, sin Kazimira i majke Jelke rođene Vukadin, rođen 9.III.1933. u Čačku, nastanjen u Sarajevu -Stup broj 21, službenik, Hrvat, državljanin FNRJ,

OPTUŽENI SIVRIĆ BRANKO, zvani "Mrnjo", sin Nikole i majke Kate rođene Dragičević, rođen 15.II.1934. godine u Novigradu, srez Benkovac, NR Hrvatska, nastanjen u Sarajevu u Studentskom domu "Valter Perić" broj 18, student -apsolvent ekonomije, Hrvat, državljanin FNRJ, i

OPTUŽENI LASIĆ VENCER, sin Bože i majke Mare rođene Kožulj, rođen 15.XI.1932. godine u Uzarićima, srez Mostar, nastanjen u Sarajevu, Blagoja Parovića broj 49, student, Hrvat, državljanin FNRJ,

KRIVI SU

što su:

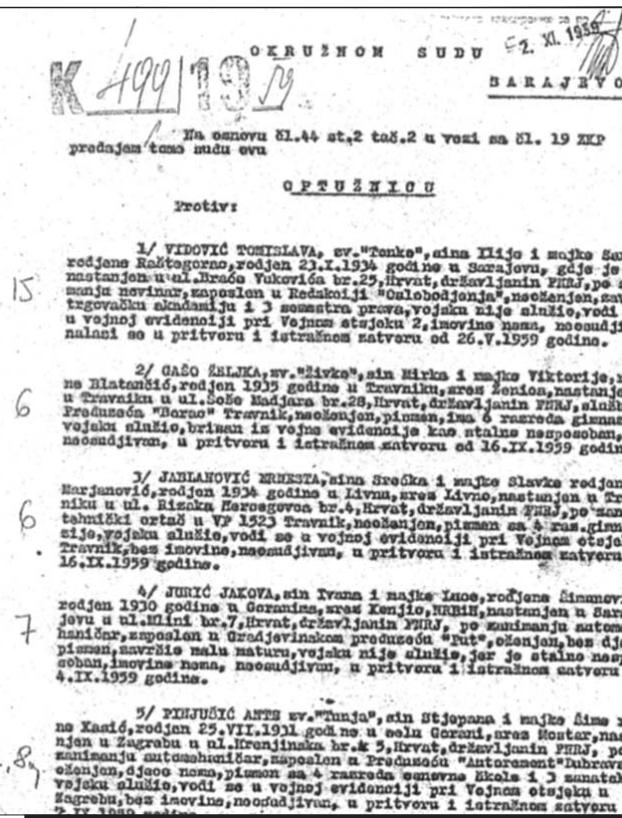
Potstaknuti i organizovani od ustaške emigracije formirali ilegalnu organizaciju sa namjerom da protivstavnim putem obore vlast radnog naroda u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji i razbiju jedinstvo naroda Jugoslavije u tom cilju putovali u inostranstvo, utvrđivali veze sa ustaškom emigracijom, primali od nje uputstva za rad, prikupljali i slali izvještaje u kojima su lažno i klevetnički prikazivali stanje u Jugoslaviji, pa su tako:

I. VIDOVIC TOMISLAV

a/ U jesen 1956. godine u Travniku prisupivši Gašo Željku i Jablanović Ernestu, upoznao ih sa ciljevima ustaške emigrantske organizacije, te dobivši od njih pristanak da će biti članovi ilegalne organizacije u zemlji formirao ovu u Travniku i stavio im u zadatak da rade na stvaranju nezadovoljstva, pridobijanju pristalica i rušenju postojećeg poredka,

b/ Po povratku iz Austrije gdje se sastao sa ustaškim emigrantima u julu 1957. godine, prisupivši Jurić Jakovu i Pinjušić Antu u Sarajevu, predložio im stvaranje ilegalne organizacije protiv postojećeg poredka u FNRJ, za koju će od Radio stanice Madrid odobriti program i upute za daljnji rad, pa kada su ovi njegov predlog prihvatali stvorio organizaciju pod imenom "Mlada Hrvatska" i stavio im u zadatak da u mjestu boravka rade na pronalaženju istomišljenika,

c/ tokom 1957. godine, u Sarajevu održao nekoliko sastanaka sa Šunjić Mir-

Optužnica protiv T. Vidovića i dr.

kom, Šimić Zdravkom i Bonić Božom sa kojima je u smislu primljenih direktiva iz inostranstva razmatrao mogućnost organizovanog rada na promjeni postojećeg državnog i društvenog uredjenja u FNRJ, pa nakon što se je s njima sporazumjeo o proširenju organizacije u Sarajevu koja je dobila naziv "Hrvatski pokret mladih - HPM", a kasnije "Hrvatska zajednica mladih - HZM", neutvrđenog dana u jesen 1957. godine, u bivšoj kafani Kakanj u Koševi, održao sastanak na kome su prisustvovali pored navedenih lica još i Masijer Vlatko, Vjekoslav Ljubas, Tadić Zdravko, Grubišić Aco i Bonić Mijo. Na istom sastanku, nakon ocjene uslova za neprijateljsko djelovanje u Sarajevu, preporučio da se kao prikrivena forma rada na dalnjem okupljanju članstva koristi crkveni hor i da se novo-primaljenim članovima daje na čitanje emigrantska štampa, koju je on ranije donio iz inostranstva, te da slušaju emisije Radio Madrida i za ovu stanicu dostavljaju izvještaje,

d/radi uspješnog rada grupa i organizacije u toku 1957 godine iz Austrije i Grčke dostavio podatke Radio stanici Madrid obaveštavajući je o radu i djelovanju organizacije, a u ljetu 1958 godine, u Rimi sastao se sa predstavnikom ustaške emigracije Krunoslavom Draganovićem, od koga je dobio daljnje upute za rad, te tom prilikom pod šifrom "Snaga koja buja" Radio Madridu poslao članak u kome se tražio da se ove emisije usklade

sa djelovanjem stvorene organizacije u zemlji, dakle, stvarao grupu lica radi vršenja krivičnih djela iz člana 100,101 i 109 KZ, čime je počinio pod tačkom i-a,b,c i d/ krivično djelo iz člana 117/I KZ.

II. GAŠO ŽELJKO I JABLANOVIĆ ERNEST

Neutvrđenog dana i mjeseca u jesen 1956 godine, u Travniku, kada ih je Vidović Tomislav upoznao sa ciljevima ustaške emigrantske organizacije i predložio im da takvu ilegalnu organizaciju stvore u Travniku, pristali na to, te preuzeли obavezu da će raditi na njenom proširenju, pa su s tom namjerom pristupili i to Gašo Željko Kojić Ivici, a Jablanović Ernest Tomić Josipu i Stjepanu sa kojima su održali i nekoliko sastanaka, dakle, postali članovi grupe radi vršenja krivičnih djela iz člana 100,101 i 109 KZ, čime su počinili krivično djelo iz člana 117/II KZ.

III. JURIĆ JAKOV I PINJUŠIĆ ANTE

Neutvrđenog dana juna 1957. godine u Sarajevu, kada im je Vidović Tomislav govorio o potrebi formiranja ilegalne organizacije, čiji program i upute za rad očekuju iz inostranstva, odnosno od Radio stanice Madrid, složili se s njegovim mišljenjem i dali pristanak za stupanje u članstvo takve organizacije, pa izvršavajući primljene obaveze Jurić Jakov pristupio Mravak Petru, Justin Ivici i Andrić Peri i nagovarao ih da stupe u organizaciju, a Pinjušić Ante pristupio i o organizaciji govorio Šaravanja Ivanu i Trojko Ladislavu, dakle, postali članovi grupe radi vršenja krivičnih djela iz člana 100,101 i 109 KZ, čime su počinili krivično djelo iz člana 117/II KZ.

IV. ŠUNJIĆ MIRKO

Nakon sastanka opisanog pod tačkom I/c, za organizaciju pridobio Lasić Vencela, Šunjić Stjepana i Sivrić Branka od kojih su Lasić i Sivrić pred njim položili zakletvu, a Lasić Vencelom razmatrao mogućnost nabavke oružja o čemu je upoznao i Vidović Tomislava,

U 1958. razgovarao sa Vidović Tomislavom o primanju u organizaciju Masijar Vlatka, Čurak Ante i Čeprnić Josipa i razmatrao odnos i vezu njihove organizacije prema emigrantskim organizacijama.

Pokazivao većem broju lica marku sa likom A. Pavelića i čestitku koju je dobio od emigranta Šunjić Milenka na kojoj su bile naznačene granice buduće ustaške države, te iz Rima gdje se je nalazio u vremenu od 20. septembra do 1. oktobra

SJEĆANJA I SVJEDOČENJA

1958. godine pisao Radio stanici Madrid pod šifrom "Drava-Drina" i "Snaga koja buja", kako se na zagrebačkom velesajmu viju srpske zastave i kako se spremaju sudjene članovima organizacije "HPO" iz Vareša, te tražio ispred njihove organizacije da Radio Madrid učvrsti veze sa emigrantskim organizacijama: Hrvatskim narodnim odbojom u Minhenu, Hrvatskim radničkim savezom u Parizu i Ujedinjenim hrvatima Njemačke, dakle, postao član grupe radi vršenja krivičnih djela iz člana 100,101 i 109 KZ, čime je počinio krivično djelo iz člana 117/II KZ.

V. ŠIMIĆ ZDRAVKO

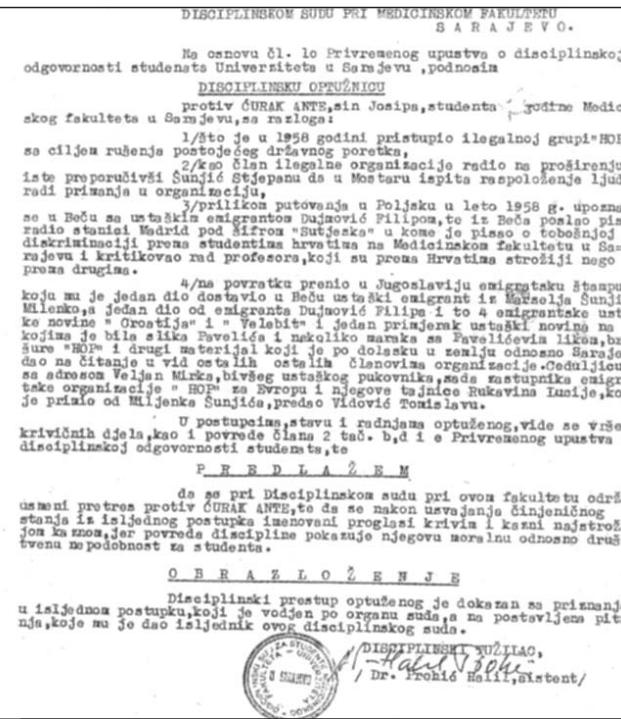
Poslije održanog sastanka navedenog pod tačkom I/c, pred Vidovićem položio zakletvu, radio na pridobijanju novih članova na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, te u Varešu među svojim poznanicima, pa je u toj namjeri pristupio i nastojao da za organizaciju pridobije Pejčinović Zdravka, Mlivočić Krešimira i Majić Zvonka iz Vareša, rukovodio radom trojke u koju su spadali još i Bonić Mijo i Bonić Božo.

Napisao više izvještaja za Radio stanicu Madrid u kojima je lažno prikazivao stanje u Varešu sa namjerom da kroz emisije okleveta postojeći poredak i izazove nacionalnu i vjersku mržnju, pa te izvještaje poslao preko Vidović Tomislava, Bonić Bože, Mlivočić Krešimira i Šunjić Mirka, koji su i emitovani, dakle, postao član grupe radi vršenja krivičnih djela iz člana 100,101 i 109 KZ, čime je počinio krivično djelo iz člana 117/II KZ.

VI. BONIĆ BOŽO

Prema ranijem dogovoru sa Vidović Tomislavom doveo na sastanak u bivšu kafanu Kakani u Koševu Tadić Zdenka i Grubišić Aco radi pridobijanja i prijema u organizaciju, a osim toga kao član organizacije radio na dalnjem pronalaženju članova za organizaciju u koju svrhu se obratio Marinčić Tugomir, Jurišić Vlatku i Mravak Petru, raspirujući kod njih nacionalnu mržnju prema Srbima i neprijateljstvo prema postojećem poretku u FNRJ.

Po direktivi Vidovića, za vrijeme boravka u Parizu, napisao za emigrantski list "Hrvatska država" iz Minhena članak u kojem je apelirao da se "Mlade snage" u Jugoslaviji organiziraju u grupe od po tri člana, tražio objedinjavanje hrvatske emigracije i slično, a što je sve objavljeno u ustaškom listu "Hrvatska država" i u emisijama Radio stanice Madrid, dakle,

Medicinski fakultet u Sarajevu: stegovni postupak protiv Ante Čurka

postao član grupe radi vršenja krivičnih djela iz člana 100,101 i 109 KZ, čime je počinio krivično djelo iz člana 117/II KZ.

VII. BONIĆ MIJO

Na poziv Bonić Bože i Šimić Zdravka prisustvovao sastanku održanom neutvrđenog dana u jesen 1957 godine u bivšoj kafani Kakani u Koševu, na kome je donijeta odluka o proširenju ilegalne organizacije, postao član organizacije i pristao da rukovodi crkvenim horom, koji je trazio da posluži kao prikrivena forma rada i okupljanja istomišljenika, te da radi na proširenju organizacije u Mužičkoj akademiji u Sarajevu,

Na sastanku održanom u kafani "Gurmam" neutvrđenog dana aprila 1958. godine od Vidović Tomislava primio zadatok da u Brčkom, gdje će provesti ferije ispita raspoloženje svojih poznanika i s njima se poveže, dakle, postao član grupe radi vršenja krivičnih djela iz člana 100,101 i 109 KZ, čime je počinio krivično djelo iz člana 117/II KZ.

VIII. ČURAK ANTE

Neutvrđenog dana u proljeće 1958. godine, u Sarajevu nakon što ga je Vidović Tomislav upoznao sa ciljevima ilegalne organizacije, pristupio ovoj i kao član radeći na njenom proširenju preporučio Šunjić Stjepanu da u Mostaru ispita raspoloženje ljudi radi primanja u organizaciju.

Prilikom putovanja u Poljsku, u ljeto iste godine, upoznao se u Beču sa ustaškim emigrantom Dujmović Filipom,

te po direktivi Vidović Tomislava i po sugestiji Dujmović Filipa iz Beča, poslao pismo Radio stanici Madrid pod šifrom "Sutjeska" u kome je pisao o dobožnoj diskriminaciji prema studentima Hrvatima na Medicinskom fakultetu u Sarajevu.

Na povratku prenio u Jugoslaviju emigrantsku štampu, koju mu je jednim dijelom dostavio poštovom u Beč ustaški emigrant iz Marselja Šunjić Milenko, a jedan dio dobio od emigranta Dujmović Filipa i to 4 emigrantske ustaške novine "Croatia" i "Velebit" i jedan prijerak ustaške novine na kojima je bila slika Pavelića i nekoliko maraka sa Pavelićevim likom, brošuru "HOP" i drugi materijal koji je po dolasku u Sarajevo odnosno Sarajevu dobio na čitanje u vidu ostalih članova organizacije. Ceduljicu sa članom Veljan Mirkom, bivšeg ustaškog pukovnika, sada zastupnika emigrantske organizacije "HOP" za Evropu i njegove tajnice Rukavina Lucije, koju je primio od Miljenka Šunjića, predao Vidović Tomislavu, dakle, postao član grupe radi vršenja krivičnih djela iz člana 100,101 i 109 KZ, čime je počinio krivično djelo iz čl. 117/II KZ.

IX. ČEPRNIĆ JOSIP

U vremenu od 1957. godine do dana lišenja slobode više puta sastao se sa Vidović Tomislavom, koji mu je govorio o potrebi stvaranja ilegalne organizacije i slanja emisija Radio stanici Madrid, pa nakon što se je složio sa njegovim izlaganjem obećao da će i on raditi na okupljanju istomišljenika i prenošenju vijesti Radio Madrida, pa je redovno slušao emisije ove stanice i njihov sadržaj prenosio drugima. Toljak Anti i Ljevak Iliju dao na čitanje emigrantske novine "Hrvatska država" koje je dobio od Vidović Tomislava, dakle, postao član grupe radi vršenja krivičnih djela iz člana 100,101 i 109 KZ, čime je počinio krivično djelo iz člana 117/II KZ.

X. ŠUNJIĆ STJEPAN

Dana 23. novembra 1958. godine u Sarajevu, u kući Šunjić Mirku sastao se sa Vidović Tomislavom, Šunjić Mirkom i Čurak Antonom, koji su ga upoznali sa postojanjem ilegalne organizacije, pa nakon što je pristupio ovoj organizaciji dobio zadatok da u Mostaru radi na pronalaženju novih članova, u koju svrhu je primio emigrantske novine "Hrvatska država". Radeći u Mostaru na izvršavanju postavljenih zadataka, o organizaciji govorio Lovrić Ivanu i Šunjić Zvonku, pokazivao im sliku A. Pavelića i emigrantske novine, pozivajući ih da stupe u organizaciju.

ciju, dakle, postao član grupe radi vršenja krivičnih djela iz člana 100,101 i 109 KZ, čime je počinio krivično djelo iz člana 117/II KZ.

XI. LJUBAS VJEKOSLAV

U toku 1956 godine, u Sarajevu sastao se tri puta sa Vidović Tomislavom i Šunjić Mirkom i s njima razgovarao o mogućnosti i načinu ilegalnog rada protiv postojećeg poretka u FNRJ, pa nakon što su se sporazumjeli da se rad organizuje po trojkama, obećao da će na Stupu raditi na pronalaženju istomišljenika.

Neutvrđenog dana u jesen 1957. godine prisustvovao sastanku opisanom pod I/c pa na tom sastanku obećao da će učestvovati u radu crkvenog hora, koji je trebao da posluži kao jedna od formi ilegalnog rada i za rad stavio organizaciji na raspoloženje svoju kuću na Stupu. Osim roga primao i drugima davao na čitanje emigrantske novine "Hrvatska država", brošuru "HOP" i pokazivao marku sa likom A. Pavelića, dakle, postao član grupe radi vršenja krivičnih djela iz člana 100,101 i 109 KZ,

čime je počinio krivično djelo iz člana 117/II KZ:

XII. SIVRIĆ BRANKO

Neutvrđenog dana u jesen 1958. godine kada ga je Šunjić Mirko upoznao da u Sarajevu postoji ilegalna organizacija, pristupio istoj, položio pred Šunjić Mirkom zakletvu i dao obećanje da će po završenim studijima raditi u Čapljini na proširenju organizacije, a za vrijeme boravka u Sarajevu čitao emigrantsku štampu i slušao emisije Radio Madrida, dakle, postao član grupe radi vršenja krivičnih djela iz člana 100,101 i 109 KZ, čime je počinio krivično djelo iz plana 117/II KZ.

XIII. LASIĆ VENCEL

Pošto je neutvrđenog dana u ljeto 1958. godine, u Jablanici, iz razgovora sa Šunjić Mirkom doznao da u Sarajevu postoji ilegalna organizacija pristupio joj i u jesen te godine u Sarajevu pred Šunjićem položio zakletvu.

Kao član organizacije radeći na njenom proširenju predložio Šunjić Mirku da primi u organizaciju Kožulj Božu, Glavina Jozu i druge, a za potrebe organizacije predlagao kradju radio stanice iz njegovog preduzeća u Srebrenici, s kojom bi on rukovao.

Osim toga čitao emigrantsku štampu i davao je drugima na čitanje, te pokazivao marku sa likom A. Pavelića, dakle, postao član grupe radi vršenja krivičnih djela iz člana 100,101 i 109 KZ, čime je počinio krivično djelo iz čl. 117/II KZ, pa se stoga po navedenim zakonskim propisima

OPTUŽENI VIDOVIĆ TOMISLAV NA KAZNU STROGOG ZATVORA U TRAJANJU OD 15 /PETNAEST/ GODINA, u koju mu se kaznu po članu 45 KZ uračunava vrijeme provedeno u pritvoru i istražnom zatvoru od 26.V.1959. godine.

OPTUŽENI GAŠO ŽELJKO NA KAZNU STROGOG ZATVORA U TRAJANJU OD 6 /ŠEST/ GODINA, u koju mu se kaznu po članu 45 KZ uračunava vrijeme provedeno u pritvoru i istražnom zatvoru od 16.IX.1959. god.

OPTUŽENI JABLANOVIĆ ERNEST NA KAZNU STROGOG ZATVORA U TRAJANJU OD 6 /ŠEST/ GODINA, u koju mu se kaznu po članu 45 KZ uračunava vrijeme provedeno u pritvoru i istražnom zatvoru od 16.IX.1959.

OPTUŽENI JURIĆ JAKOV NA KAZNU STROGOG ZATVORA U TRAJANJU OD 7 /SEDMAM/ GODINA, u koju mu se kaznu po članu 45 KZ uračunava vrijeme provedeno u pritvoru i istražnom zatvoru od 4.IX.1959. god.

OPTUŽENI PINJUŠIĆ ANTE NA KAZNU STROGOG ZATVORA U TRAJANJU OD 2 /DVije/ GODINE I 6 /ŠEST/ MJESECI, u koju mu se kaznu po članu 45 KZ uračunava vrijeme provedeno u pritvoru i istražnom zatvoru od 7.IX.1959. godine.

OPTUŽENI ŠUNJIĆ MIRKO NA KAZNU STROGOG ZATVORA U TRAJANJU OD 10 /DESET/ GODINA, u koju mu se kaznu po članu 45 KZ uračunava vrijeme provedeno u pritvoru i istražnom zatvoru od 26.V.1959. g.

OPTUŽENI ŠIMIĆ ZDRAVKO NA KAZNU STROGOG ZATVORA U TRAJANJU OD 9 /DEVET/ GODINA, u koju mu se kaznu po članu 45 KZ uračunava vrijeme provedeno u pritvoru i istražnom zatvoru od 26.V.1959. g.

OPTUŽENI BONIĆ BOŽO NA KAZNU STROGOG ZATVORA U TRAJANJU OD 9 /DEVET/ GODINA, u koju mu se kaznu po članu 45 KZ uračunava vrijeme provedeno u pritvoru i istražnom zatvoru od 26.V.1959. g.

OPTUŽENI BONIĆ MIJO NA KAZNU STROGOG ZATVORA U TRAJANJU OD 3 /TRI/ GODINE, u koju mu se kaznu po čl. 45 KZ uračunava vrijeme provedeno u pritvoru i istražnom zatvoru od 30.V.1959 godine.

OPTUŽENI ČURAK ANTE NA KAZNU STROGOG ZATVORA U TRAJANJU OD 7 /SEDMAM/ GODINA, u koju mu se kaznu po članu 45 KZ uračunava vrijeme provedeno u pritvoru i istražnom zatvoru od 28.V.1959. god.

OPTUŽENI ČEPRNIĆ JOSIP NA KAZNU STROGOG ZATVORA U TRAJANJU OD 5 /PET/ GODINE, u koju mu se kaznu po članu 45 KZ uračunava vrijeme provedeno u pritvoru i istražnom zatvoru od 26.V.1959. god.

ava vrijeme provedeno u pritvoru i istražnom zatvoru od 25.V.1959. god.

OPTUŽENI ŠUNJIĆ STJEPAN NA KAZNU STROGOG ZATVORA U TRAJANJU OD 8 /OSAM/ GODINA, u koju mu se kaznu po članu 45 KZ uračunava vrijeme provedeno u pritvoru i istražnom zatvoru od 26.V.1959. godine.

OPTUŽENI LJUBAS VJEKOSLAV NA KAZNU STROGOG ZATVORA U TRAJANJU OD 6 /ŠEST/ GODINA, u koju mu se kaznu po članu 45 KZ uračunava vrijeme provedeno u pritvoru i istražnom zatvoru od 19 juna 1959. godine.

OPTUŽENI SIVRIĆ BRANKO NA KAZNU STROGOG ZATVORA U TRAJANJU OD 2 /DVije/ GODINE I 6 /ŠEST/ MJESECI, u koju mu se kaznu po članu 45 KZ uračunava vrijeme provedeno u pritvoru i istražnom zatvoru od 14.VI.1959. godine.

OPTUŽENI LASIĆ VENCEL NA KAZNU STROGO ZATVORA U TRAJANJU OD 9 /DEVET/ GODINA, u koju mu se kaznu po čl. 45 KZ uračunava vrijeme provedeno u pritvoru i istražnom zatvoru od 4.VI.1959. g.

Po članu 90/IV ZKP svih optuženih oslobadjavaju se plaćanja troškova krivičnog postupka.

U smislu člana 63 KZ literatura ustaške emigracije koja je upotrebljavana za izvršenje kriv. djela a oduzeta je od optuženih prilikom pretresa - oduzima se.

O B R A Z L O Ž E N J E

Okružni javni tužilac u Sarajevu, optužnicom KTO broj 239/59 od 26.X.1959. godine optužio je Vidović Tomislava zbog kriv. djela iz člana 117 stav 1 KZ, a Gašo Željka, Jablanović Ernesta, Jurić Jakova, Pinjušić Antu, Šunjić Mirka, Šimić Zdravka, Bonić Boža, Bonić Miju, Curak Antu, Čeprić Josipa, Šunjić Stjepana, Ljubas Vjekoslava, Sivrić Branka i Lasić Vencela zbog kriv. djela iz člana 117 stav 2 KZ.

Optuženi Vidović Tomislav u glavnom priznaje djelo. Tako je naveo da se u ljeto 1956 godine u Čardaku, na mladoj misi Bojić Ante, upoznao sa optuženim Gašo Željkom sa njim razgovarao o položaju Hrvata u Jugoslaviji, o ideji nove hrvatske države i slično i kada je bio u Hrvatskoj. Šunjić Šimić Zdravko, Bonić Boža, Bonić Miju, Curak Antu, Čeprić Josipa, Šunjić Stjepana, Ljubas Vjekoslava, Sivrić Branka i Lasić Vencela zbog kriv. djela iz člana 117 stav 2 KZ.

O S U D J U J U

SJEĆANJA I SVJEDOČENJA

današnji poredak u Jugoslaviji i da su manje više politički pasivni. Konstativali su da im je političko uvjerenje istovjetno i da im postojeći poredak u Jugoslaviji ne odgovara. Vidović im je preporučio da ispitaju svoju okolinu, mišljenje i raspoloženje Hrvata u toj sredini, a posebno omladine. Naglasio je, da ti ljudi koje upoznaju mogu dobro doći kada dodje trenutak za stvaranje hrvatske države. Slijedeći sastanak održali su u kući Jablanović Ernesta. Vodili su sličan razgovor kao na prethodnom sastanku, slušali emisije radio Madrida i zaključili da treba raditi na pronalaženju istomišljenika. Docnije se sa Gašom susreo u Sarajevu, a sa Jablanovićem na izletu na Vlašiću. Razgovarali su o hrvatsku, emigraciju i ostalo slično prethodnim razgovorima.

U junu 1957. godine dogovorio se sa Jurić Jakovom i Pinušić Antom da održe poseban sastanak na kome će razmotriti mogućnost ilegalnog rada. Sastali su se na Novoj željezničkoj stanici u Sarajevu i šetajući došli u voćnjak više Pofalića, gdje su razmatrali mogućnost ilegalnog rada. Smatrali su da treba ilegalno raditi, jer su Hrvati zapostavljeni u odnosu na ostale narode FNRJ, da FNRJ nije njihova država i da je treba mijenjati i stvoriti samostalnu hrvatsku državu. Složili su se da treba formirati ilegalnu organizaciju. Bilo je nekoliko prijedloga kako da se nazove ilegalna organizacija, pa je na Vidovićev predlog usvojeno da se ta organizacija zove "Mlada Hrvatska". Zaključili su, da treba prilaziti drugim ljudima - istomišljenicima, sa njima razgovarati i pridobijati ih za organizaciju. Bilo je govora, da jedan od njih ode u inostranstvo i da ispita djelovanje emigracije. Nakon diskusije složili su se da on - Vidović ode u inostranstvo i da to ispsita. U toku juna 1958. godine našao se sa Jurićem na Vilsonovom šetalištu u Sarajevu i tom prilikom ga je upoznao sa programom organizacije "Hrvatski pokret mladih". Jurić je odmah dao saglasnost da bude član ove organizacije i pokazao se spremnim da položi zakletvu. Dogovorili su se da se ponovo sastanu na Dolac Malti, da bi Jurić položio zakletvu, ali ako on - Vidović nije došao na Dolac Maltu, Jurić nije ni položio zakletvu. Juriću je dao šifru radi veze sa njim preko Radio Madrida u slučaju da bi on - Vidović emigrirao.

Poslije toga, a naročito poslije Vidovićevog povratka iz inostranstva /Aus-

OKRUŽNI SUD U SARAJEVU
BROJ K: 499/59
Sarajevo, 18 decembra 1959 g.

U IME NARODA I

Okrugni sud u Sarajevu, u vijeću sastavljenom od suda, sudsija - porotnika Bošnjak Marka, Čehajić Safeta i Riljk Josipa, kao članova vijeća, te napismičara Radan Bojanu, u krivičnom predmetu protiv VIDOVIĆ TOMISLAVA i ostalih, zbor kriv. djele iz člana 117 KZ, nakon uenenog i javnog pretresa održanog u prisustvu optuženih, koji se nalaze u istržnom zatvoru; Čišć Pavla, advokata iz Sarajeva kao branionca optuženog Vidović Tomislava, Pavlić Dr. Ivana, advokata iz Sarajeva kao branionca optuženog Gašo Željka, Čurak Ante i Šunjić Mirka, Nikić Dr. Branka, advokata iz Sarajeva, kao branionca optuženog Jablanović Ernesta, Halilbašića Ibrahima, advokata iz Sarajeva kao branionca optuženog Jurje Jakova, Merkovića Dr. Ante, advokata iz Sarajeva kao branionca optuženog Pinušić Ante, Bonić Božo, Bonić Mijo, Ljubas Vjekoslava i Švrić Branka, Šarka Zvonimira, advokata iz Sarajeva kao branionca optuženog Čeprija Josipa i Lazić Vencela, Tulić Bunađe, advokata iz Sarajeva kao branionca optuženog Šimić Zdravka, te Jurjević Ante, advokata iz Sarajeva kao branionca optuženog Šunjić Stjepana, te zastupnika Okrugnog javnog tužioca u Sarajevu Albahari Josipa, dana 18 decembra 1959 godine, donio je

P R E S U D U

OPTUŽENI VIDOVIĆ TOMISLAV, zvan "Tonko", sin Ilije i majke Serafine rođene Raštaković, rođen 23.X.1934 godine u Sarajevu, gdje i boravi, Brčko Vukovića broj 25, po zanimanju novinar, po narodnosti Hrvat, državljanin FNRJ,

OPTUŽENI GAŠO ŽELJKO, zvan "Šivko", sin Marka i majke Viktorije rođene Blatanić, rođen 31.I.1935 godine u Travniku, sres Ženica, gdje i boravi, Šoće Hadžare, broj 28, službenik, Hrvat, državljanin FNRJ,

OPTUŽENI JABLANOVIĆ ERNEST, sin Srećka i majke Slavke rođene Marjanović, rođen 6.I.1934 godine u Livanju, nastanjen u Travniku, Riznaku Hercegovačkoj broj 4, tehničar, Hrvat, državljanin FNRJ;

OPTUŽENI JURIĆ JAKOV, sin Ivana i majke Luce rođene Šimunović, rođen 1.V.1930 godine u Goranima, sres Konjic, nastanjen u Sarajevu, Mlini broj 7, automehanikar, Hrvat, državljanin FNRJ;

OPTUŽENI ŠIMUŠIĆ ANTE, zvan "Funja", sin Stjepana i majke Šimo, rođene Kusić, rođen 25.VII.1938 godine u selu Gornji

Prvostupanska presuda od 18. XII. 1959.

triјe i Grčke, a docnije i Italije/, navodi dalje optuženi Vidović, u pojedinačnim razgovorima ili na skupu sa optuženim Šunjić Mirkom, Šimić Zdravkom, Bonić Božom, Čurak Antonom, Čeprić Josipom i drugim tretirana su razna politička pitanja u zemlji kao zapostavljenost Hrvata u Jugoslaviji, posebno u Bosni i Hercegovini, o hrvatskom narodu uopšte i njegovo "zloj slobini", o potrebi stvaranja samostalne hrvatske države. Preovladalo je mišljenje da se u okviru postojećeg poredka u Jugoslaviji status Hrvata ne može bitno izmijeniti, nego da hrvatski narod može svoj opstanak i razvoj osigurati jedino u svojoj samostalnoj hrvatskoj državi. Složili su se da daljnji rad u tom pravcu treba vršiti organizovano. Poslije više takvih sastanaka i razgovora dolazi do organizovanog i unaprijed pripremljenog sastanka u kafani Kakanj u Koševu do takozvanog koševskog sastanka na kome se detaljno razradjuje program rada. Učesnici sastanka, a to su Vidović, Šunjić Mirko, Šimić Zdravko, Bonić Božo i Bonić Mijo i Ljubac Vjekoslav pristaju da rade u organizaciji, koja se po prijedlogu Vidovića zove "Hrvatski pokret mladih", a docnije "Hrvatska zajednica mladih". Kao formu sastajanja i okupljanja usvojili formiranje crkvenog hora u Novom Sarajevu. Koševski sas-

tanak je, kako kaže Vidović, unaprijed pripremljen sa odredjenom temom raspravljanja. Organizacija "Hrvatska zajednica mladih" imala je svoj program čiji je glavni cilj stvaranje nezavisne državne Hrvatske. Program ne predviđa na koji način treba stvoriti tu državu, ali svakako protivstavnim sredstvima ili kako kaže Vidović doslovno: "organizacija HZM trebala je da stvara Hrvate-nacionaliste koji traže najpogodniju formu za nacionalni život, a to je bez sumnje vlastita država, u stvari politički zadatku HZM je uklanjanjem postojećeg režima i stvaranje hrvatske države. Pod datim trenutkom podrazumjeva se ono vrijeme kada bi se postojeći poredak našao u nekoj krizi kao na primjer unutrašnja politička kriza, međunarodni sukobi u Jugoslaviji, međunarodni ratni sukob ili politički koji bi uzdrmao temelje poretku u Jugoslaviji". Članovi organizacije treba da rade na pridobijanju istomišljenika, posebno mlađih ljudi, koji su spremni da rade na ostvarenju ciljeva programa odnosno organizacije. U prvo vrijeme članovi treba da rade u svom "životnom krugu" tj. u mjestu stanovanja, a docnije i na ostalom terenu na kome se nadju. Ostvarivanje ciljeva programa zamislili su da vrše u formi "materice". Materice su bolji i izraslijli ljudi, čija je uloga veća u angažovanju. Rukovodili su se principom da se u organizaciju primaju samo oni Hrvati -ice, koji imaju potpuno istovjetna gledišta u koje se ima puno povjerenje. Ali opreza radi, princip je bio, da se što manji broj medusobno poznaju "najviše dvojica, da mogu znati trećeg". Ovo stoga da se u slučaju otkrivanja mogu otkriti samo pojedinci, a ne cijela organizacija.

Program predviđa, po navodima Vidovića da djelatnošću HZM rukovodi središnji komitet sastavljen od 25 najistaknutijih pripadnika, a na čelu komiteta nalazi se prvak HZM. Komitet ni prvak nije bio izabran, nego je samo tako zamišljen, a on - Vidović je bio "viša veza" Šunjić Mirku i Šimić Zdravku.

Emisije Radio Madrida počeo je da sluša još od 1955. godine. Preporučio je i ostalima da te emisije slušaju. Obzirom na sadržaj emisije to je bio za njih veliki dogadjaj, pa su ih rado slušali. Dok se pojedine zaduživali da sadržinu emisije prenesu na one koji nisu bili u mogućnosti da slušaju. Vjerovali su tim emisijama i smatrali su Radio Madrid kompetentnim da im daju savjet, poje-

dine odgovore jednom rječi te emisije bile su im potstrek za dalji rad.

Nadalje, ističe optuženi Vidović, tokom 1957. godine, za vrijeme boravka u Austriji, Grčkoj napisao je pismo Radio Madridu. U pismu koje je poslao iz Beča predložio je uvodjenje posebne emisije za Hrvatsku mladež u zemlji, pitao ih je za mišljenje da li oni tj. Vidović i ostali mogu da se aktiviraju u postojeći poredak u Jugoslaviji i da se ne smatraju izdajnicima Hrvatskog naroda. U prethodnom postupku /str.107/ naveo je, da je iz Beča u pismu Radio Madridu pored ostalog napisao, da on u domovini ima mnogo prijatelja mlađih ljudi, većinom studenata, koji bi se rado angažovali u interes hrvatskog naroda. O tome su mnogo razmišljali i diskutovali. Želio bi da im Radio Madrid dade odredjeno mišljenje i direktivu da li da pristupe ilegalnom organizovanom radu na bazi najmanje mogućeg poznавanja. U rad bi se uključili samo mlađi nekopromitovani Hrvati. Rad bi otpočeo on -Vidović sa svojim najbližim prijateljima, a Radio Madrid treba da bude veza izmedju njih i odgovarajućeg rukovodstva Hrvatske emigracije. Na pismu je stavio šifru na koju treba da dobije odgovor. Poslije kraćeg vremena čuo je pod šifrom odgovor u kome su pohvalili njegovo nastojanje i dali preporuku "dobro je počnite". Na glavnom pretresu optuženi Vidović porekao je ovaku sadržinu pisma, obrazlažući da je u prethodnom postupku govorio pod duševnom depresijom, ali kada mu je na glavnom pretresu predviđen tekst emisije Radio Madrida /dn.201/ koji je protkan neprijateljskom sadržinom protiv naše države, optuženi Vidović je naveo, da se u glavnom taj tekst slaže sa sadržinom pisma koje je poslao Radio Madridu iz Beča. Također je napisao Radio Madridu iz Grčke obavještavajući ih da su počeli da rade. Nezna da li i kakav odgovor je dat na ovo pismo.

U ljeto 1958. godine optuženi Vidović putovao je u Italiju. U Rimu se sastao sa Dr. Krunoslavom Draganovićem i obavjestio ga da u zemlji postoji ilegalna organizacija. Poslije razgovora sa Draganovićem napisao je pismo Radio Madridu u kome je obrazložio da mlađe generacije u zemlji žele svoju samostalnu hrvatsku državu i da o tome treba upoznati pretstavnike emigracije. Pri kraju pisma stavio je šifru "Snaga koja buja" i zamolio da mu pod istom šifrom odgovore da li su pisma primili.

Optuženi Vidović dalje navodi, da su na sijelima i skupovima koja je održavao sa svojim užim društvom -istomišljenicima, pjevali pored nacionalnih hrvatskih pjesama i poneku ustašku pjesmu, da su čitali i davali drugima da čitaju emigrantsku ustašku štampu koju je optuženi Čurak donio iz Austrije, da su pokazivali

Pavelićevu fotografiju i marku sa Pavelićevim likom i slično. Čitanje emigranske štampe služilo im je kao dokaz da i drugi nešto rade protiv postojećeg poretka u Jugoslaviji, a po navodima Vidovića na glavnom pretresu "svi oni koji su protiv današnjeg postojećeg poretka - su nama bliski". Razgovarao je sa optuženim Šunjić Mirkom o spaljivanju bijelih zastava, pa su zaključili da bi članovi organizacije trebali na neki praznik, konkretno 10. april kao dan osnivanja NDH, da spale bijelu zastavu kao znak da se zbog svojih idea nikome ne predaju.

Na jednom sastanku optuženi Pinjušić je napadao ustaše i Pavelića, a on -Vidović je govorio da se ne može gledati sve tako crno, jer da su oni ustaše i Pavelić, ipak nešto značili. Što se tiče njihove aktivnosti i razgovora, oni se po tvrdjenu Vidovića podudaraju sa ustaštvom, jer su u nekim stvarima imali iste ciljeve, ali je to podudaranje nastalo "slučajno". Bilo je govor o ustaši Mili Budaku i o njegovom književnom stvaranju. Pri tome je optuženi Čurak Ante znao da upotrebi jednu od njegovih - Budakovih političkih parola "Srbe o vrbe" i slično.

Optuženi Gašo Željko navodi, da je nakon sastanka sa Vidovićem u Čardaku, a pošto ga je Vidović upoznao o zapostavljenosti Hrvata u Jugoslaviji i potrebi ilegalnog rada u cilju stvaranja samostalne hrvatske države, razgovarao u Travniku sa Jablanović Ernestom koga je obavjestio da će Vidović doći u Travnik i sa svima razgovarati. Dalje su Gašo Željko i Jablanović Ernest u prethodnom postupku suglasno izjavili, da je Vidović po dolasku u Travnik, na sastanku više Gaštine kuće formirao ilegalnu hrvatsku organizaciju čiji je cilj rušenje postojećeg poretka u Jugoslaviji i stvaranje slobodne Hrvatske države. Vidović im je rekao da treba u Travniku da pronalaze istomišljenike i da proširuju organizaciju. Poslije kraćeg vremena održali su sa Vidovićem još i jedan sastanak u kući Jablanovića na kome su vodili slične razgovore, Vidović im je govorio da se ne trebaju plašiti zbog svog rada i da će u buduće daljnje zadatke dobivati od njega -Vidovića. Oni tj. Gašo i Jablanović pristali su da budu članovi te organizacije i obećali da će raditi na proširenju iste. Poslije odlaska Vidovića iz Travnika Gašo Željko i Jablanović nastavili su sa radom. Gašo Željko je pristupio Kojić Ivici, a Jablanović Ernest Tomić Josipu i Tomić Stjepanu i nagovarali ih da pristupe u organizaciju. Sa njima su održali nekoliko sastanaka, izabrali Jablanovića za rukovodioča i na sastancima vodili zapisnik. Na svakom sastanku isticanje je potreba da se radi na proširenju organizacije. Na prijedlog Gašo Željka izvršena je podjela terena na kom treba članovi da djeluju. Tako je Jablanović dobio centar Travnika,

Gašo Željko teren oko bolnice, selo Jankoviće i Orašje, Tomić Josip elektranu i gornju čaršiju, njegov brata Stjepan preduzeće "Borac" i predio gornje Bojne, dok je Kojić Ivan dobio preduzeće "Vlašić" i predio iza bolnice prema Bašbunaruu.

Na glavnom pretresu optuženi Gašo Željko i Jablanović Ernest su donekle izmijenili svoj iskaz i to Gašo Željko utočištu što navodi da na sastanku sa Vidovićem nije bilo govora o organizaciji nego o grupi 2 - 3 čovjeka, dok Jablanović Ernest navodi, da na sastancima u Travniku sa Vidovićem, a docnije sa Gašo Željkom, braćom Tomićima i Kojićem nije bilo govora o pridobijanju nezadovoljnih Hrvata u ilegalnu organizaciju sa ciljem da rade na rušenju postojećeg poretka u Jugoslaviji i stvaraju samostalne Hrvatske države, nego o pridobijanju mlađih ljudi Hrvata da redovno pohadaju crkvu i crkvene obrede. U prethodnom postupku veli Jablanović govorio je isto, ali kada su mu istraženi organi predočili neke dokaze, onda je govorio i ono što u stvari nije bilo. Inače, Jablanović priznaje, da su na sastancima zaključili, da u grupu treba primiti samo muškarce, pa kada mu je stavljen pitanje, ako se radi o okupljanju ljudi i preporuci da se posjeće crkva i crkveni obredi, zašto na te skupove nisu pozvali i žene, optuženi Jablanović je doslovno govorio: "o ženama mi nismo vodili računa, neka one idu za svoj račun u crkvu". Inače i Gašo i Jablanović priznaje da im je Vidović preporučio da slušaju emisije Radio Madrida što su oni i činili.

Optuženi Jurić Jakov navodi da se govorio sa Vidovićem i Pinjušić Antonom da održe poseban sastanak na kome će moći detaljno da razgovaraju o vjerskim i nacionalnim osjećajima, o mogućnosti ilegalnog rada i slično. Našli su se odredjenog dana juna 1957. godine na Novoj željezničkoj stanici, a odatle izašli u voćnjak više Pofalića. Tamo su razgovarali o zapostavljenosti Hrvata o forsiranju čirilice i slično. Vidović je govorio o hrvatskoj državi kakva je bila za vrijeme Kralja Tomislava i da treba težiti i raditi na stvaranju takve države. Vidović je dalje objašnjavao da treba da pronalazi mlađe ljudi intelektualce, da sa njima razgovaraju, da ih vežu uza se. Tako svaki treba da oformi svoju čeliju od trojice istomišljenika. Preporučio im je da budu oprezni i da održavaju vezu samo sa sigurnim ljudima. Ukoliko bi prijetila opasnost otkrivanja, da bi bilo najbolje bježati preko granice. Vidović im je preporučio da slušaju emisiju Radio Madrida. Na predlog Vidovića usvojeno je da se organizacija zove "Mlada Hrvatska", i saopštilo Juriću i Pinjušiću da su od "danasa" članovi organizacije i da će u buduće zadatke i upute dobijati od njega -

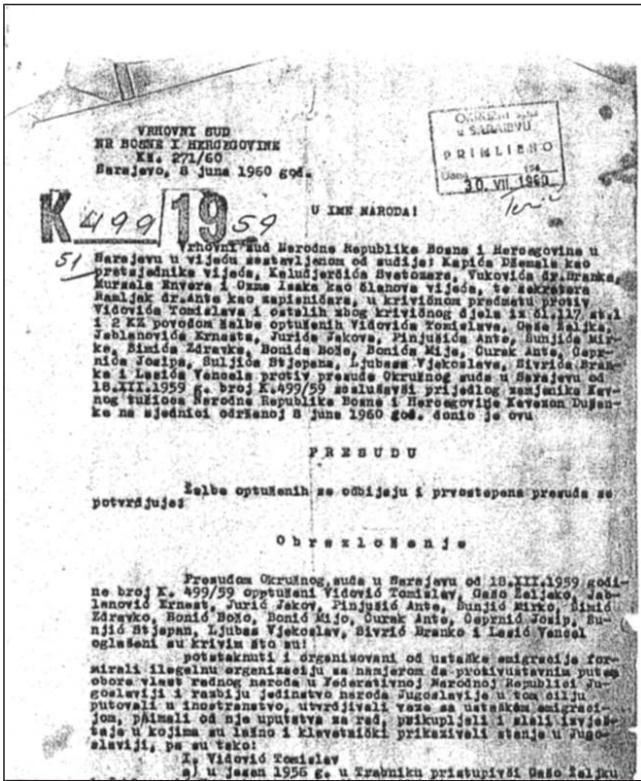
SJEĆANJA I SVJEDOČENJA

Vidovića. Pinjušić i Jurić pristali su da budu članovi organizacije i obavezali se da će raditi na proširenju iste. Docnije je Jurić, u izvršenju obaveze kao čan organizacije, pristupio Mravak Petru, Justin Ivici i Andrić Peri i nagovarao ih da stupe u organizaciju. U maju 1958 godine navodi dalje optuženi Jurić sastao se na Vilsonovom šetalištu u Sarajevu sa Vidovićem, koji mu je govorio da se sada organizacija zove "Hrvatski pokret mlađih", pitao ga da li je nešto radio na proširenju organizacije, dao mu šifru "55", govoreći da će otici u inostranstvo i da će njemu -Juriću davati upute na pomenutu šifru preko Radio Madrida. Pozvao je Jurića da se ponovo nadju na Dolac Malti, da bi pred Vidovićem položio zakletvu. Jurić je čekao odredjenog dana na Dolac Malti, ali kako Vidović nije došao, nije došlo do polaganja zakletve.

Na glavnom pretresu od 7.XII.1959 godine optuženi Juric Jakov je naveo, da nikakvih političkih razgovora nije vodio sa Mravak Petrom, Justin Ivicom i Andrić Perom, niti ih je pozivao da pristupe u organizaciju. Međutim, na glavnom pretresu od 11.XII.1959 godine porekao je svoj iskaz dat pred sudom 7.XII.1959 godine navodeći da je tačan njegov iskaz koji je dao u prethodnom postupku.

Optuženi Pinjušić, koji je bio na sastanku u voćnjaku više Pofalića, priznaje da je pristupio kao član organizaciji "Mlada Hrvatska". Posebno ističe da se u početku kolebao da stupi u organizaciju, ali da je pod uticajem Vidovića to učinio. Vidović mu je još govorio, da je bio u inostranstvu i da je pismo pisao Radio stanici Madrid. Kad je Vidović postavio pitanje programa, ovaj mu je odgovorio da će program dobiti iz inostranstva preko pomenute radio stanice i da će on - Vidović ponovo otpustovati u inostranstvo i sve to srediti. Vidović mu je pokazivao emigrantske novine iz kojih je pročitao neki članak. Priznaje da je po dolasku u Klanjec, postupajući po primljenim direktivama prišao Šaravanja Ivanu i Trojko Ladislavu i govorio im o postojanju organizacije.

Optuženi Šunjić Mirko priznaje da je učestvovao na Koševskom sastanku, da je pred Vidovićev odlazak u Italiju položio zakletvu da će vjerno i predano raditi na ostvarenju programa i ciljeva organizacije "Hrvatska zajednica mladih". Priznaje, da je za organizaciju uspio da pridobije Lasić Vencela, koga je zadužio da djeluje u Lištici, Šunjić Stjepana za Mostar i Sivrić Branka za Čapljinu. Od

Drugostupanska presuda od 8. VI. 1960.

ovih Sivrić i Lasić položili su zakletvu. Pored toga sa optuženim Vidovićem je razmatrao mogućnost primanja u organizaciju još i Masijer Vlatka, Čurak Ante u Čeprnić Josipa. U nekoliko navrata tazgovarao je sa Vidovićem o mogućnosti nabavke oružja za organizaciju koje bi trebali imati u slučaju uzbrane ili rata kada bi stupili u akciju. Vidović je odgovorio, da zasada oružje nije potrebno, a kada je Vidovića upoznao da Lasić može nabaviti oružje preko nekih poznanika ovaj -Vidović je odgovorio "neka Lasić Vencel ispita mogućnost nabavljanja oružja".

Nadalje optuženi Šunjić Mirko ističe da je iz Rima, gdje se nalazio od 20.IX do 1.X.1958 godine pisao članak za Radio stanicu Madric u kome je naveo da se na zagrebačkom velesajmu viju Srpske zastave, da se u Jugoslaviji Hrvati proganjaju i da se spremaju sudjenje članovima HOP, a ispred njihove organizacije /HMZ/ tražio je da Radio Madrid učvrsti veze sa emigrantskim organizacijama: Hrvatskim narodnim odborom u Minhenu, Hrvatskim radničkim savezom u Parizu i Ujedinjenim Hrvatima u Njemačkoj, a koji je članak emitovan. Priznaje da je od Vidovića primio ustašku literaturu i to: "Hrvatsku smotru" i "Južnoslavensko pitanje", koju je poslije dao na čitanje Sivrić Branku i Lasić Vencelu. Marku sa likom Pavelića i čestitku koju je dobio od ustaškog emigranta Šunjić Milenka a na kojoj su naznačene granice buduće

ustaške države pokazivao je većem broju lica.

Optuženi Šimić Zdravko navodi da je bio na sastanku u Koševu, a poslije toga položio je pred Vidovićem zakletvu. Prije Vidovićevog odlaska u Italiju, dobio je od ovoga šifru M-39, pod kojom bi dobivao direktive za rad preko radio stanice Madrid, a u slučaju da se Vidović ne vrati iz Italije. Pri tome mu je Vidović rekao, ako bude one-mogućen u svome djelovanju za organizaciju u zemlji ili u slučaju otkrivanja, da se prebaci u inostranstvo, davši mu dvije adrese na koje treba da se obrati radi veze. Rukovodio je trojkom u kojoj su spadali Bonić Mijo i Bonić Božo. Inače njegova -Šimićeva dužnost je bila da radi na stvaranju organizacije na Filozofskom fakultetu u Sarajevu i u Varešu medju svojim prijateljima. U tu svrhu obratio se Pejčinović Zdravku, Mlivončiću Krešimiru i Mojić Zvonku. Pored ove aktivnosti napisao je više izvještaja za Radio stanicu Madrid, pa je tako pisao o hapšenju u Varešu teškom položaju, rad-

Hrvata u Varešu teškom položaju radnika, o moralnoj pokvarenosti komunista i slično.

Ove izvještaje je poslao Radio stanicu preko Vidovića, Bonić Bože, Mlivončić Krešimira i Šunjić Mirka. Čitao je i davao na čitanje drugima ustašku štampu "Hrvatsku državu" i "Danicu". Po povratku iz Italije Vidović mu je dao na čitanje godišnju poruku A. Pavelića. Pored toga čitao je neki vojni kalendar izdat za vrijeme NDH, a Vidović mu je pokazivao marku sa likom Pavelića. I prema riječima Šimića zadatak njihove organizacije sastojao se u pripremanju terena za dolazak emigranata.

Optuženi Bonić Božo priznaje da je na koševski sastanak doveo Tadić Zdenka i Grubišić Acu. U svrhu proširenja organizacije prilazio je Marinčić Tugomiru kojeg je predvio za rad u Visokom. Prišao je Jurišić Vlatku i Mravak Petru, kojima je govorio o potrebi organizacije i borbe protiv postojećeg poretkta. Iстиče, da je Vidović bio najkompetentiniji u objašnjavanju problema u vezi sa pripremama i stvaranja organizacije i veze sa inostranstvom. U Francuskoj se sastao sa svojim bratom Tončom, koji je ranije emigrirao u pridružio se ustaškom pogretu u inostranstvu. Kod svog brata napisao je izveštaj Radio Madridu, u kome je pored ostalog, a prema direktivi Vidovića, pisao i o potrebi ujedinjenja emigracije, tražio da se "Mlade Snage" u Jugoslaviji organizuju u trojke radi efikasnije borbe. Njegov brat Tončo ovaj izveštaj je poslao

Radio stanicu Madrid i dao da se objavi u emigrantskom listu "Hrvatska država" koje izlaze u Minhenu.

Optuženi Bonić Mijo u prethodnom postupku je naveo, da se na koševskom sastanku, koje je i on prisustvovao govorilo otvorenije i da je on -Mijo shvatio cilj budućeg rada. Ovaj sastanak bio je unaprijed pripremljen i organizovan. On -Mijo je preko svoga brata Bonić Bože obavešten na dva tri dana ranije, da treba doći na sastanak. Iz diskusije koja je vodjena na tom sastanku uvidio je svrhu zašto su se okupili. Naime, na sastanku je nagašeno da moraju početi da rade organizovano, da su oni /učesnici sastanka/ kao neka vrsta centra koji bi dalje trebalo da sprovodi ideje Hrvatstva i da radi na pridobijanju ostalih Hrvata, njihovih istomišljenika i da se učvrste i povežu u borbi protiv postojećeg poretka u FNRJ. Bilo bi najbolje da svaki od njih pronadje dva, tri čovjeka u svojoj sredini gdje živi i radi i da sa njima održava vezu. Vidović je čitao iz neke sveske izvod iz pravila organizacije. Govorio je o idejama, ostvarivanju njihovih ciljeva o sastancima i pridobijanju ostalih istomišljenika. Pošto su se svi prisutni složili sa diskusijom i načinom rada, on -Božić Mijo je rekao da na Mužičkoj akademiji, gdje on radi, ona dva -tri čovjeka koji bi došli u obzir. Na predlog Vidovića na tom sastanku donijeta je odluka da se oformi crkveni hor u Novom Sarajevu koji je trebao da bude legalna forma okupljanja hrvatske omladine, a ujedno im pogodan način sastajanja njihove grupe. njemu je stavljen zadatak da organizuje i pripremi crkveni hor, što je i učinio. Poslije nekoliko dana sastali su se svi učesnici koševskog sastanka u Novom Sarajevu - u crkvi - gdje su pjevali crkvene pjesme. Slijedeći put došao je mali broj pa nisu ni vršili probu. Od tada se više nisu sastajali pod vidom crkvenog hora. Na sastanku u gostioni "Gurman" Vidović mu je preporučio da na terenu Brčko u selu Ulicama, gdje je trebao da ide za vrijeme školskog raspusta, razgovara sa seljacima, da ispita njihovo raspoloženje i ocijeni situaciju da li ima pogodnih ljudi za "našu stvar". Docnije je Vidović i Šimić Zdravko govorio kako je raspoloženje seljaka u selu Ulicama, ali je mnogo stvari preuvečavao.

Na glavnom pretresu optuženi Bonić Mijo porekao je svoj iskaz koji je dao u prethodnom postupku navodeći da koševski sastanak nije unaprijed pripremljen ni ugovoren, nego da je do njega došlo slučajno. Na sastanku nisu vodjeni politički razgovori, nego se razgovaralo o običnim stvarima i to izmedju dvojice -trojice koji su bili blizu jedan drugoga. Na predlog Vidovića usvojeno je da se učestvuje u crkvenom horu tj. da se pjevaju crkvene pjesme u

crkvi u Novom Sarajevu, a ne da bi hor bio prikrivena forma njihovih sastanaka i razgovora. Tada, a oni docnije na sastanku kod Gurmana niti magdje, nije bilo govora o tome da on radi na pridobijanju istomišljenika na Mužičkoj akademiji niti da ispituju raspoloženje seljaka u selu Ulicama. U prethodnom postupku veli, da je zaista govorio onako kako je to u zapisniku /dn.163/ uvedeno, ali nije govorio okolnosti nego na postavljena pitanja iz kojih se nazire odgovor. S druge strane veli da se nalazio pod psihičkom depresijom, jer je u zatvoru. Medutim ističe da je cio postupak prema njemu tokom istrage bio korektan.

Optuženi Čurak Ante priznaje, da ga je u organizaciju primio Vidović Tomislav i to nakon što mu je objasnio ciljeve i metode rada organizacije. Odredjujući vrijeme kada je organizaciji pristupio i veli da je moglo biti prije Vidovićeva odlaska u Italiju. Pošto se obavezao da će raditi na proširenju organizacije, pristupio je Šunjić Stjepanu i preporučio mu da u Mostaru pronalazi istomišljenike. Priznaje da je tokom razgovora sa ostalim članovima organizacije dolazilo do izražaja netrpeljivosti prema Srbima pa je i on -Čurak nekada izgovarao Budakove parole "Srbe na vrbe" i "za Srbe je sjekira".

Prilikom putovanja u Poljsku navodi dalje, optuženi Čurak, povezao se u Beču sa Dujmović Filipom, ustaškim emigrantom. Po direktivi Vidovića i nagovoru Dujmovića, napisao je izvještaj za Radio stanicu Madrid u kome je pisao o diskriminaciji prema studentima Hrvatima na Medicinskom fakultetu u Sarajevu. Na izvještaj je stavio šifru "Sutjeska". Iz Beča se javio Šunjić Milenku, ustaškom emigrantu u Marselju, koji mu je u Beč putem pošte dostavio ustaško-propagandni materijal, koji je uspio da unese u zemlju. Ovaj materijal davao je na čitanje ostalim članovima organizacije. U tom materijalu nalazila se i adresa zastupnika emigrantske organizacije HOP za Evropu bivšeg ustaškog pukovnika Beljana i njegove sekretarice i kao i brošura o metodima rada HOP-a, pa je to predao Vidoviću.

Optuženi Čeprnić Josip u prethodnom postupku je naveo, da je sa Vidovićem više puta razgovarao o Hrvatima i hrvatskoj državi. Vidović mu je govorio da treba raditi na širenju hrvatske misli, da su Hrvati u Jugoslaviji zapostavljeni u odnosu na druge nacionalnosti i da treba težiti i raditi na stvaranju samostalne hrvatske države. Na njegov upit kako se može stvoriti nova hrvatska država, Vidović mu je odgovorio, da bi u slučaju rata Hrvati trebali uz pomoć zapada i emigranata da iskoriste situaciju i da uspostave svoju državu. Dalje mu je Vidović govorio da on - Čeprnić treba da razgovara sa drugim ljudima - Hrvatima,

da kod njih budi hrvatsku svijest i pridobija ih uza se. On -Čeprnić je shvatio da Vidović stvara neku organizaciju, pa mu je obećao svoju podršku. U cilju pridobijanja razgovarao je sa Hrgić Miroslavom o ovome što mu je govorio Vidović, a kada je o tome upoznao Vidovića, ovaj ga je prekrio što se tako brzo upušta u diskusiju sa čovjekom koga je tek upoznao. Po povratku Vidovića iz Austrije /1957 godine/ dao je na čitanje Ljevak Ilji i Toljan Anti emigrantske novine "Hrvatska država", koje je Vidović donio iz inostranstva. Priznao je, da je u toku svog rada stalno slušao emisije Radio Madrida i sadržaj istih prenosio na druge.

Na glavnom pretresu optuženi Čeprnić veli, da nije dobio zaduženje od Vidovića da radi na okupljanju istomišljenika, dok ostali sadržaj razgovore između njega i Vidovića priznaje. Vidović mu nije govorio da postoji neka ilegalna organizacija niti da namjerava stvoriti neku organizaciju. O emisijama Radio Madrida, novinama "Hrvatska država", o potrebi stvaranja hrvatske države i na glavnom pretresu je opisao onako kao i u prethodnom postupku.

Optuženi Šunjić Stjepan u prethodnom postupku je naveo, da su ga u kući Šunjić Mirka, upoznali o postojanju ilegalne organizacije - Vidović, Šunjić Mirko i Čurak. Tu mu je preporučeno da radi na proširenju organizacije na taj način što će u svom mjestu ili školi razgovarati sa mlađim ljudima i pridobiti ih za organizaciju. Rekli su mu da se organizacija zove "Pokret mladih Hrvata". Da bi lakše prilazio pojedinim licima, dali su mu emigrantske novine "Hrvatska država", s tim da ih on daje na čitanje onim ljudima sa kojim bude razgovarao. Primivši zadatke, optuženi Šunjić Stjepan je radio na izvršenju tih zadataka na taj način što je u Mostaru organizaciji govorio Lovrić Ivanu i Šunjić Zvonku, pokazivao im sliku A. Pavelića i emigrantske novine i pozivao ih da stupe u organizaciju.

Na glavnom pretresu nije porekao sadržaj razgovora sa Vidovićem, Šunjić Mirkom i Čurak Antonom, primljene obaveze i rad na proširenju organizacije, ali smatra da nije postao član organizacije. Ovo stoga što misli da član organizacije može postati samo onaj koji usvoji program i položi zakletvu. Medutim, on nije položio zakletvu niti je video program, a Vidović, Čurak i Šunjić Mirko nisu mu zvanično saopštili da je postao član organizacije.

Optuženi Ljubas Vjekoslav u prethodnom postupku je naveo da se je sa Vidovićem Tomislavom i Šunjić Mirkom sastajao još u 1956 godini i da je sa njima vodio razgovore o položaju Hrvata, o potrebi okupljanja omladine, o potrebi borbe za ostvarivanje hrvatskih prava i slično. Posebno Vidović mu je govorio, da bi

sadašnjoj situaciji trebalo stvoriti organizaciju koja bi u jednom pogodnom monentu, konkretno u slučaju neke oružane intervencije sa strane, prihvatala oružanu borbu protiv postojećeg državnog uredjena u Jugoslaviji. Preporučili su mu da za prvo vrijeme prilazi ljudima, da ispituje njihovo mišljenje i raspoloženje iako dobije utisak da se radi o istomišljenicima, da ih na neupadljiv način pridobije. On - Ljubas složio se s njima i obećao da će raditi na Stupu na pronalaženju istomišljenika. Docnije ih je obavijestio da na Stupu ima "dobrih" Hrvata koji bi mogli doći u obzir za organizaciju.

Priznaje da je bio prisutan na koševskom sastanku, da je obećao da će učestvovati u radu crkvenog hora i pristao da se u buduće sastanci održavaju kod njegove kuće.

Priznaje da je čitao i drugima davao na čitanje emigrantske novine "Hrvatska država" i pokazivao marku sa likom A. Pavelića.

Na glavnom pretresu ne poriče da je održavao sastanke sa Vidovićem i Šunjić Mirkom, ali je veli, na tim sastancima bilo govora o tome, kako treba da se obrazuju grupe od po dva-tri lica, koje bi preradjivale pojedine teme o hrvatskoj povijesti, običajima, jeziku i slično i to na taj način što bi jedan sastavio referat, pročitao ga u svojoj grupi, a zatim bi se razvila diskusija. Pristao je da tako radi, ali je ubrzo uvidio da je teško sastaviti referate, pa je odustao od daljeg rada. Priznaje da je bio na koševskom sastanku na kome su vodjeni obični razgovori. Crkveni hor trebao je da služi samo za potrebe crkve, a ne i za druge svrhe. Kada je Vidović pomenuo da bi bilo dobro da se često sastaju on - Ljubac je odgovorio da ti sastanci mogu da se održavaju i kod njegove kuće u Stupu, jer je sam kod kuće. Priznaje da mu je Vidović govorio da treba da sluša emisije Radio Madrida, ali je on to učinio samo jedanput. Vidović mu je pokazivao marku sa likom A. Pavelića i dao na čitanje novine "Hrvatska država" koje je držao kod sebe oko 20 dana, ali ih nikome nije davao na čitanje.

Optuženi Sivrić Branko priznaje da je u ljetu 1958 godine postao član ilegalne organizacije. U organizaciju ga je primio Šunjić Mirko pred kime je položio zakletvu. Do pristupanja u organizaciju došlo je nakon što mu je Šunjić detaljno objasnio cilj organizacije i način njenog rada. Više puta je sa Šunjićem diskutovao o radu organizacije, slušao emisije Radio Madrida i čitao emigrantsku štampu. Obećao je Šunjiću da će u Čapljini, po završenim studijama raditi na proširenju organizacije.

Optuženi Lasić Vencel navodi da je poslijе razgovora sa Šunjić Mirkom u Jablanici u ljetu 1958 godine pristao da

stupi u organizaciju, a u septembru iste godine kada je bio u Sarajevu, pred Šunjić Mirkom položio je zakletvu. Poriče da je radio na proširenju organizacije pozivajući Kožulj Božu i Glavina Jozu da pristupe istoj. Također poriče, da je predložio Šunjić Mirku da za potebe organizacije izvrši kradju radio stanice iz preduzeća u Srebrenici u kome je bio zaposlen. Priznaje da je kod Šunjića čitao list "Hrvatska država" i da je marku sa likom A. Pavelića držao kod sebe dvadesetak dana.

Sud je proveo dokaz saslušanjem svje-

drže na okupu, da rade na pridobijanju istomišljenika, da razvijaju hrvatski duh, pozivajući se pritom na Kvaternika, Pavelića i druge. Pisma je završavao sa "Viva Croatia". Sadržina njegovih pisama je prepričavana na sastancima, još dok se Vidović nalazio u Djakovačkoj bogosloviji, posjetio ga je priatelj i istomišljenik optuženi Čeprić Josip i naredio mu predao mu paket. Kada se Čeprić vratio u Sarajevo upoznao je svoje i Vidovićeve prijatelje o Vidovićevoj aktivnosti hvaleći njegov rad, posebno ističući kako je oduševljen držanjem Vi-

Zenička kaznionica

doka Lovrić Ivana, Toljan Ante, Kožulj Bože, Tadić Zdenka, Kljajić Zdravka, Ljevak Ilije i Mravak Petra, pročitani su spisi po predlogu optužnice, pa je cijeneći obranu okrivljenih i sve provedene dokaze, kao pojedinačno tako i u svojoj sveukupnosti i povezanosti utvrdio:

Prema iskazu svjedoka Kljajić Zdravke, a što optuženi Vidović i ne poriče Vidović je još od 1953 godine vodio političke razgovore bilo pojedinačno ili na skupovima sa svojim poznanicima za koje je mislio da su njegovi istomišljenici odnosno da mogu takvi biti. Govorio je da je situacija u Jugoslaviji labilna po nacionalnim pitanjima, da su Hrvati zapostavljeni u odnosu na ostale nacionalnosti u FNRJ, da je blizu čas da se Hrvatska ocijepi od Jugoslavije i da bude samostalna odredjujući joj granice po uzoru na vještačku tvorevinu tzv. NDH. U vezi sa tim predlagao je da se organizovano radi na okupljanju istomišljenika koji će u datom momentu boriti za ostvarenje idealja. Pri tome je ukazivao na podršku iz inostranstva naglašavajući da u Italiji ima 30.000 ustaša emigranata, koji su spremni da u datom momentu stupe u akciju i ubace se u zemlju. Kada je Vidović otišao u Djakovačku bogosloviju on je i dalje putem pisama održavao vezu sa svojim poznanicima - istomišljenicima apelujući da se

dovića i bogoslova za koje je rekao "to su pravi hrvatski sinovi i od njih će nešto biti". Kada je Vidović napustio Djakovačku bogosloviju nastavio je u Sarajevu sa svojim političkim djelovanjem govoreci protiv postojećeg poretku, o potrebi okupljanja mlađih ljudi, a hvaleći emigraciju. On već tada namjerava da putuje u inostranstvo, radi dobijanja od ustaške emigracije detaljnijih uputstava i direktiva za daljnji rad. Koliku važnost on pridaje odlasku u inostranstvo vidi se iz njegovog pisma od 10.VIII.1956 godine upućeno Zvonki Petroviću, koji se nalazio u Djakovačkoj bogosloviji, u kome ga obaviještava pored ostalog "mogu ti reći da je važno da u Italiju odem". Njegov docniji odlazak u inostranstvo /Austriju, Grčku i Italiju/ povezivanje sa radio stanicom Madrid pod šifrom "Snaga koja buja" i sa ostalim ustaškim emigrantima od kojih dobija zadatku, direktive za rad, još više kod njega utvrđuje volju i upornost za rad na stvaranju ilegalne organizacije čiji je cilj stvaranje terena za dolazak ustaške emigracije, rušenje postojećeg porekta u FNRJ i stvaranje samostalne hrvatske države o čemu će docnije biti riječi.

Cijeneći priznanje optuženog Vidovića u odnosu na njegove prethodne razgovore u čardaku sa Gašo Željkom, pri-

preme za održavanje sastanaka u Travniku, kao i tok samog sastanka, koji je održan više Gaštine kuće, a docnije kod Jablanovićem sud je došao do zaključka, da je Vidović na tim sastancima stvorio ilegalnu organizaciju, a da su Gašo Željko i Jablanović Ernest pristali da budu članovi te organizacije i dali obećanje da će u Travniku raditi na proširenju iste. Gašo Željko i Jablanović Ernest u prethodnom postupku suglasno, logično i detaljno opisali su da je Vidović na sastanku više Gaštine kuće i kod Jablanovića formirao ilegalnu organizaciju čiji je cilj rušenje postojećeg poretka i stvaranje slobodne Hrvatske države i da tu organizaciju treba oni - Gašo i Jablanović da proširuju, a oni su obećali da će na tome raditi. Na ovakav zaključak upućuje i iskaz optuženog Vidovića, koji navodi, da su sva trojica tj. Vidović, Jablanović i Gašo nakon prethodnih razgovora o zapostavljenosti Hrvata, došli do zaključaka da im je političko uvjerenje istovjetno i da im postojeći poredak u Jugoslaviji ne odgovara. Kada su se u tome složili priznaje Vidović da je dao zadatok da slušaju emisije Radio Madrida, jer će im te emisije biti glavna orijentacija u radu, on - Vidović davaće im detaljna uputstva, da ispituju svoju okolinu, da pronalaze istomišljenike koji mogu dobro doći kada nastane trenutak za stvaranje nove hrvatske države. Činjenica je, a što priznaju i detaljno opisuju Gašo i Jablanović, da su njih dvojica tj. Gašo i Jablanović, poslje Vidovićevog odlaska iz Travnika, održali više sastanaka, na koje su pozvali Tomić Josipa i Stjepana, te Kojić Ivicu na kojim su za rukovodioca izabrali Jablanovića, izvršili podjelu terena na kojem će raditi na proširenju organizacije, a što sve upućuje da je organizacija u Travniku stvorena u cilju rušenja današnjeg društvenog poretka i stvaranje jedne samostalne hrvatske države.

Istina na glavnom pretresu optuženi Gašo Željko je naveo da se na sastanku s Vidovićem nije radilo o stvaranju organizacije, nego o grupi koja treba da radi za navedene ciljeve, dok Jablanović navodi da su se sastajali i donijeli zaključak, da se radi, ne na pridobijanju istomišljenika za rušenje postojećeg poretka u Jugoslaviji i stvaranju samostalne hrvatske države, nego na pridobijanju mladih ljudi - Hrvata da redovno posjećuju crkvu i crkvene obrede. Ovakvo predstavljanje stvari od strane optuženog Jablanovića na glavnom pretresu, ne samo da nema uporišta u iskazu optuženog Vidovića i Gaše, nego nema ni svoje logične opravdanosti. Naime, sam Jablanović navodi, da nisu predvidjali da na sastanke pridobijaju žene niti je žene trbalo ubjedjivati da posjećuju crkvu, jer kako sam kaže "o ženama nismo vodili računa neka one idu u crkvu za svoj račun". Stoga sud nalazi,

da je Jablanović na glavnom pretresu iskonstruisao obranu, koja nema svog oslonca u iskazima sa optuženih Vidovića i Gaše i koji je po svom sadržaju ne-logična i kao takva neprihvatljiva. Što se tiče iskaza Gaše koji je dao na glavnom pretresu, da se ne radi o organizaciji nego o grupi, to nema nikakvog krivičnog pravnog značaja u ovoj stvari, jer i kod grupe može da postoji saglasnost u tome smislu da se vrše krivična djela protiv naroda i države. Što se tiče njegove aktivnost i odnosa sa optuženim Pinjušić Antonom i Jurić Jakovom, sud je na osnovu njihovih priznanja i priznanja optuženog Vidovića utvrdio, da su se njih trojica u junu 1957 godine poslje Vidovićevog povratka iz Austrije sastali više Nove željezničke stanice u Sarajevu i na tom sastanku pošto su kroz diskusiju ukazali, da su Hrvati zapostavljeni u odnosu na ostale narode u FNRJ, da FNRJ nije njihova država, da je trba mijenjati i stvarati samostalnu hrvatsku državu, pa da u tom pravcu treba ilegalno raditi, na predlog Vidovića, usvojeno je, da se stvori organizacija pod imenom "Mlada Hrvatska" Pinjušić i Jurić su se obavezali da će raditi na proširenju organizacije. Radeći na omasovljenju organizacije Jurić je govorio Mravak Petru, Justin Ivici i Andrić Peri, a Pinjušić Šaravanja Ivanu i Trojko Ladislavu i nagovarali ih da stupe u organizaciju. Kolika je želja Jurića, da se što dublje poveže sa organizacijom, vidi se i po tome, što je, godinu dana docnije, kada se sastao na Vilsonovom šetalištu sa Vidovićem i kada mu je ovaj rekao da sada ilegalna organizacija ima novo ime "Hrvatska zajednica mladih", odmah je tražio da položi zakletvu toj organizaciji. Vidović je dao Juriću šifru radi veze sa njim preko Radio Madrida, ukoliko Vidović emigrira. Iz iskaza svjedoka Mravak Petra vidi se, da mu je optuženi Jurić govorio o ilegalnoj organizaciji i tražio da i on Mravak se uključi u rad ove organizacije.

Po ocjeni priznanja optuženog Vidovića u vezi sa iskazima optuženih Šunjić Mirka, Bonić Bože, Šimić Zdravke, sud je utvrdio, da je optuženi Vidović tokom 1957 godine održao nekoliko sastanaka sa Šunjić Mirkom, Šimić Zdravkom i Bonić Božom sa kojim je u smislu primljenih direktiva iz inozemstva /po povratku iz Austrije/ razmatrao mogućnost organizovanog rada na promjeni postojećeg državnog i društvenog uredjenja u FNRJ, pa pošto se sa njima sporazumio o proširenju organizacije u Sarajevu, koja je po predlogu Vidovića dobila naziv "Hrvatski pokret mladih", a docnije "Hrvatska zajednica mladih", održao sastanak u bivšoj kafani Kakanj u Koševu na kome su bili prisutni pored njih još i Masijer Vlatko, Ljubas Vjekoslav, Tadić Zdenko, Grubišić Aco i Bonić

Mijo. Na istom sastanku, poslije diskusije i ocjene uslova za neprijateljsko djelovanje u Sarajevu Vidović je predložio da se kao daljnja prikrivena forma rada i okupljanja članova koristi crkveni hor u Novom Sarajevu i da se novoprimaljenim članovima daje na čitanje emigrantska stampa koju je on - Vidović donio iz inozemstva te da slušaju emisije Radio Madrida.

Da bi organizacija što uspješnije djelovala, on - Vidović je iz Austrije i Grčke dostavio pismo i podatke Radio stanici Madrid obavještavajući je o radu i djelovanju organizacije, tražeći detaljna uputstva o radu. Vidović je 1958. godine oputovao u Italiju i Rimu sastao se sa predstavnikom ustaške emigracije Krunoslavom Draganovićem koga je upoznao o djelovanju organizacije i od koga je dobio daljnja uputstva. Tom prilikom je pod šifrom "Snaga koja buja" poslao članak Radio Madridu u kome je tražio da se emisije ove stanice usklade sa djelovanjem stvorene organizacije u zemlji.

Iz priznanja optuženog Vidovića, nadalje proizlazi, da je organizacija HZM imala program, prema kome je glavni cilj organizacije stvaranje samostalne hrvatske države. A da bi se takva država mogla stvoriti potrebno je da se protivstavnim sredstvima ukloni postojeći poredak u FNRJ. Članovi organizacije u prvo vrijeme treba da rade na pridobijanju istomišljenika. Aktivnost članova odvijala bi se po principu "Matice" /djelovanje u grupama od dva do tri člana/. Ovo stoga da se očuva princip ilegalnosti i one mogući otkrivanje.

Pored iskaza optuženog Vidovića, iz kog se vidi aktivnost i ostalih su optuženih, postoje priznanje i optuženog Šunjić Mirka, iz koga se vidi, da je Šunjić Mirko učestvovao na sastanku u kafani "Kakanj", da je pred Vidovićev odlazak u Italiju položio zakletvu na vjernost organizaciji HZM i dao obavezu da će raditi na ostvarenju programa i ciljeva organizacije. U organizaciju je uspio da pridobije Lasić Vencela, Šunjić Stjepana i Sivrić Branka od kojih su Sivrić i Lasić položili zakletvu. Pored toga sa Vidovićem je razgovarao o mogućnosti primanja u organizaciju Masijer Vlatka, Čurak Ante i Čeprić Josipa.

Nadalje iz priznanja optuženog Šunjića prouzlaži, da je on - Šunjić iz Rima, gdje se nalazio u vremenu od 20.IX. do 1.XI.1958 godine poslao članak u kome je naveo da se na zagrebačkom velesajmu viju srpske zastave, da su u Jugoslaviji Hrvati proganjaju, da se spremaju sudjenje članovima HOP-a i zahtjevao da radio Madrid učvrsti veze sa emigrantskim organizacijama. Od Vidovića je primio ustašku literaturu i to: "Hrva smotru" i "Južnoslavensko pitanje" koju je poslije dao na čitanje Lasić Vencelu i Sivrić

Branku a markicu sa likom A. Pavelića i čestitku koju je dobio od ustaškog emigranta Šunjić Milenka na kojoj su bile označene granice buduće hrvatske države pokazivao je većem broju lica. Priznanje optuženog Šunjić Mirku potkrepljeno je iskazima optuženih Šunjić Stjepana, Sivrić Branka, Lasić Vencela i Čeprnić Josipa koji su naveli, da im je Šunjić Mirko prilazio i govorio protiv postojećeg poretka u Jugoslaviji i da ih je nagovorio da stupe u organizaciju HZM.

I optuženi Šimić Zdravko detaljno je opisao svoju aktivnost u organizaciji HZM. Naime, iz njegovog iskaza, kome sud nema razloga da ne povjeruje, proizlazi da je radio na organizovanju koševskog sastanka, da je pred Vidovićem položio zakletvu od koga je dobio šifru M-39 radi povezivanja sa radio stanicom Madrid, da je dobio zadatku da radi na omasovljenu organizacije na Filozofskom fakultetu i u Varešu. Prilikom vrbovanja drugih u organizaciju služio se istom literaturom kao i Šunjić Mirko. O organizaciji je govorio Pejčinović Zdravku i Mlivončić Krešimiru. Pored ove aktivnosti napisao je Radio stanici Madrid više izvještaja u kojima je lažno iznosio hapšenje Hrvata u Varešu, o paljenju objekata, o povlaštenom položaju komunista, o teškom položaju radnika i tome slično.

Iz priznanja optuženog Bonić Bože proizlazi, da je prisustvovao koševskom sastanku na koji je doveo Tadić Zdenka i Grubišića. Kao član organizacije HZM radio je na proširenju iste obraćajući se Marinčić Tugomiru, Jurišić Vlatku i Mravak Petru govoreći im o potrebi organizacije i borbe protiv postojećeg poretka u FNRJ. Za vrijeme boravka u Parizu napisao je za emigrantski list "Hrvatska država" članak u kome je apelovao da se "Mlade snage" organizuju u grupe, tražio objedinjenje hrvatske emigracije. Njegovo priznanje potkrepljeno je iskazima Vidovića te iskazom svjedoka Ljevak Petra i Tadić Zdenka. Naime svjedok Tadić Zdenko potvrdio je, da ga je na koševski sastanak pozvao optuženi Bonić Božo i da je na tom sastanku donešena odluka da se osnuje crkveni hor kao legalna forma okupljanja i sastajanja.

Optuženi Bonić Mijo u prethodnom postupku detaljno je opisao kako je prisustvovao koševskom sastanku, šta se na tom sastanku govorilo i kakva je odluka donešena. Pristao je da rukovodi crkvenim horom koji je trebao da posluži kao prikrivena forma rada i okupljanja istomišljenika. Obećao je da će raditi na priširenju organizacije u Mučičkoj akademiji u Sarajevu. Takodjer je detaljno opisao, da je na sastanku održanom u kafani "Gurman" od Vidovića dobio zadatak, da u selu Ulicama kod Brčkog gdje je trebao da provede školski raspust ispita

raspoloženje svojih poznanika i da se sa njima poveže. Na glavnem pretresu optuženi Bonić Mijo porekao je svoj iskaz iz prethodnog postupka navodeći da je do koševskog sastanka došlo slučajno, da se na njemu nisu vodili nikakvi politički razgovori, da je pristao da rukovodi crkvenim horom samo u svrhu kojoj je taj hor namjenjen, da nije primio nikakva zaduženja. Smatra da nije bio član nikakve ilegalne organizacije.

Cijeneći njegov iskaz iz prethodnog postupka i iskaz na glavnem pretresu, sud je došao do uvjerenja da je njegov iskaz iz prethodnog postupka istinit, jer je izraz

Madrida. Slušao je emisije Radio Madrida i sadržaj istih prenosio drugima. "Hrvatsku državu" koju je dobio od Vidovića dao je na čitanje Toljan Anti i Ljevak Ilji. Na glavnem pretresu je porekao da mu je Vidović govorio o stvaranju ilegalne organizacije i da je obećao raditi na pridobijanju istomišljenika. Međutim, optuženi Vidović je detaljno opisao da je Čeprnić njihov istomišljenik i da je on - Čeprnić trebao da radi na okupljanju istomišljenika, jer je taj zadatak rezultirao iz njihovih sastanaka, razgovora, razmijene mišljenja i ostalog.

Po ocjeni iskaza optuženog Pinjušića,

Partizanski pokolj u Jajcu (snimio I. Softa)

njegove slobodne volje i dat bez ikakve prijetnje ili sile, izrekom, opisno, na prijavljajući način, koje okolnosti po mišljenju suda, čine priznanje optuženog Bonić Mije i subjektivno i objektivno vjerodostojnim. Iz iskaza Šimić Zdravke vidi se, da je optuženi Mijo njihov istomišljenik i da ga je on - Zdravko predviđao za rad u svojoj matici, pa i ta okonost ukazuje, da je optuženi Bonić Mijo postao član ilegalne organizacije HZM.

Iz priznanja optuženog Čurak Ante vidi se, da je i on postao član ilegalne organizacije i da je kao član organizacije svoju aktivnost razvio kako je to navedeno pod VIII dispozitiva. Njegovo priznanje potkrepljeno je iskazom optuženog Vidovića, Šunjić Mirkog, Šimić Zdravka i Šunjić Stjepana.

Iz iskaza optuženog Čeprnić Josipa koji je dao u prethodnom postupku, proizlazi, da se on - Čeprnić više puta sastao sa optuženim Vidovićem, i kada mu je ovaj govorio o potrebi stvaranja ilegalne organizacije, složio se sa njegovim - Vidovićevim izlaganjem i obećao da će i on - Čeprnić raditi na okupljanju istomišljenika i prenošenju vijesti Radio

koji je dao u prethodnom postupku i na glavnem pretresu, sud je došao do zaključka da je njegov iskaz iz prethodnog postupka jasan, logičan i detaljan pa je tom iskazu poklonio vjeru. Ovo tim prije što je taj iskaz potkrepljen iskazom suoptuženog Vidovića, pa navodi optuženog Čeprnića da nije bilo govora o ilegalnom radu niti o okupljanju istomišljenika je lišten svakog osnova. Da je optuženi Čeprnić govorio o nepravdama koje se čine Hrvatima u Jugoslaviji, da je preporučivao slušanje Radio Madrida, jer da je to emigrantska hrvatska stanica, da je davao na čitanje novine "Hrvatska država" potvrdili su i svjedoci Toljan Ante i Ljevak Ilja.

Iz iskaza optuženog Šunjić Stjepana, iskaza suoptuženih Vidović Tomislava, Šunjić Mirkog i Čurak Ante, te iskaza svjedoka Lovrić Ivana, proizlazi, da je optuženi Šunjić Stjepan u novembru 1958 godine pristupio organizaciji HZM, primio se zadatka da u Mostaru radi na pronađenju novih članova. Radeći u Mostaru na izvršenju zadatka govorio je o organizaciji Lovrić Ivana i Šunjić Zvonki, pozivajući ih da stupe u ovu organizaciju pokazujući im sliku A. Pavelića i emi-

grantske novine "Hrvatska država". Svjedok Lovrić Ivan potvrdio je da mu je optuženi Šunjić Stjepan govorio o ilegalnoj organizaciji, ciljevima te organizacije i pozivao ga da stupi u organizaciju i da radi na pridobijanju istomišljenika.

Iz priznanja optuženog Ljubas Vjekoslava, koji je dao u prethodnom postupku proizlazi da se on -Ljubas, tokom 1956 godine više puta sastajao sa Vidovićem i Šunjić Mirkom, sa njima razgovarao o mogućnostima i načinu ilegalnog rada protiv postojećeg poretka u FNRJ, pa nakon što su se sporazumjeli da se rad organizuje po trojkama, obećao da će na Stupu raditi na pronalaženju istomišljenika. Pošto je bio na koševskom sastanku obećao je da će učestvovati u crkvenom horu, koji je trebao da posluži kao jedna od formi ilegalnog rada i ostalim učesnicima odobrio da se mogu sastajati u njegovoj kući na Stupu. Čitao je i davao drugima na čitanje emigrantsku štampu. Ovo njegovo priznanje, koje je dao u prethodnom postupku potkrepljeno je iskazom suoptuženih Vidović Tomislava i Šunjić Mirka. Posebno optuženi Vidović je istakao da je Ljubas po svom uvjerenju i držanju nije nimalo razlikovao od ostalih članova organizacije.

Na glavnom pretresu optuženi Ljubas nastojao je, da dade drugi smisao sastancima sa Vidovićem i Šunjićem, govoreći da je bilo govora da se radi po trojkama, ali ne u smislu nekog ilegalnog rada protiv postojećeg poretka u FNRJ, nego na proučavanju hrvatske istorije, jezika i običaja.

Sud je cijenio i jedan i drugi iskaz optuženog Ljubasa, kako pojedinačno tako i u vezi sa iskazom optuženog Vidovića i Šunjića, pa je došao da uvjerenja da je iskaz optuženog Ljubasa, koji je dao u prethodnom postupku, jasan, logičan i detaljan, pa mu je kao takvom poklonio vjeru. Ovo tim prije što se taj iskaz u bitnim dijelovima slaže sa iskazima Vidovića i Šunjića.

Iz iskaza optuženog Sivrić Branka koji je dao u prethodnom postupku i na glavnom pretresu, proizlazi, da je Sivrić u ljetu 1958 godine pristupio ilegalnoj organizaciji i pred Šunjićem položio zakletvu, da obećanje da će raditi u Čapljini na proširenju organizacije. Njegov iskaz potkrepljen je iskazom Šunjić Mirkom, koji je naveo, da je Sivrić zaista pred njim položio zakletvu.

I najzad iz iskaza optuženog Lasić Vencela, proizlazi, da je Lasić, takodjer u ljetu 1958 godine pristupio ilegalnoj organizaciji i pred Šunjićem položio zakletvu. Radeći kao član organizacije preporučio je Šunjiću da u organizaciju prime Kožulj Božu, Glavina Jozu i druge, čitao i davao na čitanje drugima emigrantsku štampu i pokazivao marku sa likom A. Pavelića. Njegov iskaz

potkrepljen je iskazom optuženog Šunjić Mirkom i svjedoka Kožulj Boža.

Poriče, da je Šunjić predlagao kradju radio stanice u Srebrenici. Međutim, optuženi Šunjić Mirko, u prethodnom postupku detaljno je opisao, da je Lasić za potrebe organizacije predlagao kradju radio stanice iz njegovog preduzeća i da bi on -Lasić rukovao tom stanicom. Sud nije imao razloga da u tom pravcu ne povjeruje iskazu Šunjića.

Prema tome, na osnovu svestrane analize i ocjene iskaza svih optuženih i ostalih provedenih dokaza, sud je utvrdio, da je optuženi Vidović Tomislav na opisani način stvorio grupu lica sa namjerom da učine djela koja su upravljena na to da se oružanim putem i uz primjenu sile obori vlast radnog naroda, razbijje jedinstvo naroda FNRJ i ocijepi dio teritorije od FNRJ, pa kako se u ovoj njegovoj djelatnosti stiće svi subjektivni i objektivni elementi krivičnog djela iz člana 117 stav 1 KZ, to ga je sud i proglašio krivim za ovo krivično djelo. Što se tiče optuženih Gaš Željka, Jablanović Ernesta, Jurić Jakova, Pinjušić Ante, Šunjić Mirka, Šimić Zdravka, Bonić Bože, Bonić Mije, Čurak Ante, Čeprnić Josipa, Šunjić Stjepana, Ljubas Vjekoslava, Sivrić Branka i Lasić Vencela, sud je utvrdio da su oni postali članovi grupe sa namjerom da učine djela koja su upravljena na to da se protivustavnim putem i uz primjenu sile obori vlast radnog naroda, razbijje jedinstvo naroda FNRJ i ocijepi dio teritorije od FNRJ, pa su oni svojom djelatnosti ostvarili sva obilježja krivičnog djela iz člana 117 stav 2 KZ.

Naime, optuženi Vidović, koji je oduševljen emisijama Radio Madrida koje redovno sluša, a koje su protkane neprijateljskim sadržajem protiv našeg državnog i društvenog uredjenja, koji se povezuje sa ustaškom emigracijom i od njih dobiva direktive i uputstva za organizovanje grupe, čiji je cilj vršenje krivičnog djela protiv naroda i države, još 1956 godine na sastanku sa Gašom i Jablanovićem stvara takvu grupu u Travniku, a docnije u 1957 godine Sarajevu u voćnjaku više Pofalića na sastanku sa optuženim Jurićem i Pinjušićem organizaciju "Mlada Hrvatska" čiji je cilj protivustavnim sredstvima rušenje postojećeg poretka u Jugoslaviji. Poslije toga, Vidović se često sastaje sa svojim istomišljenicima, a posebno Šunjić Mirkom, Bonić Božom i Šimić Zdravkom. Na tim sastancima vode se razgovori upravljeni na podrivanje osnove državnog i društvenog uredjenja FNRJ, hvali se ustaška emigracija od koje očekuju pomoći u vršenju neprijateljske djelatnosti, pjevaju se ustaške pjesme, veliča neprijateljske djelatnosti, pjevaju se ustaške pjesme, veliča 10. aprila kao dan stvaranja NDH, izbacuju neprijateljske

parole i slično. Veliča se ustaško vrijeme i Pavelić, a danas ustaška emigracija, predlaže se uvodjenje običaja spaljivanje bijelih zastava kao znak da se nikome ne predaju zbog svog neprijateljskog dje-lovanja. Poslije takvih sastanaka, na prijedlog Vidovića dolazi do koševskog sastanka na kome se detaljnije razraduju plan rada i donosi odluka da se radi na tome, da se protivustavnim sredstvima sruši vlast radnog naroda, omogući dola-zak ustaške emigracije i stvori samostalna hrvatska država po uzoru na fašističku NDH. Koševski sastanak, kako kaže Vi-dović je unaprijed pripremljen sa određenom temom raspravljanja. Učesnici sastanka, a to su pored Vi-dovića, Šunjić Mirko, Šimić Zdravko, Bonić Božo, i Ljubas Vjekoslav pristaju da rade na proširenju organizacije koja je po prijedlogu Vidovića nazvana "Hrvatski pokret mladih", a docnije "Hrvatska za-jednica mladih". Kao formu sastajanja i okupljanja izabrali su crkveni hor u Novom Sarajevu. Organizacija je imala svoj program čiji je glavni cilj stvaranje nezavisne države hrvatske. Ostvarivanjem ciljeva programa na prijedlog Vi-dovića, treba da se to vrši organizovano u formi "materice". Materice su bili bolji i izraslijili ljudi, čija je uloga veća u angažiranju na radu. Princip je bio da se u organizaciju primaju samo oni koji imaju potpuno istovjetna gledišta i koje se ima puno povjerenje. Ali, opreza radi, kako kaže Vidović, princip je bio da se što manji broj medusobno poznaju, najviše dvojica da mogu znati trećeg. Ovo stoga da se u slučaju otkrivanja mogu otkriti samo pojedinci, a ne cijela organizacija. Organizaciji su, pored učesnika koševskog sastanka prišli Čurak Ante, Čeprnić Josip, Šunjić Stjepan, Lasić Vencel i Sivrić Branko i ostvarivali za-datke organizacije kako je to bliže nave-deno u dispozitivu presude. Radi veće privrženosti organizaciji neki, kao Šunjić Mirko, Lasić Vencel i Sivrić Branko položili su i zakletvu. Ali, kako kaže Vi-dović, nije bilo neke razlike između onih koji su zakletvu položili i onih koji je nosu položili. Šta više, oni koji nisu položili zakletvu više su se angažovali na ost-varivanju ciljeva programa nego oni koji su zakletvu položili. Na svim ovim akcijama glavnu riječ imao je optuženi Vi-dović. Njegova uloga i udio na tom radu po direktivi koju je dobio od ustaške emigracije je očita, a sastoji se u stvaranju, a to znači organizovanju, uzimanju inicijative radi stvaranja i ospozobljavanja grupe za vršenje krivičnih djela protiv naroda i države. Sam Vidović na glavnom pretresu navodi, da je "njegov "udio" u stvaranju organizacije broj jedan", i da je svim ostalim bio "viša veza". Šunjić Mirko navodi, da je Vidovića smatrao da je povezan i ovlašten da na tom poslu radi, jer mu je Vidović pričao, kako je "došao

neki čovjek i da je njemu -Vidoviću dao program organizacije i da je pred njim Vidović položio zakletvu". Curak Ante navodi da je Vidović bio vodja grupe. I ostali optuženi smatrali su Vidovića ovlaštenim da stvara, organizuje grupu o kojoj je riječ. Sve to ukazuje da je Vidović pripremao i održavao sastanke ilegalne organizacije o kojima je bilo riječi, na istim prisutne detaljno upoznao sa zadacima i ciljevima organizacije, potrebi njenog omasovljenja i ostalo, a sve u cilju rušenja dašanjeg društvenog poretka i stvaranja jedne samostalne hrvatske države, dok se uloga ostalih optuženih ogleda u ispunjavanju zadataka i obaveza koje su im date kao članovima takve organizacije.

Što se tiče odbrane optuženih Šunjić Stjepana, Čeprić Josipa, Bonić Mije, Gašo Željka i Jablanović Ernesta, koju su dali preko svojih branilaca, da u njihovo radnji ne postoje elementi kriv. djela iz člana 117 KZ, jer da ih u organizaciju nije nitko primio niti su zakletvu položili, a nisu za organizaciju mašta činili, po mišljenju suda ovakva odbrana nije osnovana.

Naime za grupu uopšte, pa i grupu iz člana 117 KZ, ne traže se posebne formalnosti u pogledu njezinog organizovanja niti pravila o njezinom ustrojstvu i djelovanju, kao ni bliža ni trajnija povezanost njezinih pripadnika. Za stvaranje grupe u navedenom smislu dovoljna je saglasnot više lica, da će zajednički vršiti odredjena krivična djela, a u slučaju grupe iz člana 117 KZ krivična djela protiv naroda i države. Ta saglasnot može se očitovati ne samo izričitim pristankom na djelovanju oko ostvarenja ciljeva grupe, nego također i konkludentnim radnjama. Tako udruživanje može biti spontano i privremeno.

Optuženi Šunjić Stjepan, Čeprić Josip, Bonić Mijo, Gašo Željko i Jablanović Ernest su održavali sastanke o kojima je bilo riječi, pristali da rade za grupu odnosno organizaciju, u tom smislu i radili na način kako je to opisano u dispozitivu, pa je sud utvrdio da se u njihovim radnjama stiču svi subjektivni i objektivni elementi krivičnog djela iz stava II člana 117 KZ.

Nema sumnje, a to iz činjeničnog utvrđenja proizlazi, da su optuženi direkive, zadatke i potstrek dobijali od ustaške emigracije. Slušanje emisija Radio Madrida sa kojim rukovodi ustaška emigracija, susret Vidovića sa Draganićem u Rimu, optuženog Čurka sa ustašom Dujmovićem u Beču, povezivanje optuženih i njihovog djelovanja sa emigracijom preko Radio Madrida "Snaga koja buja" i slično, čitanje emigrantske literature koju je poslao emigrant Šunjić Milenko, a preko granice prenio optuženi Curak Ante, i Vidović Tomislav, prenošenje i pokazivanje marke sa likom A. Pavelića i slično, jasno

ukazuje da se njihovo djelovanje odvijalo po direktivi ustaške emigracije. Činjenica, da se u očima Vidovića, veliča Pavelić do te mjere, da ga smatra zaslужnim čovjekom za hrvatski narod, da Vidović pravda ustaška zverstva "neophodnom potrebom, jer da se drukčije nije moglo", da se nosi i drugim pokazuje lik Pavelića i njegove fotografije, daju nesumnjiv osnov za zaključak da su optuženi radili za račun ustaške emigracije, za ratnog zločinca Pavelića, iako im je bilo poznato, posebno jer se radi o školovanim ljudima kakve su zločine ustaše i Pavelić počinili tokom rata. Oni svojim djelovanjem za račun ustaške emigracije nastojali su da pripreme teren za povratak ustaške emigracije. Tako optuženi Čeprić veli, da im je Vidović govorio, da treba koristiti buduću ratnu situaciju i pripremiti dolazak ustaške emigracije, koja treba uspostaviti ustašku družavu. I Šimić Zdravko navodi, da je organizacija imala za cilj izvršiti pripreme za dolazak ustaške emigracije. Optuženi Čurak navodi, da su emisije radio Madrida bile neprijateljskog karaktera tj. napadali su poredak u FNRJ, a što je njima -optuženim konveneri i davalо im potstrek za dalji rad. I optuženi Šimić Zdravko navodi, da mu je Vidović govorеći o organizaciji između ostalog rekao da se njeno rukovodstvo nalazi u Rimu u zavodu sv. Jeronima i da se prilikom putovanja u Italiju po zatacima organizacije obrati Krunoslavu Draganiću davši mu adresu pomenutog zavoda. U vezi ciljeva organizacije Vidović mu je rekao da je njen glavni zadatak stvaranje uslova za povratak ustaške emigracije u zemlju. Optuženi Šunjić Mirko navodi, da mu je Vidović rekao, da se poveže u Rimu sa Draganićem, koji će sa njime razgovarati po svim pitanjima organizacije ako mu kaže da ga je on -Vidović poslao. Da su Vidoviću iz inostranstva obećali i finansijska sredstva, vidi se iz iskaza Šunjić Mirka, koji je naveo, da mu je Vidović na Šunjićevo interesovanje da li će se članarina naplaćivati, odgovorio da organizacija ima svoj budžet. Na to upućuje i iskaz Šimića Zdravka, u kome je naveo, da mu je Vidović govorio kako će mu organizacija nabaviti radio aparat da bi mogao slušati emisije radio stanice Madrid i da će primati novčanu pomoć od 23.000.- dinara od anonimnog pošiljaoca. Optuženom Bonić Boži, koji je imao namjeru, da emigrira, Vidović je rekao, da će mu dati imena "Naših ljudi" s kojim će se povezati, skupa sa njima raditi i od njih dobijati materijalnu pomoć. Optuženom Šivrić Branku, govorio je Šunjić Mirko, da organizacijom rukovodi ustaška emigracija. Mada se optuženi Vidović nije odredjeno izjasnio, da je organizacija tvorevina ustaške emigracije, ipak se to može zaključiti iz njegovog iskaza. Tako Vidović navodi da su oni -optuženi vjerovali emisijama radio Ma-

drida i smatrali su da je radio Madrid kompetentan da im daje savjete, odgovore na pojedina pitanja i postrek da daljnji rad. Kada je optuženi Vidović, kako je to on naveo u prethodnom postupku, pisao Radio Madridu tražeći pod odredjenom šifrom direktivu i upute da li da počnu sa radom, Radio Madrid je odgovorio pod šifrom "Snaga koja buja" - "počnite, dobro je". Po riječima Vidovića "uredništvo ovih emisija smatrali su značajnim faktorom emigracije i ono je za njih bilo kompetentno". Pored Radio Madrida veza između organizacije u zemlji i ustaške emigracije održava se po Vidoviću, i "drugim raznim ilegalnim putevima".

Sve to, kao i činjenica, da je organizacija primila ustaške koncepcije o nezavisnoj državi hrvatskoj sa granicama na Dravи, Drini i Jadran, da se čita ustaška štampa, pjevaju ustaške pjesme, izbacuju ustaške parole, slavi 10. april kao dan stvaranja NDH, nosi i drugim pokazuje marka sa likom A. Pavelića, ne znači, kako to želi da prestavi Vidović da njihova organizacija nije tvorevina ustaške emigracije, nego obratno tj. da je organizacija o kojoj je bilo riječi stvorena po naredjenju, direktivi i uputama ustaške emigracije i da se njeno rukovodstvo nalazi u inostranstvu, a da su Vidović i ostali optuženi slijepo izvršavali ta naredjenja, a posebno Vidović i tim naredjenjima se pokoravali kao eksponenti ustaške emigracije.

Sa svega izloženog sud je optuženog Vidovića proglašio krivim zbog kriv. djela iz člana 117/I KZ, a sve ostale optužene zbog krivičnog djela iz člana 117/II KZ i odmjerio im kazne kao u dispozitivu.

Pri odmjeravanju kazne sud je svim optuženim uzeo kao olakšavajuće relativno mlađu dob i neporočnost, optuženom Vidoviću, Šunjiću Mirku, Čurak Anti, Pinjušiću i Šivriću priznaje, a ostalim djelomično priznanje, dok je optuženom Pinjiću i Šivriću Branku posebno uzeo kao olakšavajuće dobro držanje pred sudom manifestovano sa kajanjem.

Sud smatra da su izrečene kazne primjerene i da odgovaraju stepenu krivične odgovornosti i društvene opasnosti djela i optuženih kao njihovih izvršioca i da su dovoljno intenzivne da ostvare svrhu kažnjavanja.

Ostali dio presude temelji se na propisima citiranim u dispozitivu.

Zapisničar
Radan Bojana

Pretsjednik vijeća
Zirojević Bogdan

NAPOMENA: Nezadovoljna stranka ima pravo žalbe u roku od 8 /osam/ dana od dana pismenog primitka presude i to Vrhovnom суду NR BIH u Sarajevu putem ovog suda.

STRADANJE HRVATSKOG NARODA - SJEĆANJA HRVOJA PEČUVČIĆA (III.)

Osmi je svibanj 1945. Lijepo sunčano proljetno jutro. Tišina polegla nad gradom u očekivanju nepoznatog i zastrašujućeg dolaska "novog poredka". Na ulicama nema građana, nema ni vozila, ova su već nekoliko dana prije napustila grad u bijegu prema Zapadu. Ponasni grad, ispod Griča brda, budi se pun straha i nade.

Prva Jurišna bojna spremila se na odlazak. Dizanje zastave je u nekoj neugodnoj tišini. Nema onoga jutarnjeg negodovanja što ustadosmo rano. Doručak je: kava, kruh, maslac i džem. Jedemo u tišini, svaki od nas zabavljen svojim mislima. Jučer smo se svi razišli gradom opraštajući se od rodbine i prijatelja i svi se vratili u vojarnu. Nijednom nije palo na pamet ostati negdje sakriven. Vratili smo se u našu vojarnu, među naše Jurišnike, u našu obitelj. Radio Zagreb ima svoje redovite prikaze i glazbu. Još nitko ne govori o užasima koji su pred vratima.

Pred polazak

Jučer smo čuli strašnu eksploziju sa zapada. To su naši topnici digli u zrak topovsko streljivo, u topničkoj vojarni u Ljubljanskoj ulici. U svim vojarnama duž grada vrše se pripreme za odlazak. Trg pred džamijom, na početku Zvonimirove, pun je čade od izgorene pismohrane Ministarstva oružanih snaga. Teško nam je, ali moramo napustiti grad. S istoka dolaze Rusi i za ovima kao lešinari Srbijanci, dok nam se sa zapada primiču Englezi. Pred tom silom je poklekla Njemačka, pa ni mi nemamo izbora. I mi moramo platiti, jer smo se borili protiv boljševizma kojeg su, u to doba, pomagale zapadne sile.

Nakon doručka opet zbor. Pregled: puške, streljivo, odjeća i obuća, osobni izgled - obrijani, ošišani i počešljani, cipele sjajne, nove svjetlo-modre odore (koje smo dobili prije nekoliko tjedana iz Finske), na ledima telećak s pokrivačem i šatarskim krilom savijenim u izokrenuti "U", unutra: dodatne gaće, majica, čarape, pribor za brijanje, češalj, sapun, četkica i pasta za zube, pribor za šivanje, o remenu čuturica s vodom i zdjelica s poklopcom, a u lijevom džepu odore pribor za jelo. Svi smo dotjerani kao da idemo na mimohod.

Stojimo u "Pozoru" i slušamo kratki govor zapovjednika škole "Odlazimo i vratitićemo se uskoro". Zastava se polako spušta i nešto nas steže oko srca. Zar

samo tako odlazimo? Zar se ne čemo boriti kao naš davnji junak Nikola Šubić Zrinski? Zar ... ali zapovijed je tu i - idemo... Zastavnik u prvom redu nosi smotanu zastavu. Bože, kada i gdje čemo ju opet razviti i podignuti?

Kreće bojna - na čelu časnici, a mi, pitomci slijedimo u savršenom redu. Nekoliko građana na Kazališnom trgu nas pozdravlja uzdignutom desnicom. To su došli neki rođaci i prijatelji ispratiti svoje. Zadnji pogled na našu vojarnu - staru zgradu Pravnog fakulteta, zadnji pogled na Kazalište. Postrojba skreće u

pitomaca. S njima čemo jesti na putu, jer oni voze poljsku kuhinju i hranu. Prolazimo polako kroz Kustošiju, kroz mitnicu na izlazu iz grada i dalje pokraj bolnice u Vrapču, pa dalje na zapad. Pjevamo "Kad naš brod krene, u lov na žene, na jarbolima stojimo mi". Pjevajući, ne mislimo na ono što nas čeka u tome nepoznatom tudem svijetu.

Uz nas, pokraj nas, između nas, bezbroj kola, auta, bicikla, motorkotača, kamiona, vojnika, građana, staraca, djece, žena, djevojaka, bolesnika u kolicima - sve to navalilo prema zapadu s nadom u

Izbjeglička kolona u Zagrebu

Frankopansku i polako odmiče do llice i dalje na zapad. Dan je pravi proljetni dan, sunčan, bez vjetra i oblaka. Bit će ugodno hodati. Duž llice se polako skuplja sve više građana i pozdravljuju nas poklicima: "Vratite se! Sretno! Čekamo vas!" Netko baci kiticu cvijeća, netko dotrči do stroja i zadjene nam cvijet na prsa. U očima građana suze, a mi jedva držimo u grlu onu "knedlu". Hodamo slobodnim korakom i pjevamo: "Ne brini, majčice mila, sin će ti opet doč!". Svi pjevamo iz srca i nastojimo zaustaviti suzu u oku. Kraj vojarnе u llici 242 građani plješeu. Kako je to mili i ugodni osjećaj, taj topli pozdrav Zagrebčana. Pri kraju llice dostigli smo zrakoplove - oni hodaju malo slobodnije, već dulje hodaju, ali se vidi da su izvežbani vojnici i malo stariji od nas

spas pred nadolazećom nemanim srbokomunizma. Tu su i vojnici domobranske 8. Lovačke pukovnije, proslavljeni branitelji domovine, s onim "šilt"-kapama, žustri, opaljeni suncem stasiti momci.

Kod Zaprešića skupljamo novce za kupiti kakva seljačka kola, s konjem ili bez konja. Nismo daleko odmakli, a već nam je dosta telećaka. Prije dva dana dobili smo našu vojničku plaću - mazdu, pa sada imamo prigodu potrošiti te kune na nešto što nam se čini najpotrebnijim. Stotinjak metara od ceste, zagorska kućica s brajdrom na pročelju i cvijećem oko kuće. U dvorištu kola bez konja. Razgovaramo s kumicom, tihom ženom od jedno tridesetak godina, umornog izgleda i suznih očiju. Muž joj je otisao "do Engleza, tamo

negdje u Austriju", pred dva dana. Ona ostala s djecom čuvati kuću. Dali smo joj više nego je tražila. Nema konja, muž ga je poveo sa sobom.

Kolikog li veselja - telečaci na kola. Smjenjivat ćemo se vukući i gurajući kola, što je svakako lakše nego nositi tridesetak kilograma opreme. Cesta je uska, prašna, izgažena tisućama cipela i kotača. Postrojbe se još drže skupa, ali je teško stupati u troredovima, pa si svatko bira lakši put. Glavno je držati svoje na oku, jer tada se osjećaš sigurnije. Odmakli smo dvadesetak kilometara, a već je dva popodne. Pred Pušćom Bistrom naš prvi ručak "na svježem zraku", na ledini. Gulaš i nešto k'o pirjani krumpir s lukom. Uh, što je kuhar dobro skuhao to jelo.

Posjedali po ledini, a ja prosto ubrus, poredao "porciju" s gulašom, poklopac s krumpirom, komad kruha, izvadio iz džepa zamotke soli, papra i limunove kiseline, žlicu i vilicu, prekrižio se i počeo jesti. **Stanko** veli: "Konte Dalera ruča u Esplanadi", drugi se smiju i uživaju u toj Stankovoj primjedbi-rugalici. (Moji, s mamine strane, od roda su Dall'Era, dakle nekakvi davni "conte" - što je uvijek izazivalo šaljive Stankove usklike - jer je on to smatrao nečim nepodobnim - budući da je bio iz radničko-ljevičarske obitelji). Još jedan od nas bio je predmet takvih šala: **Bruno**. On bi sjeo, prekrižio se i izmolio poluglasno cijeli Očenaš i Zdravomariju. Velika većina pitomaca je to smatrala prirodnim činom i nije se šalila na naš račun - samo ljevičari, ili novi ljevičari, nisu propustili priliku to spomenuti.

Posljednja noć na hrvatskom tlu

Nastavljamo hodati kroz Pušću i Dubravicu, dok se polako spušta tiha proljetna večer. Zaustavljamo se na lijevoj obali Sutle, još uvijek na tlu Hrvatske i pripremamo se za prvi počinak "pod vedrim nebom". Šatorsko krilo na travi, zamijenit će slamaricu, a deka će nam biti pokrivač. Mladost ne osjeća umor ni tvrdoću ledine. Još ne! S ceste se još čuju koraci, žamor i škripa kotača. To oni uporniji nastavljaju svoj teški hod prema "obećanoj zemlji". Kasnije se pokazalo da su ovi bili u pravu, jer su prešli granicu prije velike engleske prijevare i tako spasili glave. Prije spavanja nas prozivaju i prebrojavaju - svi smo tu! Straže su oko nas i budno paze. U ranu zoru ustajemo i protežemo ukočene noge. Silazimo do Sutle i umivamo se. Na brzinu doručak i natrag na put ka sjeveru. Slika na cesti ista: puno ljudi, kola s konjima, samovozi, kolica koja vuku ili guraju ljudi i žene svih doba, a oko ovih cijele obitelji. Muževi u građanskim odijelima ili odorama, sa šeširima širokog oboda, kakav je tada bio

Partizanski tenkovi u Ljubljani

u modi, po koja "francuska" kapa, žene s maramama na glavi, a pokoja i sa šeširom. Djeca u kratkim hlačicama i šarenim haljinicama, s bebama u rukama. Na kolicima i kolima zavežljaji, vreće, kovčizi, sanduci, svih boja i oblika, zavezano "špagom" ili remenjem, sve izgleda teško. Imaš osjećaj da svi nekamo sele, i na brzinu ponijeli nešto najbolje što im se našlo pri ruci. Svi nekamo idu i brzo će se vratiti. Netko nosi "ruksak" na ledima, netko vuče nekakvu torbu, netko kovčeg, a svi nagnuti na stranu uslijed tereta. Ovo šarenilo svijeta je posijano s puno mladih vojnika, raznih rodova. Ovi obično idu u skupinama, jer svi žele biti sa svojima. Odore sive domobranske, maslinaste ustaške, sivo-modre zrakoplovaca, zelenkaste 8. lovačke, modre mornarske. Iza ugla "ruži" teretni samovoz i diže oblake prašine, pun vojnika. Sretnici. Tu je i skupina njemačkih vojnika bez oružja. Oni su 7. svibnja pobacali i porazbijali svoje oružje i sada se vraćaju u Njemačku. Uvijek idu u gustim skupinama, vidiš da su dobro izvežbani.

Zamislite si tu nepreglednu množinu puka koji kreće na zapad: 200 i nešto tisuća hrvatskih vojnika, 400 tisuća hrvatskih građana, 400 tisuća njemačkih vojnika iz Afrike, sve se to našlo na putovima Zagorja i Slovenije u to proljetno doba 1945. Tu je i skupina Nijemaca u onim pustinjskim odorama, preplanuli od sunca, mlađi, žustrog hoda - to je **Rommelova** afrička vojska. Za ovima ide manja skupina "crnaca", legendarni ustaše bojovnici, legendarnog **Maksa Luburića**, u crnim odorama i s lakim naoružanjem: strojnicama, kratkim puškama, samokresima, streljivom i bombarbama. Pola ih je na "Zündap" motor-kotačima. Gdje god je gusto, tu su "crnci".

Oni se brinu da nas nitko ne smeta, i u tome su uspješni.

Po cipelama vidiš odakle ide ta gomila. Oni koji su krenuli iz Zagreba jučer, kao i moja bojna, imaju još uvijek sjajne, iako prašne cipele. Oni iz daleka, prašne i poderane. Ista slika je i s odorama. Oni iz daleka, koji su već prespavali nekoliko noći pod vedrim nebom na poljanama, nose zgužvana odijela i haljine, zamazane travom i zemljom. Ljudi, koji su krenuli sinoć, još imaju uglačana odijela i odore, pa čak i kravate. Većina ima ručne satove, a o ponekom ramenu visi fotoaparat. Većina nosi torbice s dokumentima i načitom, dok oni s djecom nose i zavežljaje hrane i odjeće.

Malo prije Kraljevca skrećemo uskom cestom na zapad preko Sutle i dalje na sjever, malo širom cestom uz Sutlu sa slovenske strane, i polako preko Stare Vasi i Bizeljskog, podno slikovitih Bizeljskih Gorica, poznatih po čuvenim vinima. Već smo skoro kod Bistrice ob Sutli. Polako idemo jer su ceste zakrčene mnoštvom izbjeglica i vojnika u odstupanju. Za desetak sati prijeđemo dvadesetak kilometara. Još jedna noć. Nismo umorni, ali osjećamo kako su nam osjećaji pomalo otupjeli. Nismo onako borbeni i žustri kao prvi dan, a ovo je tek drugi dan, druga noć. Manje se smijemo, manje pripovijedamo - svatko si misli svoje.

Pokoji građanin nosi radio na baterije, pa se oko njega uvijek skupi nekoliko pozornih slušatelja: "Rusi nadiru u Austriju s Istoka, a Englezi sa Zapada... Njemačka vojska se povlači iz Afrike... Jučer je Njemačka potpisala bezuvjetnu predaju... Zagreb se neće braniti... Proglasen je "slobodnim gradom"... Komunisti su ušli u Zagreb, i Radio Zagreb prenosi samo partizanske pjesme..."

Naježili smo se pri pomisli na dolazak komunista-Srbijanaca u Zagreb. Na znamo što nas čeka, jer čujemo kako su partizani ušli u Trst i u Korušku, pod okriljem Engleza. Što je sad to? Zar još nisu počele borbe Zapada i komunista? Milijun pitanja, a odgovora nema. Hrvatska vlada se povukla iz Zagreba - nemamo pouzdanih vijesti.

Ustaška zalaznica: najhrabriji brane odstupanje

Polako odmičemo na sjever. Toliko je svijeta i vojske pa se mičemo puževim korkom. Svaki čas to strahovito mnoštvo zastane, kao da predahne, pa opet kreće i tako u unedogled. Ni vojnici na kamionima i motorkotačima nisu bolje sreće, ali ipak idu brže od nas prašinara. Više ne pjevamo, grla su nam suha od sunca i prašine. Konji njište, a vodići ih guraju ili potežu. Cesta je prašna i pojedena od tolikih cipela, kopita i kotača. Svako malo prevrnutu i napuštenu kola ili kamion bez kotača. Kraj ceste je dosta njemačkih kamiona, napuštenih jer im je nestalo benzina. Pokraj se nađe koješta odbačenog: puške bez zatvarača, drvene kutije za streljivo, metci razbacani po polju, dolamice bez činova i rukava, cipele bez potplata, novčanik bez novaca, sa slikama neke nepoznate obitelji, bijeli prašak - vjerojatno brašno, prosuto iz nekakvih malih vrećica, sve nešto nama nepotrebno.

Naša bojna je skoro na kraju vala izbjeglica. Pred nama su prošle stotine tisuća vojnika i građana, ali idemo dalje na zapad i sjever, bez straha jer nas, kao zalaznicu, čuvaju i brane naši hrabri ustaški bojovnici. Pada mi na pamet govor Poglavnika: "Plug i brana - Hrvatu su hrana, a ustaša - to mu je obrana!" Tko zna gdje bi završili da nas ustaše nisu branili. Za vrijeme četiri krvave godine rata, kad god su Srbijanci i Crnogorci napadali - tu je bila naša ustaška vojница - hrabro i junački se borila i branila domovinu, često uz nadljudske napore i neviđenu hrabrost i žrtve. Evo, i danas ONI polazu svoje životne na Oltar Domovine.

Imeno, Podčetrtek, Pristava - polako prolazimo tim slikovitim krajevima i skrećemo prema zapadu. Već smo se navikli na tu sliku strašno velikog mnoštva. Smjenjuju se ručkovi iz kazana, hodanje, stražarenje i spavanje na ledini. Preko Šmarja, Sv. Vida, Štora i Teharja stižemo do Celja. Tu prvi put sretosmo nekoliko slovenskih partizana, bez oružja, idu svojim putem i ne diraju nas. Čudno je vidjeti crvenu zvijezdu na kapama vojnika. To su slovenski domobrani, koje su komunisti uključili u svoju vojsku. Grad je miran, ali pun naše vojske. Kupu-

jemo kruške i jabuke na tržnici. Slovenci rado primaju naše kune. Malo dalje cesta skreće na sjever, blago se penjući prema obroncima Pohorja.

Pred Velenjem, pokraj ceste, prevrnut njemački kamion bez kotača, a na ledini pokraj, nekoliko bačava i skupina vojnika oko jedne otvorene bačve meda. I mi pripremili "porcije" za zagrabit malo meda. Naši nas časnici pokušavaju odgovoriti od grabljenja, ali mi se guramo i konično smo u prvom redu - zagrabiš malo toga gustoga žutog meda i odmah si odguran. Oblaci prašine se viju nad nama i padaju na naša lica i odore, sada zamazane medom. Toliko je sve to šaljivo da se smijemo sebi samima. Ali, zasladiši smo se. Još smo dugo iza Velenja bili ljepljivi. Polako napredujemo dolinom rječice Paka do Doliča i dalje preko

trijska "Jungfrau". Nudi nam kavu i nas trojica ulazimo. Prije nekoliko dana joj se muž povukao u Austriju, a ona ostala čuvati kuću. Nudi nam odjeću - neka se presvučemo i pobegnemo u Austriju. Nama tako nešto nije ni na kraj pameti. Pa, kako bismo napustili svoju postrojbu? Izmenjujemo naslove - ona je **Angela Siegel**, 22 g. Brantgasse 20, Slovenjgradec - Windishgraetz, Slovenia. Rastajemo se svaki s kolačićem u ruci i dobrim željama Angele.

Na jednom proplanku, kod Bukovske Vasi, vidimo neke visoke kolce poslagane u stožce - to je polje hmelja. Dok idemo, odjednom čujemo pucanje ispred nas i po koji udarac u one kolce. To je bio prvi pokušaj neprijatelja da nas zaustavi. Svi polijegali po zemlji, časnici i dočasnici, kao na vježbi izdaju naloge i nadgledaju

Prizor iz zarobljeničkog logora

Šentilja uz Misinju, preko Šmartnog do Slovenj Gradec-Windishgraetza. Lijepo malo mjesto, čisto, uredno, s njemačkim nazivima ulica. Razišli smo se po uličicama u potrazi za nekom hranom. Da nam je toplog domaćeg kruha, voća ili vina.

Pred jednom kućicom, k'o iz priče: zeleni prozori s loncima punim rascvjetanog cvijeća, zavjesice na prozorima, ogradica oko dvorišta bijelo obojena, šljunak na stazi do vrata se bijeli, a ograđen je crvenim ciglicama - prava kućica iz "Ivice i Marice", stoji djevojka u šarenoj nabranoj sukњi do koljena, bijelim dokoljenicama i bijeloj bluzi. Kosu je složila u pletenicu i zamotala oko tjele. Prava "slovenska dekla" ili aus-

kako smo zaklonjeni. Pucanje postaje sve učestalije, ali ne vidimo nikoga. Kažu: to su Bugari. Oni idu pred Rusima. O, Bože! Mi pucamo u smjeru njihovih pucanja, ali štedimo malobrojnu municiju. Onda začusmo ubrzano i glasnije pucanje i udaljavanje glasova. To su naši "crnci" došli u pomoć i potjerali napadače. Iz daleka se čuje mukla grmljavina topova: naši vode bitku kod Dravograda - Unterdrauburga.

Proturječne vijesti

Cesta pred nama je tako gusto pokrivena ljudstvom da je kretanje gotovo nemoguće. Satima gledamo pred sobom gomile koje se u valovima polako

kreću naprijed. Žamorje sve glasnije, pučanje sve češće i bliže. Ljudi i vozila se slijevaju u usko grlo mosta preko Drave u Dravogradu. Nikakvi prometnici ne mogu obuzdati to silno mnoštvo i ravnati ga. S padine gledamo kako po mostu pada mine iz bugarskih bacaca. Pokušavaju nam presjeći put do Engleza. Kola s našim telećacima su blizu mosta. Konji hržu i propinju se, a motori samoviza i motorkotača rade u "leru". Most je zatrpan. Odjednom ugledam **Miru K.** - zapovjednika topničke bitnice, kako na konju pokušava razriješiti tu nezamislivu gužvu. Domalo most je očišćen od razbijenih kola, topova, mrtvih vojnika - topnici su uspješno pobacali u Dravu sve zapreke. Niska kamena ograda mosta je na nekoliko mjesta razbijena, ali most je opet prohodan. Eno i naših kola. Kad opet pucnjava i zvižduk mina. Na mostu ista slika: zbrka i nered, zastoj i smrt. I opet hrabri vojnici prave red. Tu smo izgubili kola s našim telećacima i dvojicu pitomaca koji su ih gurali. Ovo su prvi gubitci naše bojne. Ostale su nam samo puške, samokresi, ručne bombe i nešto metaka. Nema više šatorskog krila i deke - bit će šugavo spavati na gojoj zemlji. Hvala Bogu pa je vrijeme toplo, proljetno. Opel pojačano pucanje, kažu: to opet "crnci" prave red. Bojna se je raštrkala po padinama duž Drave. Kad se ne može preko mosta idemo na sjeverozapad, prema Austriji.

Od umora i, valjda, uzbudjenja, otkazaše mi noge. Do sada nisam bio toliko umoran, a sada, kada sam se našao sam bez mojih suboraca, evo, ne mogu dalje. Sjeo sam na padinu pokraj stabla i gledam pred sobom u dolini cestu i Dravu. Oko mene je dosta rijetka šuma. Promatram stabla prisjećajući se kako odrediti strane svijeta po mahovini na stablima. Mahovina je uvijek sa sjeverne strane. Puca netko s druge strane rijeke i kriči: "Dovedi ih žive!". Sjedim i nemam snage ići dalje. Pušku držim preko koljena, jednu ručnu bombu među nogama, a drugu na zemlji pokraj. E, nećete me dobiti živog. Čini mi se kako tu sjedim cijelu vječnost. Kad evo ti nekakvih glasova i šuškanja lišća iza leđa. Ja se ukočio i pretvorio u uho. Odjednom pred mene iskoči **Alemko**, pitomac naš i zavičje: "Što je s tobom?" Ukratko mu ispričah gdje sam bio i kako sam umoran te kako ne mogu dalje. A on: "Ma 'ajde! Sa' ćemo mi daje!" Povuče me za ruku i ja ustadoh i pođoh za Alemkom. Do danas smatram da mi je taj jednostavni, dragi Dubrovčanin spasio život.

Pet, šest kilometara kroz šumu duž Drave, pa na zapad i stižemo do prijelaza u Austriju. Sa slovenske strane je Holmec, a s druge strane je Grablach.

Čudimo se kako granica nije vidljivo označena - osim putokaza koji su na austrijskoj strani na njemačkom, a s ove na slovenskom i njemačkom. Konačno smo u Austriji. Nema bojazni, tu će nas dočekati Englezi - i našemu putovanju je kraj. Lijepi snovi mladosti pune optimizma. Nama u susret idu nekoliko skupina vojnika, većinom su to ustaše. Kažu: "Idemo se boriti u domovini, boriti se radije nego se predati. Tamo se vode pregovori o predaji partizanima. Englezi su nas izdali". Ne znamo komu vjerovati. Rat je svršio i mir je zavladao svijetom. Sad nam se ne može ništa dogoditi. Prespavali smo tu, na tlu Austrije, nekoliko kilometara prije Bleiburga.

Bleiburg – posljednji dan slobode

Ujutro, 15. svibnja 1945., budimo se i polako skupljamo oko naših časnika, Tu su: zapovjednik, nadsatnik **Markulinic**, bojnik **Jurak**, zastavnik **Tomašić** i svi dočasnici. Markulinic nam kaže da je primio zapovijed predati se partizanima, jer "druge nema". Nijemci su se predali prije sedam dana pa ni mi ne možemo dalje. On ne tumači tu zapovijed, ali kaže "ako netko želi natrag u domovinu i prisutputiti ustaškim bojovnicima koji se ne žele predati bez borbe, možete slobodno. Ako netko želi ostati u Austriji, također to može učiniti". Svima nama savjetuje da skinemo s odora bilo kakvu hrvatsku oznaku, jer je sve hrvatsko izazov partizansko-srbijanskoj vlasti. Mi smo

održana "veličanstvena proslava oslobođenja, i da počinje suđenje kvislinzima".

Za nekoliko sati stižemo do doline pred Bleiburgom. Pred nama ogromno mnoštvo: vojnici, građani, žene i djeca, bezbroj kola i samovoza poleglo po dolini. Mi smo među zadnjima. Čini ti se da tu više nitko ne može stati. A, ipak se i mi guramo i sjedamo na poljanu. Nadljeću nas engleski Spitfire zrakoplovi. Lete tako nisko pa vidimo pilote i topove na krilima. Malo dalje, na uzvisini, poredani su engleski tenkovi s cijevima uperenim u ovo silno mnoštvo. Sinoć smo čuli pucanje sa zapadnog kraja doline. To su partizani, pod zaštitom engleskih tenkova, počeli pucati po masi svijeta, jer su se pregovori o predaji otegnuli. Tu je pobijeno na tisuće. S uzvisine komunisti pučaju i ubijaju, a Englezi to mirno promatraju, dok u pokrajnjem dvorcu traju pregovori. Hrvatski generali su ponudili Englezima predaju Hrvatske vojske, ali ovi to ne prihvataju, nego zahtijevaju predaju komunistima, uz prijetnju da će nas sve pobiti ako se ne predamo. Konačno su Englezi zaustavili to pucanje i pokolj, dok smo mi prihvatali predaju. Time je počelo masovno ubijanje zarobljenika.

Satima sjedimo i čekamo novu zapovijed. Konačno nam kažu: Moramo se predati partizanima, Englezi to traže i prijete uništenju svih na poljani. Mnogi se kolebaju, a dosta ih odlazi putem kojim smo došli. Naša bojna se skupila oko

Neizvjesna sudbina rijeke civila i vojnika

primili prije nekoliko tjedana nove odore s nekim nepoznatim (finskim) gumbima pa nemamo što skidati. Časnici skidaju s odora znakovlje suznih očiju. Svi još uvijek nosimo oružje, ali nam savjetuju izvaditi zatvarače i ove oštetiti udarajući ih o zemlju, te ih onda baciti što dalje od puta. Čujemo na radiju da je u Zagrebu

časnika i spremamo se krenuti i predati. Mučnina u prsim, šutimo. To smo izabrali jer kako ćemo se boriti bez saveznika? Tu smo nadomak slobode, i nismo ni svjesni da nam je ovo posljednji dan za nekoliko desetaka godina, posljednji dan u slobodi.

(nastavit će se)

KAKO SE BRANIO GRAD ZADAR (DNEVNIK) (II.)

20. kolovoza 1991.

Predsjednik Kriznog štaba općine Zadar, **Petar Šale**, donosi naredbu, u kojoj se kaže:

"Svi građani Mjesne zajednice, koji posjeduju bilo kakvo vatreno oružje (pištolj, lovačku pušku, karabin, poluautomatsku pušku, automat i slično), dužni su odmah isto prijaviti Kriznom štabu Mjesne zajednice, radi formiranja jedinica za obranu Mjesne zajednice."

Vlasnik navedenog oružja dužan je, zajedno s oružjem uključiti se prema rasporedu Kriznog štaba MZ u jedinicu za obranu Mjesne zajednice, ili ukoliko nije osobno sposoban, predati oružje Kriznom štabu Mjesne zajednice".

25. kolovoza 1991.

Iz zapovjedništva 112. brigade Zadar, s potpisom zapovjednika **Marka Čulina**, upućena je naredba, koja se odnosi na sve mjesne zajednice:

1. Svim predvidenim snagama angažirati se i biti u gotovosti za izvršenje zaprečavanja po utvrđenim planovima.

2. Od raspoloživog naoružanog ljudstva formirati grupe za zaštitu i obranu postavljenih prepreka, kao i za sprečavanje ulaska i izlaska iz vojnih objekata.

Piše:

prof. Bruno ZORIĆ

3. Ne otvarati vatru i ne nasijedati na provokacije.U slučaju napada, braniti se svim raspoloživim sredstvima.Ni u kojem slučaju prići ne otvarati vatru.

4. O svim pokretima jedinica i izvanrednim situacijama izvještavati na određene telefone ZNG, IOC, Krizni štab.

29. kolovoza 1991.

U svezi s odlukom Kriznog štaba općine Zadar od 25. kolovoza 1991. godine, a u cilju jedinstvenog organiziranja oružane obrane, izdata je naredba o formiranju i imenovanju štaba Centar, u čijoj nadležnosti su MZ Bili Brig, Stanovi, Plovanija, Višnjik, Jazine I i II, Poluotok, Voštarnica.

Imenovan je i sastav štaba Centar:

1. zapovjednik: **Žarko Jeličić**,
2. zapovjednik za pozadinu: prof. **Bruno Zorić**,
3. referent za operativne poslove: **Vojtjeh Čadež**,
4. referent za obavještajno-sigurnosnu djelatnost: **Ivan Mikulandra**,
5. referent za vezu: **Nikola Delavia**, mr.

Rajonski štab Centar:

U sklopu Rajonskog štaba Centra bile su MZ: Bili Brig, Stanovi, Plovanija I, Plovanija II, Višnjik, Jazine I, Jazine II, Poluotok i Voštarnica.

U razdoblju od 30. lipnja do 20. kolovoza Žarko Jeličić, kao zapovjednik, formira štab, sa svojim pomoćnicima.U štabu su bili: zapovjednik: Žarko Jeličić, pomoćnik zapovjednika za logistiku: prof. Bruno Zorić, referent za operativne poslove - Vojtjeh Čadež, ostali članovi Štaba - **Hinko Tomić**, **Ivan Dujić**, **Ivan Bilušić**. U tom razdoblju, do 25. kolovoza, Rajonski štab Centar djelovao je tako da su po mjesnim zajednicama formirane vojne satnije.Formirano je devet satnija, od dragovoljačkih odreda. Takoder, u to vrijeme po mjesnim zajednicama formirana su odjeljenja za brigu o civilima.

U mjesecu kolovozu 1991. poslana je grupa za miniranje na zadatku, na čelu s vodom minera **Natkem Veliagićem**, gdje je bio i **Ivica Kamber**, iz MZ Stanovi. Zadatak je bio mini-

ranje mosta u Pristegu, koji je služio "martičevima" za prijelaz prema Šibeniku.

30. kolovoza 1991.

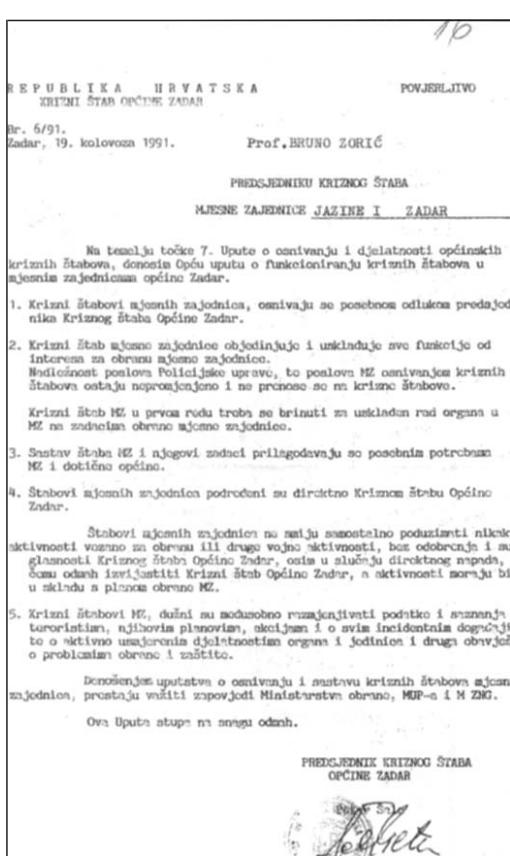
Zapovjednik 112.brigade Zadar, Marko Čulina izdaje zapovijed u kojoj se kaže:

"Na osnovi odluke Ministarstva obrane Republike Hrvatske i Ministarstva unutrašnjih poslova o pravu izuzimanja naoružanja i drugih potrebnih materijalnih sredstava za potrebe obrane Republike Hrvatske, prikupiti sve naoružanje koje se nalazi kod građanskih lica i staviti u funkciju obrane".

Na Radio postaji Zadar, istog dana, objavljena je obavijest u kojoj se kaže da svi oni koji imaju oružje, trebaju ga donijeti u mjesne zajednice kojima pripadaju.U predavanju naoružanja, bio je nemali broj onih koji to jednostavno nisu htjeli. Riječ je o ljudima srpske nacionalnosti, te je oružje, onima koji su pokušali ustrajati u tome da ga zadrže, moralo biti prisilno oduzeto. U rujnu 1991. situacija na zadarskom području sve više poprima obilježja nadolazeće katastrofe. Rat je pred vratima Zadra.U Rajonskom štabu Centar provode se informativni razgovori s oficirima JNA. O tome je govorio Žarko Jeličić, na temelju svojih sjećanja: "U tim kontaktima bilo je oficira koji su još uvijek, i dalje zadržali svoje uvjerenje jugoslavenstva.Bilo je i takvih koji su odbijali bilo kakav razgovor. Jedan od njih bio je i **Milan Čeh** (Tehnička radionica).Razgovor o predaji vojarne, Čeh je odbio i prije nego je započeo razgovor. Taj isti Čeh, kasnije je pucao po Zadru, sa brda Križ."

Već mnogo godina ranije, puno prije početka krvavoga i nametnutoga rata, Zadar je bio pod tihom okupacijom. Omeden vojarnama sa svih strana. Gotovo da nije bilo ulice koja nije ili počinjala, ili završavala pred nekom od vojarni. U ljetu 1991. godine, počela je pasivna blokada vojarni. To je značilo određivanje mesta za postavljanje barikada, neprekidno promatranje rada ljudi u vojarnama, kao i punjenje vreća za izradu grudobrana. Takoder, pomno je praćen oficirski kadar, bilježeni su njihovi kontakti s ljudima. Od oficira hrvatske nacionalnosti, koji su tada bili u vojarnama, prikupljeni su podatci o broju, rasporedu i smještaju ljudi u vojarnama, kao i o naoružanju i rasporedu minskih polja unutar kruga vojarni.

Daljnjim razvojem političke situacije u Hrvatskoj, kao i formiranjem 112. brigade, Marko Čulina, zapovjednik 112.brigade, donosi odluku 25. kolovoza o

službenom formiranju Rajonskih štabova kao vojnim formacijama, s točno određenim zadatcima u obrani grada Zadra. Značilo je to kompletan ustroj postrojbi, s najglavnijim i najvažnijim zadatkom - aktivnom (totalnom) blokadom svih vojarni. Također, jedan od zadataka, bio je i čuvanje vitalnih objekata u Zadru (općine, TV, sve kuhinje koje su hranile hrvatsku vojsku, te Obučni centar bivše TO Bokanjac, gdje je bilo naoružanje hrvatske vojske).

25. kolovoza 1991. godine, zapovjednik Regionalnog Štaba CENTAR Žarko Jeličić, vrši odredene izmjene u Štabu. Za pomoćnika zapovjednika za Političku djelatnost imenovan je mr. Nikola Dellavia, za pomoćnika zapovjednika za ustroj i kadrove **Zdenko Rinčić**, načelnika obavještajne službe **Ivan Mikulandra**, zapovjednik bojne **Stojko Surić**, zamjenik zapovjednika bojne **Damir Surić**, te načelnik za vezu **Zelimir Drmić**.

Rejonski štab Centar imao je ove satnije: Poluotok - zapovjednik **Ante Matulović**, zamjenik **Blaž Baraćić**; Jazine I - zapovjednik **Ivo Matulić**, zamjenik **Edi Stipčević**; Jazine II - zapovjednik **Ivan Ledenko**, zamjenik **Mile Marčelić**; Stanovi - zapovjednik **Ivan Dujić**; Bili brig - zapovjednik **Luka Baričević**, zamjenik **Krešo Anić**; Voštarnica - zapovjednik **Marijan Gospić**, zamjenik **Sandi Merhar**; Višnjik - zapovjednik **Željko Babić**, zamjenik **Franjo Karančić**; Plovanija I - zapovjednik **Riko Jurić**, zamjenik **Ernest Veršić**; Plovanija II - zapovjednik **Damir Stornela**, zamjenik **Zoran Fatović**; zapovjednik diverzantskog voda **Natko Velagić**; Specijalni vod za borbu protiv snajperista - zapovjednik **Aris Mikulandra**, zamjenik **Joso Šarlja**; Satnija RO "HEP" - "ELEKTRA" Zadar, zapovjednik **Vinko Čipin**, zamjenik **Denis Jurjević**, pomoćnik **Pere Sikirić**.

Satnija RO "HEP" - "ELEKTRA" ZADAR, jedina je RO na području Zadra koja je organizirano dala satniju u obrani grada. Među prvim vojnim uspjesima Rajonskog štaba Zadar je pad Doma JNA u Zadru. Prvi vojni zadatak Rajonskog štaba bio je preuzimanje vojnog objekta, tadašnjeg DOMA JNA, a drugi se odnosio na pad Remontno-tehničke radionice RAVNICE u Zadru.

U rujnu 1991. godine, tadašnjim preustrojem zapovjednog kadra u Zadru, za zapovjednika obrane grada Zadra postavljen je **Rodoljub Barić**. Toga se prisjeća Žarko Jeličić:

"Kad je Barić preuzeo dužnost, početkom rujna, dogovoren je da se agresivnijom blokadom pokušaju osvojiti vojarne. Sjećam se, bila je nedjelja, sredinom rujna. Postrojbe Rajonskog

štaba Centar, desetina na čelu s Blažom Baraćićem, ulazi u vojarnu Ravnicu, gdje počinju prve aktivne borbe po gradu. Nakon toga u gradu nastaje pravi rat. U borbu se uključuju sve vojarne u gradu i svi Rajonski štabovi. Tada me zapovjednik garnizona Zadar, **Zdravkovski**, moli da izvučem svoju desetinu iz vojarne. U protivnom, kaže, dignut će u zrak 20 zrakoplova i razrušiti grad. Istog dana, radi upozorenja i potvrde da je zaista i mislio to što je rekao, u 18 i 30 minuta, dva zrakoplova prelijeću grad. Gradonačelnik Zadra **Ive Livljanic**, zajedno s Petrom Šalom, u automobilu prolaze uz vojarnu, moleći preko razglosa naše postrojbe da prekinu vatru. Tada izdajem zapovijed i izvlačim desetinu iz vojarne, nakon čega dolazi do relativnog smirivanja borbi u gradu."

Prof. Bruno Zorić, zapovjednik logistike u Štabu CENTAR, u to vrijeme, situaciju je video ovako: "Dali smo nalog o blokadi vojarne u Ravnicama. Zajedno s članom Štaba mr. Zdenkom Rinčićem, odlazim u Bolnicu, i tamošnjem ravnatelju naređujem da hitno izvrši evakuaciju roditelja i djece iz zadarskog Rodilišta. Očekivali smo otpor iz Remontno-tehničke radionice, koja je imala, kako se kasnije pokazalo 20-30 vojnika i zapovjednika Radionice, stanovitog vodnika **Popova**. Nakon povratka u Štab, napad na vojarnu je već počeo. Neki građanin slučajno je dospio pred vrata vojarne, čitajući novine. Vojnik na vratima mu je naredio da kreće dalje, a kad ovaj nije htio, pucao je preko njegove glave.

To je bio znak da se napadne vojarna sa svih strana. Iz smjera Elektre, to su činili dobro naoružani radnici Elektre, iz smjera Bolnice i MZ Jazine I, dobrovoljci ove MZ. U isto vrijeme, gradonačelnik Livljanic, zajedno sa Šalom, koji je tada bio predsjednik Kriznog štaba, razglasom su tražili obustavljanje napada na vojarnu. Naše straže dovode dvojicu pripadnika JNA koji su se htjeli uvući u vojarnu, jedan se zvao **Paravinja**, Srbin, te od njega tražim, da naše momke na čelu s Baraćićem, pusti iz vojarne jer smo bili obaviješteni da su opkoljeni u vojarni i da će biti likvidirani. Ovaj telefonom razgovara s Popovom, te to traži od njega, a ovaj odgovara da su naši momci njih zarobili, a ne obrnuto. Na naše traženje, desetina s Baraćićem izlazi iz vojarne. Nešto kasnije **Filip Matas** me poziva telefonom ijavlja da je dobio nalog da me se hapsi, jer sam navodno dao nalog za napad na vojarnu. Valjda mu je taj nalog dao tadašnji Krizni štab. U isto vrijeme u Štab Centar dolazi **Zlatko Begonja** iz HDZ-a i neki gospodin iz MUP-a, tražeći od mene objašnjenje, jesam li sam dao nalog za napad na vojarnu. S njima nisam htio raspravljati, već sam naložio vojniku na straži da ih odstrani iz prostorije gdje je bio smješten Štab Centar. Prije toga me je prof. **Eduard Bajlo** telefonom izvjestio da k meni dolaze rečena gospoda. Sutradan se vojarna u Ravnicama predala i položila oružje, osim vodnika Popova, koji je to učinio nešto kasnije, i predao se **Anti Mavru**, iz Odsjeka za obranu i meni pred vratima vojarne, a zatim smo ga sproveli u Zapovjedništvo Zbora narodne garde, na Boriku."

Prema tome, 16. rujna 1991. godine, predaje se vojarna Ravnice u kompletном sastavu: 39 vojnika i 4 dočasnika, oko 16,00 sati. Oko 17,00 sati već se vjori prva hrvatska zastava (na prvoj vojarni u gradu), koju je podigao **Pere Sikirić**, radnik "Elektre". Mlade vojnike i dočasne, koji su se predali, prvo vodimo u MZ Jazine I Zadar, a zatim su prebačeni na Borik, gdje su zbrijetuti, opskrbljeni hranom i pićem, te potom pušteni kućama. Hrvatska je tada dobila najvjerdniju radionicu u Dalmaciji, a dobivene su i prve veće količine lakoga i teškog naoružanja, alat, rezervni dijelovi, specijalni alati za popravak, kao i ljudstvo, koje je u radionicu bilo uglavnom hrvatske nacionalnosti. Radionica kasnije opskrbljuje i servisira čitavo južno bojište. Riječ je o univerzalnoj tehničkoj radionici, koja je služila servisu i kontroli raketnog naoružanja za čitavu Hrvatsku. Za zapovjednika Tehničko-raketne radionice postavljen je **Duško Vidov**.

(nastavit će se)

AZRA

Azru sam prvi put vido jednog babljeg ljeta, rane jeseni, kad je ružmarin u obilju cvao, miris opojni razlivao Šćedrom, otokom nadomak Hvaru. Pa mi Ivo, znanac moj, mještanin Vrbanja, predložio da njegove košnice s pčelama porazmjestimo uz rubove makije svjetloplavim, medonosnim cvatovima načičkanom. I Azra se s nama "imbar-kala". Smjestivši se pored gazdinih

Piše:

Vlado JURCAN

U paklu, u ognju, u tutnjavi nad rovovima, jedno je psetance dolatalo među hrvatske bojovnike, gladno i prestrašeno. Azra! Ivica ju je prigrlio, na ležaju svome grijaо i sušio, nahranio i

nogu, na pajolima, s glavom na šapama, pospanim pogledom mijereći mene neznanca. Odjednom je trgnula glavu, zaprepašteno upijivši pogled na rub bokaporte. Sunula je munjevitno i sklonila se pod klupu, uvukavši se prestravljeni u se. Što joj bi, upitah Ivu, što ju je toliko isprepadalo?

"He, he, to ti je ona nika stvari zapamtila još od kad je štene bila!"

Pa mi ispiriša kako je Azra, još kao bezazleno, znatiželjno pseto oko košnica njuškalo. I zauvijek zapamtila bolne ubode pčela. A na bokaporti je čas prije ugledala tek jednu pčelu, tko zna kako iz zatvorene košnice ispuštal! Dovoljno da se prisjeti neugodna, bolna iskustva i na sigurno skloni.

Pa se tako uz jednolično brundanje "Farimana", u drvenoj utrobi poveća pasare, priča razvezla.

Azru je ujesen 1991. s ratišta kući, kad je na dopust došao, donio Ivica, sin mu jedinac.

- "Tata, molim te pričuvaj mi ju, dok se ne vratim!"

postrojbe hrvatske mornarice. Dakako, ja kakav već jesam, hrvatskim domoljubljem do srži natopljen, nisam mogao a da o nekim temeljnim pitanjima s njim ne porazgovaram. Pa sam ostao preneražen, osupnut, zbumen.

- "Jugoslavija, veliš. Pa ako mene pitaš ja bih da je ta Jugoslavija ostala!"

Nisam mogao k sebi doći!

- "Pa kako to, Ivo, misliš? Pa zar se i ti nisi protiv te Jugoslavije i njene vojske borio?"

- "Jesam, jesam, Ali me ti nisi razumij ča san ti ja stija reći. Da do ovega rata ni došlo, moj bi sin još bija živ! A ja bih, da mi svi pakleni vrazi, a ne samo niki tamo srbočetnici i jugokomunisti, po glavi skaču, samo da mi je moj sin živ!"

Sve što je tada u meni plamjelo, sav domoljubni žar, odjednom je splasnulo. Jer, što reći jednom neutješnom oču? Koji je jednom imao sina. Kršnog, žestokog dječaka, koji je poput svih nas, domoljubnih Hrvata na nesklononam, olujno nebo jurišao. I gromom splajen bio za nešto što danas više nije ono što je trabalo biti. Nije li sramotno Ivo, nije li sramotno Ivica, da danas nekakvi nečasni trgovci, prodaju ono za što si ti dao život. A jednom oču, koji i dalje živi jer se živjeti mora, ostala je samo... Azra!

umirio. Nije teško zamisliti kako je to bespomoćno stvoernje na juriš osvojilo tek naizgled grubo srce ratnika, dragovoljca, HOS-ovca Ivice. Ta i on je zapravo tek dječak bio. Jer 20 mu godina bješe kad je, dok se neprijateljsko, četničko, zaleđe izviđao, u minskom polju stradao. I godinu je dana tijelo njegovo u minskom polju tako trunulo dok ga ne pronadoše i dopremiše na rodni mu Hvar. Pogreb mu bijaše veličanstven. I tako je Azra ostala u kući mu roditeljskoj. Kao mezmica koju nitko popriječo pogledati nije smio. Jer sve što je živo bilo i ostalo od sina Ivica, bijaše Azra. Pomalo razmažena dobroćudna, debeljuškasta njemačka ovčarka. Ganut, duboko potresen pričom, do Šćedra ni riječi ne prozbiorih. Samo sam pogledom milovalo Azru, teškom mukom suzdržavajući suze.

Pa smo tako košnice istovarili i porazmjestili ih gdje je najbolje bilo. I krenuo nekako opet razgovor. Pričao mi Ivo da je i on kao vojno-pomorski časnik bivše JNA odmah stupio u prve

KAMENITI PLOČNIK MOJEGA GRADA

*Crveno zadarsko jutro
Samo bura razgrće moje misli
Hodam nesigurno kamenitim
pločnikom
Razgovaram s burom
Otkrivam tajne
Svaki kamen otkriva moju
mladost
Ja i kamen
Kamen u mom srcu
Kameniti grad
i moje djetinjstvo
Posuto kamenom.*

Bruno ZORIĆ

SLANO, PRVI PUT

(Prosinac 1991. - misija Međunarodnoga Crvenog križa)

Slano se ukazalo odmah iz velike kamene gromade. Tik uz nju nekad ljetna prikolica, sada *check-point*. Vojnici su stajali pored nje, a jedan od njih je zaustavio naše vozilo. Provjerio je papire i lica, i potom nas pustio. Stražarska kućica je osim neurednih obilježja vojne pripadnomsoti podsjećala na slike iz filma "Ko to tamo pjeva?", naherena prema cesti, podložena katonom.

Kako smo se približavali Slanome, tako sam zamjećivao sve veći broj spaljenih kuća. Svaku sam znao iz boljih vremena i kome je pripadala. Prije ulaza u mjesto bila je kuća u kojoj je živjela neprekretna starica. Vojnici su je JNA, uhvativši je po dvojica za ruke i noge, onako neprekretnu znali baciti na pod, tražeći, uvijek isto, nepostojeću radio-stanicu.

Na samom ulazu u Slano, dočekala nas je još jedna skupina vojnika s *kalašnjikovima*. Ponovno su nas zaustavili i provjeravali papire. Izašli smo iz vozila. Osim vojnika bilo je i nekolicina Slanjana koji su došli uzeti hranu iz vojničkog kazana. Hrana se jednom dnevno dijelila i nekolicini Slanjana koji su tamo ostali. Velika većina ih je bila pobegla pred naletom jugo-vojske i pred stalnim bombardiranjem mjesta. Jedna starija žena u crnnici, **Klare**, približila mi se leđima i rekla, okrenuvši se licem od mene: "Vidim da ste to vi, doktore, a ne znam smijem li Vam se javiti ili ne. U svakom slučaju recite mojima da je kuća izgorjela, ja sam sa stariom sklonjena u jednoj napuštenoj kući. I recite da sam dobro!". Kasnije sam video da je "stari", kako ga je ona zvala, teško bolestan u napuštenom Dvoru, ljetnom stanu dubrovačkog Kneza u Slanome. Njihov sin **Tonko Dedo** već je bio zarobljen u nekom od logora JNA, nakon što su ga uhićenog svezali za tenkovsku cijev i provozali Slanom. Bilo je to vrijeme kada je ubijen i jedan od braće **Kalinića**, **Ante**, kojeg sam liječio od dječjih bolesti za svoga rada u Stonu i koji je bio primjeren i dobar mladić. Uvijek је pamtili s koliko su ljubavi pazili svoju bolesnu baku.

Pred rat, godinama je Slano bilo mjesto u kojem su ljetovali Beograđani. Djeca iz općine Vračar imala su odma-

Piše:

Dr. Antun CAR

ralište, a o njihovu zdravlju sam se i ja sam godinama brinuo. Nikakve poštede, međutim, prema tom mjestu i ljudima nije bilo. Slano je doslovno bilo spaljeno.

Čudno sam se osjećao okružen ljudima koje je bilo strah pozdraviti me a koje sam redom dobro poznavao radeći godinama pred rat u tome mjestu.

Ni oni nisu mogli dati odgovor. Postojala je sumnja da su ga vojnici JNA ubili negdje na cesti prema Trnovici ili da je izgorio u samoj kući. Podijelio sam lijekova što im je trebalo, tren prije nego je došla patrola vojne policije i spriječila nas nastaviti daljnji obilazak. Slijedilo je ponovno uvjeravanje u našu mirovornu akciju. Ponovno su nas pustili uz moj zahtjev da posjetim privremenu ambulantu koja je bila smještena u kući **Stražićić**. Putem sam video spaljene domove svojih prijatelja, poznanika i moj donedavni. Nailazio

Srpsko-crnogorska agresija 1991.: prizor iz razorenoga Slanog

Za tren je izgledalo da smo slobodni nastaviti obilazak Slanog i njegovih mještana. Spustili smo se do rive i ja sam skoknuo do kuće na obali u kojoj je bila, u mirno predratno doba, trgovina. U kući sam zatekao **Niku Lange**, **Linu**, **Pera Crnjaka** i još neke Slanjane. Svi smo bili jako sretni što se vidimo. Pera sam godinama liječio, kao i njegovu ženu koja je bolovala od astme. Bio je rodom iz Trnove. Iako su imali udatu kćer koja nije živjela s njima, bili su potpuno okrenuti jedan drugome. Pitao sam za gospa **Pera Grošetu** kojemu se izgubio svaki trag u prvim danima rata.

sam na izmorene ljude koji su mi se istinski obradovali. Slušao sam priče o nekim mještanima, koji su obilazili mjesto zajedno s neprijateljskim vojnicima, provjeravajući je li im imovina ostala nedirnuta. Pokušao sam ići od kuće do kuće, ubrzanim tempom. Našao sam u kući **Pavlina** na skoro smznutu gospodu **Jelku Golušić**. Imala je slabo srce i kao pacijenta poznavao sam je godinama.

Shvatio sam da je moramo evakuirati jer u takvom stanju neće preživjeti. Da smo blizu privremene ambulante i **Komande mesta** Slano, moglo se čuti na

većoj udaljenosti. Razglasima se razlijevala novokomponirana narodna muzika. Uokolo su sjedili mlađi muškarci s osobnim naoružanjem i pričali ili pili. Na moj upit tko je ovdje lječnik, javio se mlađi muškarac, iako uz dozu opreza, srdačno se predstavio. Kolega iz Trebinja. Nikad ne zapamtim ime čovjeka pri upoznavanju. Valjda nisam dovoljno koncentriran. Iznenadio me je svojim pitanjem "Da li je Dubrovnik mnogo stradao? Znaš, kolega, to mi je jako žao. Tamo sam provodio ljeta i osjećam ga svojim, tamo imam rodbine, Koliće, brinem se". Opisao sam mu uvjete u kojima smo živjeli. Ponudio se pomoći mom timu. Pokušao sam to iskoristiti za mještane Slanoga. Rekao sam mu, ako to stvarno želi, da mi osigura idući put propusnice za neke bolesne ljude koje sam namjeravao evakuirati. Između ostalih i gospodu Golušić. Ona se sklonila iz nove u staru obiteljsku kuću i obje su bile zapaljene.

Složio se. Imao sam osjećaj da tim činom pokušava umanjiti grižnju savjeti. Bjesomučno je pušio i govorio o skoroj specijalizaciji iz kirurgije. Meni je to sve bilo jako daleko. Sve su moje ambicije nestale u želji za slobodom i mirom. I dok su se negdje drugdje ljudi bavili svojim specijalizacijama, magisterijima i doktoratima, nama je bilo jedino važno preživjeti. Negdje drugdje, drugi su ljudi gradili svoje domove; naše domove je neprijatelj sustavno uništavao. Još jednom sam ga zamolio da pomogne ljudima, čuo sam bio naime, za silovanja starijih žena u selima Dubrovačkog primorja, starica od sedamdesetak godina, od pripadnika JNA.

Produžili smo do Banje. Prije dolaska u to ubavo mjestašce, dio Slanoga, na više mjesta bile su oznake **minirano**. Najveća, s manjom improviziranom rampom ispod slanskog groblja. Kasnije sam shvatio da je to bilo dio igre jednog od rijetkih ljudi koji su, iako su početak rata dočekali u službi JNA, sada pokušavali pomoći mještanima. U kući mojih prijatelja u Banjoj, bio sam dočekan kao i uvihek srdačno i toplo. Govorili su mi o strahu i oprezu. Za mog boravka u njihovoj kući pojavio se i jedan oficir JNA. Rekli su mi: "Ne brinite, to je Jovo, čovjek koji brine o nama!" Upoznali smo se. Za njega sam već bio čuo u Du-

brovniku, što se, pokazalo se kasnije, nije bilo dobro. Znalo se da pomaže ljudima, da ih štiti koliko može i dostavlja poneki lijek. "Čuo sam mnogo o Vama i hvala Vam na svemu što činite"! "I ja sam o Vama čuo" rekao je. "Znate, moja žena je s Šipanom!" Nakratko sam se zadržao, pregledao ljude i otišao. Dan je kratak u prošincu.

U Slano sam se ponovno vratio za nekoliko dana.

Tada smo posjetili Grguriće u kojima je jedan starac ostao usamljen sa svojim psom koji ga nije napuštao. Bio je to najstariji iz obitelji **Vladimir**, čiji stariji sin je prije rata bio vlasnikom prestižnog restorana "Amfora". Sada

su na mjestu restorana bili samo spaljeni ostatci. Bio je ljutit što sam morao provoditi dane u okupiranom Slanome, bez žene, koja je stara i bolesna bila kod rodbine u gradu. Želio je da mu dođe što prije.

Tom prilikom dozvolili su nam doći do Banića, gdje je ostala samo jedna žena u spaljenom mjestu. Donijeli smo joj hranu. Sjećam se jezovite tišine koju bi svakih nekoliko minuta proparalo štektanje automatske puške. Između vojnika koji su pratili što mi radimo, bio je i jedan mlađi musliman na služenju vojnog roka. Bilo je to vrijeme kada su još u vojsku JNA bili regrutirani novi ročnici. Oni nisu još imali nikakvu predodžbu o tome što se događa. Upitao sam ga, pokazujući mu spaljene kuće oko nas što misli o tome "Ako smo i spalili, spalili smo za našu otadžbinu Jugoslaviju!"

Staricu smo našli u polustrušenoj kući s mačkom i psom. Obradovala se namirnicama. Bilo je tada jako teško išta naći za jelo.

Gospodu Golušić smo uspjeli evakuirati, propusnica je bila pripremljena, i poput jednog smrznutog vrapčića pre-

dao sam je obitelji u Dubrovnik. Pero Crnjak je poginuo od granate nekoliko sati pred oslobađanje mesta, pri oslobađanju Slanoga.

Oficiru JNA, Jovu, njegovi drugovi nisu mogli oprostiti što im se ispriječio u divljanju.

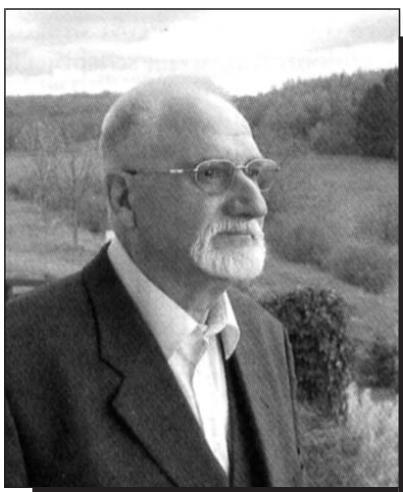
Ubijen je ispred kuće njegovih prijatelja u Banjoj.

Sljedeći put krenuli smo do najdalje točke obilaska Dubrovačkog primorja u kojem sam ja sudjelovaо kao lječnik Međunarodnog crvenog križa, a **Mario Šeparović** kao vozač. Do Mravinaca. I sam sam se začudio kako su nam dali dozvolu za obilazak terena tako blizu crte bojišnice, a pogotovu sam za

nijemio kada smo u Nerezima, odmah nakon Slanoga našli na ukopano teško dalekometno topništvo JNA, zakamuflirano mrežama s imitacijom prirodnog raslinja. Cijevi su bile usmjerene prema Šipanu. Bilo je i puno vojnika koji su se motali oko topova ali nas nitko nije zaustavio. Prošli smo još nekoliko kontrolnih točaka i došli do Mravinaca. Tu sam poznavao skoro svaku kuću i ljude. Uputio sam se u kuću moga prijatelja **Pava Pače** i tamo našao zaprepaštene ukućane i susjede koji se nisu mogli čudom načuditi odkud smo se pojavili. Mjesto je bilo puno srpskih vojnika paravojnih jedinica i mještani su se više bojali za mene nego za sebe. Prenijeli smo im poruke i paketiće koje su im poslali članovi obitelji. Bili su ganuti i sretni da mogu svojim javiti da su živi. U kući je bila i jedna starica, **Anica Dedo** koja je nepomična i bolesna ležala na postelji. Bila je tetka naše poznate radijske spikerice **Lenke Stanić** koja me je posebno zamolila da je, ako ikako uspijem, dovedem u Grad. I to smo uspjeli. Nije bilo sretnije osobe od Lenke toga dana kada je vidjela staricu. U samom mjestu neprijatelj je zapalio 6 kuća. Ponovno sam ga obišao u lipnju 1992. Na godišnjicu moga ulaska u mjesto, 10 godina kasnije, Pavo Pače je napravio objed, zelenu menestru.

Napomena uredništva: Povodom 13. objetnice srpsko-crnogorskog razaranja Dubrovnika, u nekoliko ćemo nastavaka objaviti ratne uspomene dr. Antuna Cara. Djelomično su one objavljene u "Dubrovačkom vjesniku" (2004.)

NA SPOMEN LJUBI GOTOVCU

Sasvim iznenada napustio nas je prijatelj, suradnik i dobrovor Hrvatskog društva **ing. Ljubomir Gotovac**. Na sjednici Vijeća četiri dana prije, aktivan i agilan kao uvijek, a onda mu je Bog podario smrt kakvu zaslужuju dobri ljudi.

Roden je 4. travnja 1931. godine u Livnu, glagoljivi je svjedok teškog vremena, kojeg se moglo satima

slušati, ali nažalost - kao i mnogi drugi - nije to blago zapisaо. Rad i borba za život nisu mu pružali dovoljno vremena.

Nakon nacionalnog glavosjeka 1945. i savladavanja narodnoga oružanog otpora u kršnom kraju naše domovine stasala su djeca, svjedoci nepravde. To su, nakon propasti hrvatske države, privjeci hrvatskoga narodnog otpora, koji nisu postali žrtve zbog propasti vlasti, već su u mlađenčkom žaru svjesno išli u žrtvu za bližnjega svoga, za narod svoj, gristi i okove, makar polomili zube. Zagrebački gimnazijalac Ljubo uputio se u rodni kraj i podmetnuo svoja krhka pleća pod križ svoje nacije. Mostarski ga je sud za to nagradio kaznom strogoga zatvora od 20 godina. Nemilosrdna zenička robijašnica odrediše je njegovih skoro jedanaest najboljih godina života. O teškom radu u rudnicima ugljena i po dvije smjene uzastopno, o premrzlosti i gladi, o neljudskom ponašanju stražara, znao je govoriti, a pritom nije skrivaо ni pozitivne strane pojedinaca ili promjena.

Nakon izlaska iz zatvora završava u Zagrebu studij strojarstva i susreće dragu suprugu, punu razumijevanja, koja mu je podarila dva sina i s kojom u punini proživljava ostatak života radeći i stvarajući. Kad mu je u cvijetu mladosti umro sin, pitao sam ga kako to podnosi, a on je odgovorio: «To je Božja volja.» Njegovo tako tvrdoj vjeri u sebi sam se poklonio i od tada sam razumio da on i o neprijateljima zbog svoje katoličke vjere dobro govori.

U Hrvatskom društvu političkih zatvorenika je aktivan od osnivanja Zagrebačke podružnice. Stalno je bio dopredsjednik Podružnice, a u jednom mandatu bio je dopredsjednikom Središnjice, dok je članom Vijeća biran do konca svojega života. U radu Društva isticao se nepokolebljivošću u savladavanju poteškoća, a svima nam je ostala u sjećanju njegova izreka: «Ma, što ne može?!» Da, on je rješavao problem izravno. U Društvo tko zađe, proći će pored njegovih darova ili sjesti na njih, a to nije sve čim nas je zadužio. A kada bih sve ovo naprijed morao izreći u jednoj kratkoj rečenici, onda bih rekao da je Ljubo bio rubin u hrvatskome grbu.

Jure KNEZOVIĆ

U SPOMEN

ZVONIMIR RENIĆ

11.09.1941.-5.10.2004.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica Rijeka

U SPOMEN

IVAN VRBAN

3.03.1920.-22.11.2004.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica Rijeka

U SPOMEN

ANTE JURČEVIĆ

rođen 3. kolovoza 1942. u Posušju, BiH
kaznu zatvora izdržavao u razdoblju od 26.
studenog 1969. do 28. siječnja 1971.

umro 30.10.2004.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica Varaždin

U SPOMEN

DRAGICE HABLJAK

1922.-2004.

Počivala u miru i laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica Krapina

U SPOMEN

NADA CZONTOŠ rođena ABRAMOVIĆ

1919.-2004.

Neka joj je laka hrvatska zemlja!

U SPOMEN

ĐURO SRNEC

pričuvni general-pukovnik

1924.-2004.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

IN THIS ISSUE

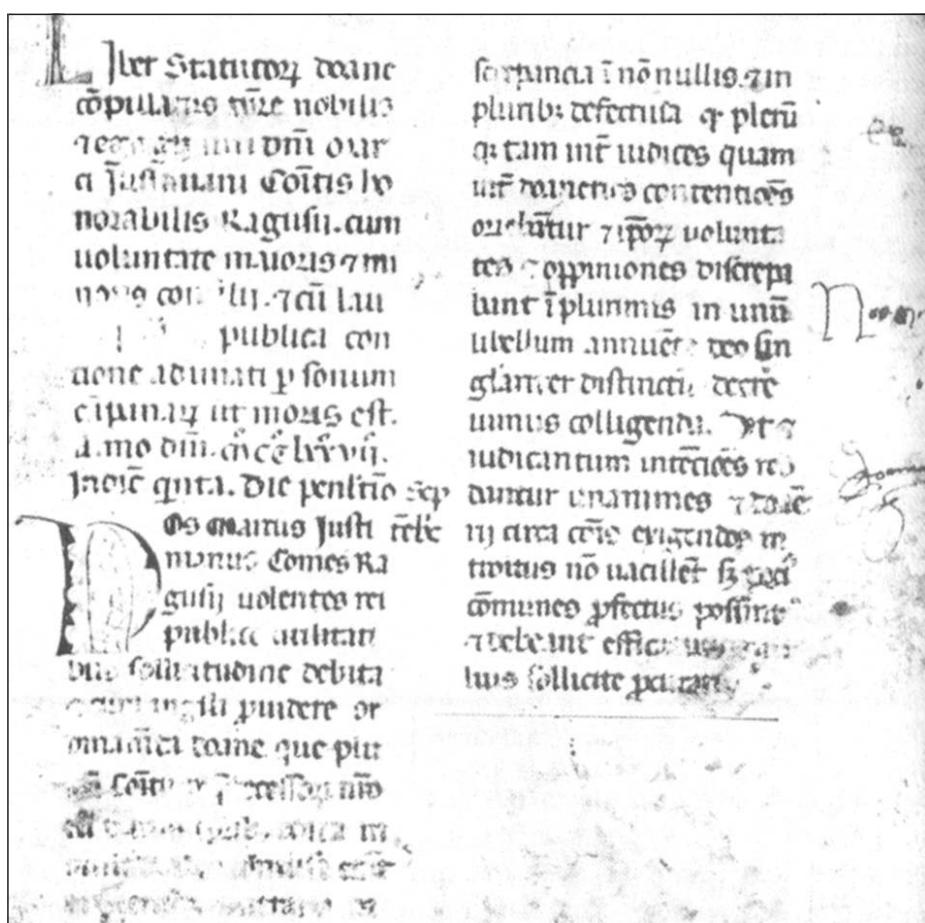
In the series of articles on the activities of the International Association of Former Political Prisoners and Victims of Communism (Inter-Asso), the President of Inter-Asso and of the Croatian Association of Political Prisoners **Jure Knežović** reports on recent events in the Slovak Republic and the Federal Republic of Germany. He also compares the manner in which the governments and peoples, who left the communist system, cope with the consequences of the totalitarian communist rule.

continued, without any limitations, to participate in the political and social life. Moreover, they impose themselves as the key advocates of parliamentary democracy, legal state and human rights protection. Paradoxically, western media and centres of power see and promote them as such, which often provokes negative reactions in Croatia. Croatia is also one of few countries which do not have a museum or a similar memorial centre with the documents and evidence of communist vio-

tic or anti-European. Therefore, we witness every day the relativisation and rehabilitation of communism.

* * *

The Serbian and Montenegrin aggression on Croatia 1991-1996 did not have the national (Greater-Serbian) basis only, but also the ideological (communist) basis. The openly communist regime in Belgrade was accusing the young democratic movements in Slovenia, Croatia and Bosnia and Herzegovina of reactionism, aggressiveness and of sympathising with communism. That was a mask used to win the support of the western public for the aggression. They even succeeded to a certain extent, but the severity of the Serbian-Montenegrin violence, destruction, camps and murders led eventually to the condemnation of the aggression. In that sense, the Croatian Homeland War was not only the war for the creation of the national state, but also the war for the liberation of the totalitarian communist ideology. Therefore, it should be viewed in the continuity of the resistance of the Croatian patriots. For that reason, our monthly paper publishes occasionally the essays or fragments of memoirs of Homeland War protagonists. In this issue, a well-known Croatian author and political prisoner **Bruno Zorić** publishes his diary from the wartime Zadar (1991). Thirteen years after the fiercest Serbian-Montenegrin destruction of Dubrovnik, **Dr. Antun Car**, a cardiologist from Dubrovnik describes the sufferings of the Croatian south in 1991/92. That part of Croatia was cut off by war operations from the rest of the national territory, and the local population was facing severe sufferings and hypocrisy of the so-called international community representatives.

Customs Statute of the Dubrovnik Republic (1277)

The author says that Croatia is, unfortunately, among few countries, which have not taken any efficient steps in overcoming the consequences of the dictatorship. Because Croatia does not have a lustration act, prominent officials of the former Yugoslav communist regime

lence. Moreover, the ruling structures, including even those stemming from the anti-communist circles, do not in any way whatsoever contribute to overcoming communism. Among those circles clearly there is fear that their acting differently would be viewed as nationalis-

IN DIESEM HEFT

In einer Reihe von Beiträgen über die Tätigkeit der Internationalen Assoziation ehemaliger politischer Gefangener und Opfer des Kommunismus (Inter-Asso) berichtet der Präsident der Inter-Asso und zugleich Präsident des Kroatischen Vereins ehemaliger politischer Häftlinge **Jure Knežović** über Veranstaltungen in der Slowakei und der Bundesrepublik Deutschland. Dabei zieht er Vergleiche über die Art und Weise, wie sich einige ehemals von dem Kommunismus beherrschte, Regierungen und Völker mit den Folgen der totalitären kommunistischen Herrschaft auseinandersetzen.

Der Autor kommt zu der Schlußfolgerung, dass Kroatien leider zu den wenigen Staaten zählt, in denen fast keine wirksamen Schritte zur Aufarbeitung der Folgen dieser Diktatur unternommen wurden. In Kroatien wurde nie ein Lustrationsgesetz verabschiedet, so konnten bekannte Träger des ehemaligen jugoslawischen kommunistischen Regimes ohne jede Beschränkung ihre Tätigkeit im politischen und gesellschaftlichen Leben fortsetzen. Vielmehr, sie geben sich heute als Hauptvertreter der parlamentarischen Demokratie, des Rechtsstaates und als Befürworter des Schutzes der Menschenrechte aus. Paradox ist, dass westliche Medien und die Zentren der Mächte sie als solche empfinden und propagieren, was nicht selten negative Reaktionen in Kroatien hervor ruft. Kroatien ist auch eines der seltenen Länder, in welchen weder ein Museum noch ein Memorialzentrum mit den Dokumenten und Beweisen über die kommunistische Gewaltterrschaft existiert. Dazu kommt, dass die Aufarbeitung des Kommunismus von den regierenden Strukturen, aber auch von jene, die aus antikommunistischen Kreisen stam-

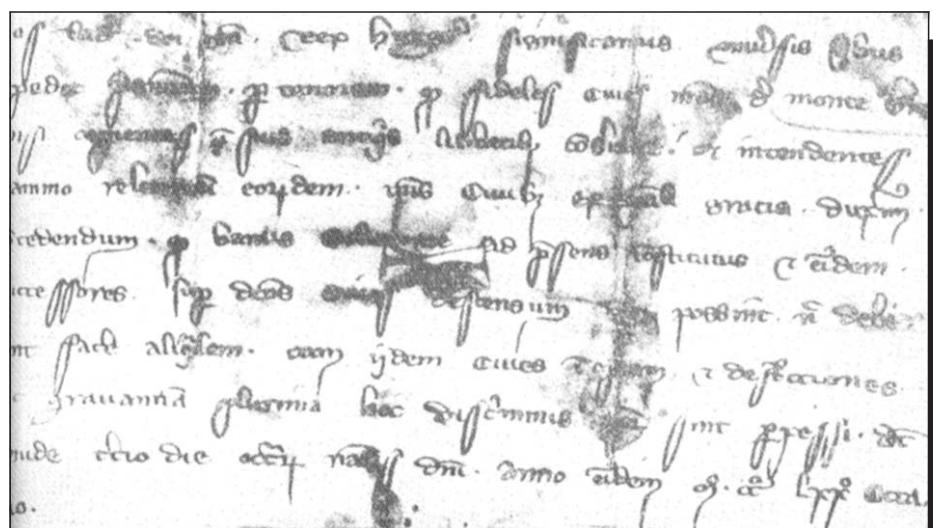
men, keinesfalls Unterstützung bekommt. In diesen Kreisen herrscht die Unsicherheit, dass ihre antikommunistische Tätigkeit als nationalistisch oder antieuropäisch diffamiert werden könnte. Als Folge davon sind wir Zeugen einer Relativisierung und Rehabilitierung des Kommunismus.

* * *

Die serbisch-montenegrinische Aggression gegen Kroatien in den Jahren 1991-1996 hat nicht nur ihre nationalistische (großserbische) sondern auch ihre ideologische (kommunistische) Grundlage. Das offen communistisches Regime in

doch zur Verurteilung der Aggression. In diesem Sinne ist der kroatische Befreiungskrieg nicht nur ein Krieg um die Schaffung des nationalen Staates, sondern auch ein Krieg zur Befreiung von der totalitären kommunistischen Ideologie. Deswegen sollte man ihn in der Kontinuität des Widerstandes kroatischer Patrioten bezreiten.

Das ist ein Grund, weshalb auch in unserer Monatzeitschrift von Zeit zu Zeit Essays und Fragmente der Befreiungskriegsteilnehmer veröffentlicht werden. In diesem Heft veröffentlicht der kroatische Schriftsteller und politische Häftling **Bruno Zorić** sein Tagebuch aus

Benefizium der Stadt Zagreb aus dem Jahr 1278

Belgrad beschuldigte die jungen demokratischen Bewegungen in Slowenien, Kroatien und in Bosnien-Herzegowina der Reaktion, Aggressivität und Sympathisierung mit dem Faschismus. Das war eine Maske, unter welcher man westliche Sympathie für die Unterstützung der Aggression bekommen wollte. In gewissem Maße gelang es auch, aber die große Zahl der serbisch-montenegrinischen Gewalttaten, Zerstörungen, Gefängnisse und Morde führten am Ende

der Zeit der Verteidigung von Zadar (1991). Gerade dreizehn Jahre nach der größten Zerstörung Dubrovniks beschreibt der Dubrovniker Kardiologe **Dr. Antun Car** das Leiden des kroatischen Südens 1991/92. Dieser Teil Kroatiens war in den Kriegsoperationen völlig von dem übrigen nationalen Territorium abgeschnitten, so dass die Bevölkerung mit schwersten Leiden und der Heuchelei der Vertreter der sog. internationalen Gemeinschaft konfrontiert war.

Predmet : Specifikacija ugovora za kupnju dionica
uz jednokratnu plaćaju

Rbr.	Prezime i Ime	Mjesto	Br. dionica	DEM	KRD	Poput	Cijena
1.	ERBOVIC IVAN	NASICE	50.000	5.000.000	1.505.000.000	526.750.000	193.650.000
2.	KRELEVIC KREŠIMIR	NASICE	10.000	1.000.000	301.000.000	103.350.000	193.650.000
3.	MEBIC DUNJA	ZAGREB	10.000	1.000.000	301.000.000	103.350.000	193.650.000
4.	SKORTIC IVAN	NASICE	10.000	1.000.000	301.000.000	103.350.000	193.650.000
5.	SIMARA ANIE	P. SLATINA	10.000	1.000.000	301.000.000	103.350.000	193.650.000
6.	BREMIC FRANJO	ZAGREB	10.000	1.000.000	301.000.000	103.350.000	193.650.000
7.	NIKOLIC MARICA	ZAGREB	10.000	1.000.000	301.000.000	103.350.000	193.650.000
8.	XEBEDIB-LIOVIC RULICA	ZAGREB	10.000	1.000.000	301.000.000	103.350.000	193.650.000
9.	ROSKOVIC RUJICA	MARTIN	5.000	500.000	150.500.000	52.875.000	97.825.000
10.	SECAK VJEKOSLAV	NASICE	5.000	500.000	150.500.000	52.875.000	97.825.000
11.	OSTOVIC OTO	NASICE	5.000	500.000	150.500.000	52.875.000	97.825.000
12.	SEKOR BRANKO	NASICE	5.000	500.000	150.500.000	52.875.000	97.825.000
13.	NEKIC ZELJKO	NASICE	5.000	500.000	150.500.000	52.875.000	97.825.000
14.	STEHER BOGRIS	NASICE	5.000	500.000	150.500.000	52.875.000	97.825.000
15.	BRILJANDVIC MIKO	NASICE	3.000	300.000	90.300.000	31.400.000	56.695.000
16.	PETROVIC ZELJKO	NASICE	3.000	300.000	90.300.000	31.400.000	56.695.000
17.	MVIZGAI FRANJO	NASICE	3.000	300.000	90.300.000	31.400.000	56.695.000
18.	TRIDARCIC-BEGOVIC IVEZIDANA	ZG	3.000	300.000	90.300.000	31.400.000	56.695.000
19.	FIRST ZLATKO	NASICE	2.000	200.000	60.200.000	21.970.000	31.130.000
20.	HABUDA FAYOO	NASICE	2.000	200.000	60.200.000	21.970.000	31.130.000
21.	SVEKA ZDENKO	NASICE	2.000	200.000	60.200.000	21.970.000	31.130.000
22.	BURDOVIC SLAVO	FERICANI	2.000	200.000	60.200.000	21.970.000	31.130.000
23.	MEĐVED TOMO	NASICE	2.000	200.000	60.200.000	21.970.000	31.130.000
24.	BNIC ZYONKO	NASICE	2.000	200.000	60.200.000	21.970.000	31.130.000
25.	KEKEZ ZYONKO	NASICE	2.000	200.000	60.200.000	21.970.000	31.130.000
26.	KURAC KARIJA	NASICE	2.000	200.000	60.200.000	21.970.000	31.130.000
27.	MATAMIC ANTUK	NASICE	2.000	200.000	60.200.000	21.970.000	31.130.000
28.	BLAZEVIC IVAK	ZAGREB	2.000	200.000	60.200.000	21.970.000	31.130.000
29.	LAJUSKA ANTON	MARTIN	1.500	150.000	45.150.000	15.800.000	29.170.000
30.	ANDRIC ANDRIJA	NASICE	1.500	150.000	45.150.000	15.800.000	29.170.000
31.	CILI MEHAD	NASICE	1.500	150.000	45.150.000	15.800.000	29.170.000
32.	PERLICH MARICA	ZAGREB	1.463	146.500	44.095.500	15.433.275	26.567.725
33.	MAJOR JELENA	NASICE	1.200	120.000	36.120.000	12.642.000	23.476.000
34.	DUDJAK ZLATKO	MARCOVAC	1.200	120.000	36.120.000	12.642.000	23.476.000
35.	KATICOVIC MARINA	NASICE	1.200	120.000	36.120.000	12.642.000	23.476.000
36.	KATIĆIĆ NIKOLA	NASICE	1.200	120.000	36.120.000	12.642.000	23.476.000
37.	CRNOVIC PALKINIC	NASICE	1.200	120.000	36.120.000	12.642.000	23.476.000
38.	KRISTEK JOSIP	NASICE	1.200	120.000	36.120.000	12.642.000	23.476.000
39.	RENČOVIC MIKO	NASICE	1.200	120.000	36.120.000	12.642.000	23.476.000
40.	PERIC ĐORAN	NASICE	1.100	110.000	33.110.000	11.388.500	21.521.500
41.	KODEC KARIJA	ZAGREB	1.000	100.000	30.100.000	10.333.000	19.365.000
42.	ERJAKIĆ ALKA	ZAGREB	1.000	100.000	30.100.000	10.333.000	19.365.000

UKUPNO 197.483 19.746.500 5.742.686.000 080.293.775 1.863.400.225

Zadar, 28. studenoga 74

Poštovani drže Gašić,
službenom milicijskom poštom, odnošno posebnim
klijentom, šaljem vam dvije interne informacije o sudjenju u Zadru.
U informacijama što su međrane na dvadesetak kartica pokušao sam
iznijeti sve najzanimljivije detalje o procesu, kao i neke pojedi-
nosti što su u izravnoj vezi s procesom.

Moram vam reći da je sudjenje korektno i da teče
upravo onako kako se to želi.

Jozo Petričević i ja smo u stalnoj vezi s drugovima
iz Sekretarijata za informacije, a povremeno i kontaktirao i s
drugom Račnom. Ovdje smo našli na veliku susretljivost drugova iz
Službe državne sigurnosti: oni su nam ustupili svoj specijalni te-
lefon, a povremeno se služimo i njihovim informacijama /informa-
cijama o prijeteljim pismima i drugo/.

O svemu što se bude dogodjalo ja bi vam na vrijeme
obavijestiti. Što se tiče napisu za inozemno izdanie ne znate da
li ih koristite.

Što se tiče vaše kratke telefonske primjedbe o
"humilaciji" i nekim drugim navodima vezanim za taj dio optužnice
moram vam reći da ~~ju~~ na sastanku u CK SKH, u ponedjeljak 18. stu-
denoga, drug Račan i drug Bilić prihvatali sugestiju da se i taj
dio optužnice unese u izvještaj sa sudjenja.

Volio bih kad bi mi Gašić, Mađuš ili Drago uputili
i neke nove sugestije, verzije za izvještavanje o procesu, ^{dakako je po ud}

Srednjani pozdrav!

Djordje Ličina

f. L. - a